

„Jur că îmi voi face întotdeauna datoria
cu cinste și devotament pentru strălucirea
și măreția națiunii noastre socialiste,
a Republicii Socialiste România!”

magazin istoric

ANUL IX Nr. 4 (97) APRILIE 1975

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 4 (97)
aprilie 1975

Redactor șef
CRISTIAN POIȘTEANU
Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI
Colegiul redacției
DUMITRU ALMAS
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

- ① Trăiască președintele republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu! — aceasta a fost urarea cu care întreaga națiune socialistă română a salutat realegerea celui mai iubit fiu al poporului în înalta funcție de șef al statului. (Președintele Nicolae Ceaușescu—alesul întregii națiuni, p.2)
- ② Unirea Principatelor. Alegorie de Theodor Aman, aflată la Muzeul Unirii din Iași.
- ③ Omagiu eroilor. Pictură de Sever Frențiu (Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul“, p. 26)
- ④ Iașul la mijlocul secolului trecut, așa cum l-a văzut Ludovic Stawski. Pictură aflată în colecția Muzeului de Artă din Iași („Un oarecine care se numește țeară“, p. 33)

SUMAR

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU — ALESUL ÎNTREGII NAȚIUNI .. 2

„Alexandru vodă cel bătrîn și bun...“: ȘT. ȘTEFĂNESCU 4
Aurelian — împăratul cu mîna pe spadă: RADU VULPE 7
Voința de neînfînt a clasei muncitoare. „Domnia poporului prin popor“:

V. PETRIȘOR 14
Berlin, 1 Mai 1945. Generalul Krebs încearcă să cîștige timp: V.I. CIUIKOV 15
Bombe asupra Berlinului: ANATOLI BARANOV 19
Cum am scris cartea Hitler, regele Carol și mareașalul Antonescu:

ANDREAS HILLGRUBER 21
Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul“ în războiul antihitlerist: L. LOGHIN 26
Acasă la istoricii francezi: CRISTIAN POIȘTEANU 29
O sabie japoneză pentru vitejii de la Mărășești: IOANA URSU 31
Unirea — în dezbaterile Adunărilor ad-hoc: N. COPOIU 33
Apusul unei prietenii. Maiorescu — Carp: Z. ORNEA 38
Microcongres de studii sud-est europene la Magazin istoric 44
Portrete politice din anii interbelici. Nicolae Lupu, Grigore Filipescu, Grigore Iunian:

CONSTANTIN XENI 47
Un principe moldovean la curtea regelui Iacob I Stuart: PAUL CERNOVODEANU .. 50
Byron la Missolonghi: VICTOR IONESCU, SERGIU IOSIPESCU 56

● Cărți sosite la redacție ... 37 ● Zimbete din cronică ... 55 ● Poșta
Magazin istoric ... 61

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU — ALESUL ÎNTREGII NAȚIUNI

În rîndul marilor ctitori ai României, al acelor înțelepți și curajoși conducători care și-au legat viața și munca de realizarea celor mai înalte idealuri ale poporului nostru, istoria — pe temeiul incontestabilelor ei criterii — situează la loc de frunte numele tovarășului Nicolae Ceaușescu. În noua cronică a țării, numele său se asociază în chip organic și firesc cu numele României socialiste, al partidului și poporului în fruntea cărora se află. El se identifică cu tot ceea ce este puternic și înălțător în munca și viața noastră, în activitatea și viața partidului și a statului. Faptele sale și alesele sale însușiri de conducător dau deplin temei țării să vadă în tovarășul Nicolae Ceaușescu pe omul care întruchipează cele mai înalte calități ale poporului român, un impresionant exemplu de spirit revoluționar, clarvăzător, de militant internaționalist înflăcărat și dirz, care de peste patru decenii nu cunoaște alt ideal mai înălțător decît slujirea devotată a intereselor patriei și partidului, ale revoluției socialiste, ale păcii, progresului și prieteniei între popoare.

Realegîndu-l pe acest vrednic și iubit fiu al poporului în înalta funcție de președinte al Republicii, Marea Adunare Națională, prin votul său unanim din 17 martie 1975, a răspuns în acest fel unei cerințe istorice și a dat expresie voinței și sentimentelor întregului partid și întregului popor, clar afirmate de Plenara comună a Comitetului Central al partidului și Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste, în urma rezultatului alegerilor de la 9 martie 1975. Istoria a înregistrat astfel încă unul din acele înălțătoare și memorabile momente ce reprezintă o indestructibilă garanție a continuității, a mersului mereu înainte, victorios, al Republicii noastre pe calea civilizației socialiste și comuniste, a creșterii contribuției României la crearea unei lumi mai bune și mai drepte.

Definindu-și gîndurile sale în această perspectivă, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea, în cuvîntarea rostită la ședința solemnă a reinvestiturii sale: „Vă asigur, dragi tovarăși, pe dumneavoastră, aleșii națiunii în forumul suprem al țării, întregul partid și popor, că voi face totul pentru a-mi îndeplini în cele mai bune condiții misiunea de mare răspundere încredințată, că nu voi precepeți nici un efort în activitatea de unire a energiilor întregii noastre națiuni în vederea împlinirii hotărîrilor istorice ale Congresului al XI-lea“.

Sînt gînduri ce dezvăluie o neclintită convingere în viitorul de aur al patriei și care, adăugate jurămîntului înscris în Constituție și rostit de președinte la realegerea sa în cea mai înaltă funcție în stat, exprimă continuarea statornică a unui efort de o viață închinată cu pasiune și putere de muncă impresionantă, cu devotament nemărginit, celor mai înalte idealuri ale poporului și țării. Exemplara și prodigioasa activitate a tovarășului Nicolae Ceaușescu, dăruirea și convingerea sa neclintită în prosperitatea neîntreruptă a României, modul strălucit în care și-a exercitat funcția de președinte al statului, dau o înaltă și fierbinte expresie ideilor acestui solemn legămint: „Jur să slujesc cu credință patria, să acționez cu fermitate pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării, pentru bunăstarea și fericirea întregului popor, pentru edificarea socialismului și comunismului în Republica Socialistă România!“

Jur să respect și să apăr Constituția și legile țării, să fac totul pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea în viața societății a normelor eticii și echității socialiste!

Jur să promovez neabătut politica externă de prietenie și alianță cu toate țările socialiste, de colaborare cu toate națiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza deplinei egalități în drepturi, de solidaritate cu forțele revoluționare, progresiste de pretutindeni, de pace și prietenie între popoare!

Jur că îmi voi face întotdeauna datoria cu cinste și devotament pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România!“

Atunci cînd aniversa 55 ani de la naștere și 40 ani de activitate revoluționară, tovarășul Nicolae Ceaușescu, evocînd istoricul act al Unirii de la 1859, cînd au fost puse bazele statului național unitar român, spunea: „Vă amintiți cuvintele rostite atunci de Kogălniceanu adresîndu-se lui Cuza, îndemnul de a face totul pentru a fi drept, pentru a sluji poporul. Aceasta trebuie să călăuzească și pe comuniști, pe toți cei care, într-un fel sau altul, sînt chemați să contribuie la conducerea națiunii noastre“.

În acești ani, în care poporul român se află angajat în cea mai de seamă creație din istoria sa — societatea socialistă multilateral dezvoltată — nimeni n-a îmbogățit și n-a ilustrat mai bine decît primul nostru președinte, însuflețitorul îndemnal străluciților noștri înaintași. Nimeni n-a depus mai multă energie decît el pentru a-și sluji cu dreptate poporul, nimeni n-a acționat cu mai multă fermitate pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării, nimeni n-a militat mai hotărât pentru respectarea și apărarea Constituției și a legilor țării, nimeni n-a făcut mai mult pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea cu tărie în viața societății a normelor eticii și echității socialiste, nimeni mai mult ca tovarășul Nicolae Ceaușescu n-a fost mai aproape de mase pentru a-și face întotdeauna datoria cu cinste și devotament, întru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România.

Memorabilul moment al noii investiții în înalta funcție de Președinte al Republicii a avut loc în preajma împlinirii a zece ani de cînd tovarășul Nicolae Ceaușescu se află în fruntea partidului, care conduce întreaga viață a poporului și a statului nostru socialist. Este deceniul cel mai fertil, cel mai bogat în împliniri din întreaga istorie a României, deceniul marilor congrese novatoare ale partidului — IX, X și XI — momente de covârșitoare însemnătate pentru accelerarea progresului țării și prefigurarea viitorului ei comunist. Un puternic spirit creator, un nou suflu a caracterizat în toată această perioadă munca și lupta poporului, dinamizînd masele, amplificînd-le energiile și concentrîndu-le spre realizarea marilor țeluri atît de clar și precis exprimate în documentele partidului. România a cunoscut în acest timp un impresionant ritm de dezvoltare în economie, în viața socială și culturală, rod al muncii însuflețite a poporului și al unei gândiri politice revoluționare, al unei înțelegerii creatoare a proceselor sociale, a devenirii istorice. O gîndire, o politică, o realitate care poartă amprenta definitorie a personalității tovarășului Nicolae Ceaușescu, a clarviziunii și a cutezanței sale revoluționare, a dinamismului și spiritului științific înnoitor cu care a determinat creșterea rolului conducător al partidului în viața societății, a abordat și abordează marile probleme ale patriei, a acționat și acționează pentru accelerarea ritmului istoriei, al activității de făurire a civilizației socialiste pe pămîntul străbun.

Prin întreaga sa activitate în elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a cîștigat întreaga prețuire și stimă nu numai în rîndurile poporului român, dar și în lumea întreagă. Prodigioasa activitate pe care a desfășurat-o pe planul relațiilor externe, promovînd cu consecvență politica de alianță, prietenie și colaborare multilaterală cu toate statele socialiste, de solidaritate și relații strîns, pe multiple planuri cu noile state independente, de largă cooperare cu toate țările lumii, pentru cauza păcii și securității internaționale, pentru afirmarea și consfințirea dreptului sacru al tuturor popoarelor de a fi stăpîni ale propriilor destine, pentru edificarea unei noi ordini economice și politice, a sporit considerabil în întreaga lume autoritatea României și prestigiul președintelui nostru, ca eminentă personalitate a epocii contemporane.

Prin re alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea statului român socialist, Marea Adunare Națională a validat voința întregii națiuni, credința fermă că, avînd în fruntea partidului și a statului pe omul care și-a identificat întreaga viață cu slujirea neabătută a clasei muncitoare, a intereselor și a aspirațiilor poporului, pe omul care întruchiează atît de strălucit trăsăturile și virtuțile poporului nostru, vom făuri neabătut istoria noastră socialistă și comunistă, mărețele obiective care prefigurează societatea românească, dinamică și luminoasă, în următorul pătăr de veac.

Vom traversa în anii acestui pătăr, începînd cu cincinalul 1976-1980, o nouă perioadă de o mare însemnătate istorică pentru dezvoltarea economico-socială a țării, pentru apropierea și situarea României la nivelul țărilor avansate din punct de vedere economic. Cu spiritul deschis care-l caracterizează în orice împrejurare, președintele Nicolae Ceaușescu spunea în fața aleșilor națiunii noastre socialiste în actuala legislatură: „**putem prevedea că următorii cinci ani vor cere eforturi susținute din partea întregului popor pentru înfăptuirea cu succes a programului de dezvoltare economico-socială a țării și pentru participarea tot mai activă a României la soluționarea problemelor complexe ale vieții internaționale**”.

Apreciînd premisele istorice care ne permit să fim neclintii în convingerea că, realizînd cu succes obiectivele Congresului XI, asigurăm țării noastre un nivel de dezvoltare materială și spirituală tot mai ridicat, un loc tot mai demn în marea familie a națiunilor socialiste, a tuturor națiunilor lumii, șeful statului spunea: „**Avem un popor minunat, hotărît să-și făurească o viață demnă, liberă, fericită, prin munca sa plină de abnegație. Avem o călăuză încercată, care în decursul deceniilor, îndeosebi în anii construcției socialiste, și-a îndeplinit cu cinste misiunea de forță politică conducătoare a societății—Partidul Comunist Român. Partidul nostru a dovedit prin întreaga sa istorie și activitate revoluționară că nu are nimic mai presus decît interesele și bunăstarea națiunii noastre socialiste, slujirea cauzei socialismului, comunismului și păcii. Calea spre minunatele piscuri ale viitorului este luminată de măreața concepție despre lume și viață a proletariatului — materialismul dialectic și istoric — de Programul partidului, care constituie expresia științifică a marxism-leninismului creator în România**”.

Iată tăria de granit pe care se înalță și se va înalța edificiul societății socialiste multilateral dezvoltate, iată îndemnul spre fapte pe măsura măreței istorii milenare a poporului român, iată voința de a lăsa urmașilor noștri și urmașilor urmașilor noștri o țară la înălțimea luptelor sale pentru fericire și libertate.

„ALEXANDRU VODĂ CEL BĂTRÎN ȘI BUN...”

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

După zbuiciumatele domnii de început ale Moldovei¹, tronul țării avea să fie ocupat, în 1400, de Alexandru I, cel căruia posteritatea avea să-i spună, pentru faptele lui, „cel Mare și Bun”. Domnia sa de lungă durată (32 ani) a constituit o perioadă de prosperitate economică, de organizare și consolidare a statului moldovean și de creștere a rolului său pe plan politic internațional.

Abilitate diplomatică

Chiar din primii ani ai domniei, Alexandru cel Bun a înțeles că interesele țării sale îl obligau să adopte o politică de apropiere de Polonia. Era puternică tradiția creată în această direcție, prea strînse legăturile economice dintre cele două țări ca Moldova să nu continue alianța cu vecina sa. În actul de omagiu din 1402 către Vladislav Jagello, regele Poloniei, Alexandru cel Bun evoca bunele relații moldo-polone din vremea predecesorilor săi, Petru I și Roman I, relații pe care el înțelegea să le dezvolte, asigurând coroana Poloniei că îi va fi aliat fidel. În virtutea acestei alianțe, începând din 1406, oștile moldovenești, alături de cele polone și lituaniene, au luat parte, în mai multe rânduri, la luptele împotriva cavalerilor teutoni. Deși reduse ca număr, detașamentele moldovenești, formate mai ales din arcași, s-au acoperit de glorie în aceste lupte. În anul 1410 moldovenii au participat la marea înfrângere de la Grünwald, încununată cu o răsunătoare victorie a oștilor aliate. Prin această biruință se puneau capăt forței ofensive a Ordinului teutonic.

Izvoarele menționează participarea și în anii următori (1411, 1412, 1414) a oștilor lui Alexandru cel Bun, alături de cele polono-lituaniene, la luptele împotriva teutonilor spri-

jiniți de casa de Luxemburg. În 1422, în lupta de la Marienburg, vitejia moldovenilor a stîrnit admirația contemporanilor. „Astfel — relatează cronicarul polon Jan Dlugosz — într-un chip minunat, moldovenii, cu o ceată de puțini oameni, au bătut o oaste mare a dușmanului și s-au întors în tabăra ostirii regale învingători și încărcăți cu o pradă uriașă”. Gr. Ureche, urmînd izvoarele polone, avea să evocă cu mîndrie acest moment: „Alexandru vodă — scria el — făcu prietescug mare cu leșii și legătură tare ca fie la ce treabă unul pre altul să ajutorească. Nici sminteală au fost, că întîiu au poftit craiul pre Alexandru vodă ca să-i trîmită ajutoriu împotriva crijeilor la prusi [cavalerilor teutoni — n.a.], nici s-au amăgit cu prietescugul, că au trimis ajutoriu călăreți moldoveni, carii au făcut mare izbîndă, că bătîndu-se cu crijeii, întîiu au dat dos a fugi de i-au înșîrat gonîndu-i spre o pădure, și acieși pedestrîndu-se, au săgetatu-le caii de le-au căutat a da dos nemții, și acieși ai noștri s-au încălărat și mare moarte au făcut într-insii. De care lucru, dacă s-au întors ai noștri acasă, mare mulțumită au avut Alexandru vodă de la Craiul”.

Cu toată fidelitatea manifestată de Alexandru cel Bun față de alianța polono-lituaniană, după bătălia de la Grünwald, Vladislav Jagello a căzut la înțelegere cu regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg (devenit în 1410 și împărat al Ger-

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1972 și 2/1973.

maniei). Astfel, situația Moldovei a început să fie primejduită, Polonia manifestând tendințe concesive în favoarea regelui maghiar, care continua să aibă pretenții asupra Moldovei. Potrivit prevederilor tratatelor polono-maghiare, desfășurate în cursul anului 1412 la Lublau și Buda, regele maghiar, deși a recunoscut suzeranitatea Poloniei asupra Moldovei, a obținut din partea lui Vladislav Jagello ca statul românesc de la est de Carpați să fie obligat să ajute regatul maghiar cu oștile sale în eventualitatea unui conflict cu turcii. Dacă Alexandru cel Bun nu

mai tirziu, la Congresul de la Luck (1429), în Volynia, a încercat, zadarnic însă, să obțină punerea în aplicare a prevederilor de la Lublau.

Alexandru cel Bun a fost preocupat, mai ales după moartea lui Mircea cel Bătrîn (1418), de apărarea graniței de sud, amenințată de otomani. În 1420, aceștia au năvălit și au prădat sudul Moldovei. Stăpînitor al cetăților portuare Chilia și Cetatea Albă, pe care le-a fortificat, voievodul moldovean a intrat în Muntenia — slăbită acum de luptele între facțiunile boierești care o împiedicau să mai aibă

nia domni aliați, devotați în lupta împotriva Imperiului otoman. Se urmărea, astfel, ca provincia românească de la sud de Carpați, atât de importantă prin poziția ei strategică, să nu cadă în mina turcilor, ci să rămână în continuare ca o pavăză pentru Moldova.

O perioadă de înflorire

Politica dusă de Alexandru cel Bun a permis Moldovei nu numai menținerea ființei sta-

Marea înecătoare de la Grünwald. Gravură din sec. XVI

ar fi respectat obligațiile ce i se impuneau, țara sa urma să fie împărțită între cei doi monarhi în zone teritoriale echivalente.

Nu se știe dacă domnul Moldovei a cunoscut aceste prevederi. Sigur este, însă, că prin tactul lui politic a știut să evite aplicarea lor, să dejoace planurile lui Sigismund, care, și

rolul jucat în vremea lui Mircea cel Bătrîn — și a impus domni favorabili lui pe tronul țării surori; este cazul lui Aldea, care și-a luat numele după cel al protectorului său, devenind Alexandru-Aldea. Astfel, prin actele sale, Alexandru cel Bun, a inițiat o politică ce va fi urmată de toți marii domni ai Moldovei, aceea de a-și asigura în Munte-

tale, dar și remarcabile înfăptuiri în domeniul economic și în direcția asigurării ordinii de stat, atât de necesară prosperității generale a țării.

Ca urmare a strânselor legături politice care s-au stabilit între Moldova și Polonia, și — prin intermediul Moldovei — între Muntenia și Polonia, s-au lărgit și legăturile economi-

ce, s-a dezvoltat activitatea negustorilor din regatul polono-lituanian în cele două țări românești. Au început să fie tot mai frecvent menționați în izvoarele vremii și negustori români, participanți la viața comercială a marilor orașe din Polonia: Liov, Cracovia și altele. În 1408, Alexandru cel Bun a acordat un privilegiu de comerț liovenilor, în care se indicau, alături de mărfurile desfăcute sau tranzitate de lioveni în sau prin Moldova, articolele de export ale Moldovei, precizându-se taxele de vamă. Se desfăceau în afara granițelor țării un mare număr de vite cornute, cai, porci, oi, piei de animale. Actul este edificator pentru locul ocupat de Moldova în schimburile internaționale, pentru larga ei rețea de țiguri ce-i subliniau forța vitală și-i asigurau progresul. În anul următor, 1409, Mircea cel Bătrîn, domnul Munteniei, a dat și el un privilegiu de comerț negustorilor din Polonia și Lituania, stabilind taxele vamale la care erau impuși pentru mărfurile aduse în Muntenia și de unde puteau să cumpere orice fel de mărfuri, „afară de argint“.

După modelul lui Mircea cel Bătrîn, sprijinitor de altfel al lui Alexandru în ocuparea scaunului domnesc și rămas aliat fidel al acestuia, domnul moldovean a luat măsuri de mai bună conducere a țării, căreia progresele înregistrate în organizarea ei administrativ-politică i-au consolidat țaria internă și, odată cu aceasta, poziția în relațiile internaționale ale vremii; a fost înmulțit numărul dregătorilor, fixându-li-se mai

limpede atribuțiile. Sînt amintiți în izvoare, ca dregători, vornicul de Suceava, starostele, vistierul, paharnicul, postelnicul, logofătul, clucerul. Au crescut ordinea și siguranța pentru desfășurarea activităților ce contribuiau la prosperitatea țării. Circulația umană și odată cu ea cea de bunuri materiale și spirituale, a fost încurajată și dezvoltarea ei a ridicat Moldova. Domnul a reușit să pună capăt conflictului dintre Biserica Moldovei și Patriarhia din Constantinopol, aceasta recunoscînd în fruntea ierarhiei bisericești din Moldova pe mitropolitul Iosif. „Mitropolia Moldovei își capătă astfel — arăta profesorul Al. Elian — un statut, conferit de unica sursă de legitimare în ordinea ecleziastică — Marea Biserică din Constantinopol“

Prețuind sprijinul pe care-l avea în acțiunile lui din partea bisericii, instituție cu rol important în întărirea autorității domnești, învăluită de ea „cu aureola grației divine“ — după expresia lui Fr. Engels — domnul moldovean a acordat o mare atenție organizării acestuia și înzestrării ei cu însemnate danii. El a manifestat, ca și predecesorii săi, un larg spirit de toleranță; a protejat nu numai biserica ortodoxă, dar și pe cea catolică și pe cea armeană, a tolerat propaganda husită luînd sub protecția sa pe refugiații husiți. Reprezentanții bisericii Moldovei au participat — după unele izvoare — la Conciliul de la Constanța (Elveția) din 1415, pledînd, fără succes de altfel, pentru unirea celor două biserici, ortodoxă și catolică.

Cultura, sub forma ei religioasă, a cunoscut sub Alexandru

cel Bun o perioadă de înflorire, radiînd în toată lumea ortodoxă. Arhitectura, pictura, arta broderiei ca și cea a caligrafiei s-au dezvoltat în direcția definirii unui **stil moldovenesc**, care se va desăvîrși în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Din salba de mănăstiri, înălțate de domnul moldovean sau care au cunoscut ajutorul înțeleptului domnitor, cea de la Neamț a deținut principalul loc în afirmarea de autentice talente. Aci s-a scris, în 1429, de către caligraful artist Gavril Uric, din porunca lui Alexandru cel Bun și a soției sale, Marina, manuscrisul unei **Evangelii**, aflat azi la Biblioteca Bodleyană din Oxford, adevărată capodoperă de artă.

Preocupat deopotrivă de ridicarea țării printr-o mai bună organizare a ei, ca și de întărirea independenței Moldovei pe plan internațional, luîndu-și ca model, sub aspectul fastului de curte și a vieții culturale, strălucirea bizantină, Alexandru cel Bun a rămas în conștiința posterității ca un adevărat ctitor de țară, cel în vremea căruia Moldova a receptat puternic influența bizantină. Iconografia de după el l-a prezentat, de altfel, cu însemnele specifice puterii imperiale bizantine.

Cu tact și iscusință, Alexandru cel Bun a desăvîrșit opera predecesorilor lui și a pregătît strălucirea pe care o va cunoaște Moldova în vremea lui Ștefan cel Mare; Alexandru a fost — după expresia savantului domnitor D. Cantemir — „acela care cel dintîi a făcut cunoscut străinilor numele, pînă atunci puțin știut, al moldovenilor...“

În curînd,
primul concurs MAGAZIN ISTORIC, ediția 1975.

AURELIAN

ÎMPĂRATUL CU MÎNA PE SPADĂ

RADU VULPE

Membru al Academiei de Științe Sociale și Politice

Se împlinesc 1700 ani de la părăsirea Daciei Traiane de către Aurelian. Acest moment de cumpănă de la începutul istoriei neamului nostru ne evocă o vreme de cumplită criză a Imperiului roman, dar și figura energică a împăratului care, prin extraordinara sa destoinicie, a izbutit să ridice atunci imperiul de pe marginea prăpastiei, să-i restabilească unitatea și forța, să-i remedieze suferințele și să-i întărească frontierele, deși cu sacrificarea dureroasă, dar inevitabilă, a Daciei. Aurelian (270-275) rămîne în istorie una din cele mai mari personalități ale Imperiului roman, pentru toate faptele sale, inclusiv pentru curajul de a fi renunțat, atunci cînd a fost imperios necesar s-o facă, la o provincie atît de română.

**„...frumos și arătos
prin ținuta sa
bărbătească“**

Reprezentant al seriei de împărați-soldăți iviți din provinciile Illyricului, care, prin

tenacitatea, valoarea și vrednicia lor, au fost salvatorii lumii romane în perioadele critice ale secolelor III-IV e. n., **Lucius Domitius Aurelianus** — cum suna numele său întreg — s-a născut la 5 septembrie 214, în părțile de apus ale Moesiei. Era fiu al unui țăran colon de

pe moșia unui senator numit Aurelius; despre mama sa se spunea că ar fi fost slujitoarea unui cult al Soarelui, pe care el, ca împărat, îl va proclama religie oficială a întregului imperiu. În ce privește locul precis al nașterii lui Aurelian, nici în antichitate nu se știa

prea mult. Biograful său din **Historia Augusta**, Flavius Vopiscus (sec. IV), a transmis diferite tradiții; după unele ar fi vorba de orașul Sirmium din răsăritul Pannoniei Inferioare, după altele de provincia Moesia sau, mai lămurit, din acea parte a Moesiei pe care, după părăsirea Daciei, Aurelian avea s-o transforme în Dacia Ripensis. Flavius Vopiscus nu se pronunță pentru nici una din ele, reflectind că, în definitiv, „în cunoașterea marilor împărați ceea ce importă cel mai mult nu este să se știe unde s-au născut, ci cit și în ce fel au fost de folos statului“. Și după alți autori, printre care și Eutropius, Aurelian ar fi văzut lumina zilei în viitoarea sa provincie Dacia Ripensis.

Ca mulți bărbați romani de obârșie modestă, el și-a pus în valoare însușirile prin armată, în care a intrat devreme și, distingându-se printr-o forță fizică excepțională și printr-o inteligență foarte viaoie, a răzbătut pînă la cele mai înalte situații. Biograful său îl descrie astfel: „era frumos și arătos prin ținuta sa bărbătească, de o statură impunătoare, deosebit de viguros [...], căuta rar plăcerile și era de o severitate peste măsură, cu un deosebit simț al disciplinei, înclinat mereu să pună mîna pe spadă“. Cu asemenea calități, s-a impus atenției împăraților și a urcat repede treptele ierarhiei militare, ajungînd, încă de pe vremea lui Gordian III (238-244), cînd nu avea încă 30 ani, comandantul unei cohorte auxiliare, în fruntea căreia, numai cu 300 ostași, i-a bătut pe sarmatii iazygi (din Pusta Tisei), care invadaseră Illyricul. Mai tirziu, sub împăratul Valerian (253-260), fiind trimis pe Rin, la Mogontiacum (Mainz), ca tribun de legiune, a obținut o frumoasă victorie împotriva populației germanice a francilor, care atacaseră Gallia. Izvoarele nu prea pomenesesc despre faptele lui din vremea lui Gallienus (260-268), poate fiindcă nu se va fi avut prea bine cu acest împărat. Aurelian, devenit între timp comandantul unui corp de cavalerie pe frontiera Dunării, a luat parte la complotul generalilor care, răscolindu-se îm-

potriva lui Gallienus, l-au asediat la Mediolanum (Milano), în 268. Se pare chiar că moartea lui Gallienus cu acest prilej, ca și a pretendentului la tron Aureolus (un distins general de origine din Dacia), au fost opera trupelor lui Aurelian. În locul lui Gallienus, conspiratorii l-au ridicat la tron, în bună parte prin stăruința lui Aurelian, pe camaradul lor mai în vîrstă Claudius II (268-270), originar tot din Illyricum.

Evenimentul de la Mediolanum, cu aspecte atît de tragice, era ceva obișnuit în acea epocă de adîncă zguduire a temeliiilor imperiului, numită de istorie „anarhia militară“. Atacurile populațiilor de peste frontiere, mai ales la Rin, la Dunăre și în Orient, deveniseră atît de puternice și de pustiitoare, iar suferințele provinciilor atît de mari, încît armata, spre care se îndreptau toate nădejile de salvare, ajunsese cel mai important, dar și cel mai abuziv dintre factorii de bază ai statului roman, aflîndu-se într-un perpetuu conflict cu autoritatea civilă de la Roma, reprezentată de Senat. Vechiul obicei al armatei de a se pronunța asupra numirii unui nou împărat prin aclamarea candidatului ales de Senat (titlul de **Imperator**, adică de „comandant atotputernic“, reprezentînd tocmai efectul acestei aclamații), se transformase, în cursul sec. III e.n., într-un privilegiu exclusiv, consimțămîntul Senatului rămînd o simplă formalitate, care adesea nici nu mai era solicitată. Cum trupele de pe frontiere, recrutate pe loc, deveniseră mai mult exponente ale provinciilor lor decît ale forței unitare a statului și cum presiunile dusemane se exercitau simultan și deopotrivă de insistenț pe toate granițele, fiecare armată tîndea să acapareze resursele întregului imperiu pentru nevoile speciale ale provinciei sale, căutînd să promoveze la conducerea supremă un reprezentant al său.

Existența simultană a mai multor împărați devenise un fenomen endemic. Era un război civil permanent, purtat atît între împărații proclamați de trupe și cei preferați de Senat, cît și între împărații ridicați

în același timp pe frontiere diferite. Și mai grav era că persoanele alese de soldați, de obicei dintre cei mai buni generali, nu erau libere să primească ori să refuze primejdioasa cinste ce li se oferea, ci de obicei erau puse în tragica alternativă de a fi ucise pe loc dacă nu primeau, ori de a risca o moarte mai tirzie în conflictele inevitabile pe care ascensiunea lor forțată le dezlănțuia. Durata domniei fiecăruia era foarte scurtă și rari au fost împărații de atunci care să fi sfîrșit altfel decît prin moarte violentă. Anarhia ținea de peste 30 ani și, agravată de invaziile de peste hotare, de moliine, de foamete, de înapoiere economică, adusesese o pauperizare generală, cu tot cortegiul de consecințe: înrăutățirea nivelului de trai, frămîntări sociale, decadență culturală, scăderea natalității.

Efectul unei victorii

Situația imperiului era disperată. Dezmembrarea sa începuse. Provinciile bogate din Orient fuseseră acaparate de regatul semitic al Palmyrei¹, care, condus de regina Zenobia în numele fiului său minor Vabalath, se comporta ca un stat independent. Provinciile occidentale Gallia, Britannia, Hispania se constituiseră, la rîndul lor, într-un imperiu separat, susținut de armata de la Rin, care proclamase împărat pe comandantul său Postumus. Gallienus nu mai domnea de fapt decît asupra părții de mijloc a imperiului, cuprînzînd Italia, Africa, Grecia și provinciile balcanice și danubiene. Dar chiar și în unele din aceste provincii, mai ales la Dunăre, era tot timpul silit să ducă lupte cu diferiți uzurpatori, susținuți de trupe. Unul dintre aceștia fusese Regalianus, originar din Dacia, un excelent general, care se mîndrea cu descendența sa din familia lui Decebal de odinioară. N-a domnit decît o lună; de teama represaliilor lui Gallienus, a fost asasinat de către aceleași trupe care îl proclamaseră.

¹ Vezi Magazinul Istorie, nr. 4/1970.

Se simțea nevoia întăririi autorității imperiale, pentru readucerea armatei la disciplină. Nu se cunosc motivele complotului de la Mediolanum, dar, de data aceasta nemai-fiind vorba de capriciile soldaților, ci de o înțelegere chibzuită a unui întreg stat major, e de presupus că se urmărea tocmai planul unor măsuri mai eficace decât cele realizate de Gallienus, în vederea redresării morale a armatei și a reunificării imperiului. Designarea pentru tron a unui militar de valoare a lui Claudius II corespundea unui asemenea scop. Dar domnia lui prea scurtă (268-270) avea să-l împiedice să ducă programul până la capăt; rămînea totuși un merit glorios victoria sa decisivă din 269 de la Naissus (Niș), prin care a pus capăt lungii serii de migrații gotice maritime, una din cele mai periculoase forme de invazii din timpul lui Gallienus.

Ajunși stăpîni pe regiunile sarmatice din nordul Pontului Euxin și punînd mina pe un mare număr de nave, goții, conducînd o coaliție de diverse populații germanice și sarmate, săvîrșeau raiduri foar-

te dese de-a lungul țărmului dobrogean și trac, surprinzînd și prădînd orașele bogate și neapărate din Asia Mică și din Egeea, fără ca flota romană din Marea Neagră, încă slabă și nepregătită pentru invazii de acest fel, să li se poată opune cu izbîndă. Cu prilejul expediției gotice din 267 a fost distrusă și cetatea Histria². Doi ani mai tîrziu, o expediție de proporții uriașe (numeroși războinici cu familiile lor, îmbarcați pe cel puțin 2000 vase), a pornit de la limanul Nistrului pe lîngă coasta de vest într-o adevărată migrație, izbutind să străbată Strîmtorile și să debarce în Grecia. Cum între timp vasele lor au fost nimicite de flota romană din Mediterana, nu le-a rămas decît să urce pe uscat spre Dunăre, prin Macedonia. La Naissus, în Moesia Superioară, le-a ieșit în cale Claudius, numit de atunci **Gothicus**, care i-a zdrobit într-o mare bătălie. La acest rezultat, în mod hotărît a contribuit cavaleria dalmată comandată de Aurelian, care și-a asumat și misiunea de a urmări

ultimele resturi ale năvălitorilor fugari, risipiți prin văile Balcanilor.

Aurelian tocmai sfîrșise cu bine această operație de curățire, cînd, în primăvara anului 270, împăratul Claudius Gothicus, în vîrstă de 70 ani, a fost doborât de ciumă. Senatul se pripise să-l recunoască de împărat pe fratele defunctului, Quintillus, dar pe de altă parte armata de la Dunăre tocmai îl proclamase pe Aurelian. Cum și soldații lui Quintillus înclinau spre colaboratorul lui Claudius de la Naissus, el și-a pus capăt zilelor, în intenția de a evita un război civil. Acest nobil gest de sacrificiu arată cît de profundă devenise dorința de concordie și cît de necesară apărarea restabilirii autorității imperiale printr-o personalitate de mare prestigiu. Victoria de la Naissus galvanizase inimile și deșteptase speranțele de îndreptare. Aurelian se va potrive excelent acestor aspirații generale. În cei mai puțin de șase ani cît a purtat purpura imperială, s-a dovedit un războinic neobosit, străbătînd neîncetat toate drumurile impe-

² Vezi Magazin Istoric, nr. 2/1969.

Aici se înalță altădată capitala
temerarului regat palmyrean

riului în lupte cu dușmanii din afară ori cu adversarii interni.

De la un hotar la altul al imperiului

Încă din primul an de domnie, a trebuit să ducă un război cu uniunea de triburi germanice a iuthungilor de la Rin, care chiar înainte de moartea lui Claudius pătrunseseră în Italia. Aurelian i-a bătut în Raetia, silindu-i să ceară pace. Pe urmă, s-a îndreptat împotriva vandalilor și sarmatilor iazygi, care atacaseră Pannonia și i-a învins într-o grea bătălie. Cum între timp iuthungii reveniseră în Italia, el fu silit să le facă din nou față, însă lângă Placentia (Piacenza) trupele sale au fost surprinse de „barbari” și măcelărite. Refăcându-și oastea, a izbutit pînă la urmă să-i gonească pe intruși. Apoi s-a întors imediat la Roma, unde a reprimat cu multă asprime o răscoală a monetarilor, nemulțumiți de măsurile lui împotriva fraudelor ce făceau cu argintul din monede și instigați de clasa senatorială, care era ostilă împăratului. Pentru a pune capitala imperiului la adăpost de surprize, care, după cum dovediseră amenințările recente ale iuthungilor, nu mai erau excluse ca în trecut, Aurelian a început construirea uriașului zid de apărare al Romei, terminat de urmașul său Probus și care s-a păstrat pînă azi.

Clarificînd lucrurile în centrul imperiului, în anul 271 a pornit în Orient, unde Zenobia și fiul ei Vabalath, destul de docili pînă atunci față de imperiu, se declaraseră deodată independenți, luînd titlurile de **Augusta** și **Augustus**, adică de „împărați” separați. În drum, Aurelian a fost silit să se abată la Dunărea de Jos, unde goții atacaseră Moesia Inferioară și Thracia. După ce i-a alungat din aceste provincii, i-a urmărit peste fluviu, desigur în Muntenia, zdrobindu-i într-o bătălie în care au căzut 5 000 dușmani, în frunte cu regele lor Cannabaudes, ucis chiar de mîna împăratului. Acest succes i-a adus titlurile de **Gothicus Maximus** și **Dacicus Maximus**, ultimul indicînd

probabil că la acțiunea goților se asociaseră și dacii liberi.

Apoi și-a reluat expediția în Orient. Prin manevre abile și lovituri îndrăznețe, a ieșit învingător în mai multe lupte, ocupînd sudul Asiei Mici și Syria, apoi a cucerit Palmyra și a capturat pe Zenobia și pe fiul ei. Ajutoarele trimise acestea de către perși au fost date peste cap. Contrar naturii sale aspre, Aurelian a manifestat clemență față de captivi, precum și față de majoritatea provincialilor compromiși în aventura zenobiană. Aurelian a căutat să pună repede capăt conflictului oriental, pentru a fi liber să se întoarcă la Dunărea de Jos, unde Moesia Inferioară fusese din nou invadată. De data aceasta, în anul 272, năvălitorii erau carpii, care profitînd de războiul din Orient, își împinseseră incursiunile pînă la Balcani. Afîind însă de apropierea lui Aurelian, carpii s-au retras prin Dobrogea, unde armata romană i-a ajuns și, într-o serie de lupte, i-a biruit. Dintre năvălitorii scăpați cu viață, cei care n-au reușit să fugă au fost făcuți coloni și așezați pe pămînturile provinciei. La vestea victoriei, pe cînd Aurelian era încă în Moesia Inferioară, Senatul i-a acordat titlul triumfal de **Carpius Maximus**. Biograful său spune că Aurelian ar fi luat în glumă acest titlu, dată fiind relativa ușurință a succesului.

După înfrîngerea carpilor, el a trebuit să plece din nou în Orient, unde, în locul Zenobie și al lui Vabalath, alți uzurpatori încercau să reînvie Imperiul palmyrean. Rebeliunea a fost reprimată de data aceasta fără cruțare, iar Palmyra dată trupelor spre pradă. La începutul anului 273, împăratul era din nou stăpîn pe toate provinciile orientale. Apoi s-a îndreptat spre Occident, pentru a lichida imperiul separat al Galiei. La apropierea lui Aurelian, împăratul local Tetricus, dezgustat de dezmățul armatei sale de pe Rin, care căuta să i se impună, a trecut de partea acestuia. Trupele rebele au fost ușor înfrînte și silit să intre în disciplina întregii armate romane. Francii, care încercaseră să profite de situație, au fost respinși peste frontieră. De asemenea,

alamanii și iuthungii, care ocupaseră Raetia.

În 273 Aurelian își putea serba la Roma triumful bine meritat ca învingător la toate hotarele, ca unificator al imperiului, ca **restitutor patriae**, cum îl numesc monumentele epigrafice și monedele. După ce au figurat în cortegiul triumfal în fruntea regilor captivi, Zenobia și fiul său au fost lăsați liberi, asigurîndu-li-se o existență demnă în capitala imperiului. Tetricus și-a recăpătat locul de senator și a primit înalte funcții în Italia. Aurelian știa să se arate mîrînimos, atunci cînd interesele o cereau.

Unitatea imperiului, sfîșiată timp de zeci de ani, era acum cu desăvîrșire refăcută. Urma reorganizarea apărării frontierelor, operă pe care Aurelian o începuse pe măsură ce respinsese diferitele invazii. El a acordat o deosebită atenție limesului danubian, pe toată lungimea fluviului. În cadrul măsurilor luate pentru întărirea acestei granițe, a hotărît părăsirea Daciei lui Traian și revenirea la traseul strict fluvial din vremea lui Domițian (81-96).

O retragere chibzuită

Renunțarea la cea mai glorioasă cucerire a lui Traian a fost, desigur, o amară lovitură pentru orgoliul roman; dar lui Aurelian, nici contemporanii săi, nici posteritatea nu i-au făcut din aceasta o vină. Dimpotrivă, este unanim recunoscută situația de forță majoră care l-a obligat să procedeze la o atît de radicală ajustare a graniței, precum unanim este aprecierea meritului său de a fi văzut și înțeles limpede realitățile de la Dunăre și de a fi tras fără șovăire concluzia ce se impunea, evacund provincia carpatică.

În a doua jumătate a sec. III, Dacia nu mai prezenta pentru Roma aceeași însemnătate strategică de la începutul sec. II, cînd Traian o cucerise suprimînd puternicul stat al lui Decebal și liberînd astfel frontiera Dunării de obsesia celui mai grav cuib de primejdii și de neliniști și cînd, transforma-

tă în provincie romană, devenise un formidabil bastion exterior, garantând siguranța dominației romane în răsăritul Europei. Atunci, în plină politică ofensivă romană la Dunăre, când superioritatea forțelor imperiului față de populațiile vecine era covârșitoare, când de o parte și de alta a Transilvaniei șesurile erau ocupate de neamuri intrate în orbita Romei, provincia creată de Traian în Carpați, cu cercul său de munți, avea o valoare strategică eminentă. Acum, însă, când migrațiile nordice, extrem de masive și de virulente în ultima jumătate de veac, răsturnaseră echilibrul forțelor, romanii făcând cu greu față creșterii enorme a populațiilor de peste **limes**, când politica defensivă li se impunea fără alegere, când în șesul Munteniei se interpuseră mase dușmane compacte, bastionul Daciei își pierduse eficacitatea și utilitatea și, departe de a sprijini apărarea graniței dunărene, mai degrabă o periclita, dezarticulând-o și slăbind-o în sforțările mereu sporite pe care acest avanpost le necesita el însuși pentru a fi menținut. Semnele unei asemenea situații se arătaseră încă de pe când Marcus Aurelius (161-180), prins în complicația războaielor marcomanice³, trebuise să-i ia Dobrogei o legiune (a V-a Macedonica) pentru a dubla garnizoana Daciei și deveniseră extrem de îngrijorătoare în cursul recente crize, când, după dezastrul suferit de împăratul Decius în 251⁴, chiar provinciile din dreapta Dunării se transformaseră într-o arie permanentă a invaziilor. Când Flavius Vopiscus căută să explice hotărârea lui Aurelian de a evacua Dacia, vedea just situația punând accentul pe devastările din Illyricum și din Moesia; la fel se pronunță istoricul Eutropius.

Revenirea la linia **limes**-ului Dunării de dinainte de Traian se impunea ca singura soluție. Motivele ce determinaseră altădată includerea Daciei în imperiu nu mai erau tot atât de grave. Atunci trebuia nimicită forța unui stat dac, duș-

man, care domina dispoziitivul de apărare al romanilor. Acum, în locul acestui izvor de amenințări, se dezvoltase, timp de peste un secol și jumătate, un intens focar de civilizație romană. Chiar părăsită, Dacia rămânea cu majoritatea populației sale romanizate, care nu putea să se considere cu totul desprinsă de Roma. Relațiile economice și culturale dintre cele două părți ale Dunării continuau foarte asidue. S-a conchis, pe baza interpretării greșite a cuvântului **amissa**, figurind la o serie de autori cu privire la situația Daciei în vremea lui Gallienus, că provincia carpatică ar fi fost evacuată parțial încă sub acest împărat. Numai că termenul **amissa** nu înseamnă "părăsită", "evacuată", ci "momentan izolată", referindu-se la constatarea că, prin invadarea continuă a provinciilor din sudul Dunării, Dacia apărea ca ruptă de imperiu. Biograful lui Gallienus din **Historia Augusta**, Trebellius Pollio, cu toată patenta sa rea dispoziție față de acest împărat, căruia nu-i cruță nici un motiv de denigrare, nu pomeneste nimic de o evacuare a Daciei.

Realitatea este că Dacia n-a fost evacuată decît o singură dată, de Aurelian, printr-o singură acțiune. Evacuarea s-a făcut în bună ordine. Trupele provinciei s-au mutat pe malul drept al Dunării, Legiunea XIII Gemina instalîndu-se la Ratiaria (Arcear) iar Legiunea V Macedonica reluîndu-și vechia garnizoană, dinainte de Traian, de la Oescus (Ghigen). Odată cu armata au fost retrase și organele administrative ale provinciei, urmate de bogătași și de o parte dintre orașeni, care au fost stabiliți în părțile de apus ale Moesiei Inferioare, în cele de răsărit ale Moesiei Superioare și în regiunea Serdica (Sofia) din colțul de nord-vest al Traciei. Aceste teritorii, desprins din provinciile lor, au fost contopite într-o nouă provincie, căreia Aurelian i-a dat numele de **Dacia**, nu atât ca a consolida a prestigiului roman, cît mai ales pentru că armata acestei noi provincii, cadrele sale administrative și elementele sale sociale cele mai de seamă erau exact acelea ale provinciei carpatice evacuate.

De altfel, spațiul noii provincii se afla în perfectă contiguitate cu acela al fostei Dacie Inferioare, adică al Olteniei. E foarte probabil că Dacia Aureliană a fost de la început împărțită în **Dacia Ripensis** (Dacia de la mal), în spre Dunăre, cu capitala la Ratiaria, și **Dacia Mediterranea** (Dacia din mijlocul țării), în Balcani, cu capitala la Serdica.

Numai armata și funcționarii

Știrile antice referitoare la evacuarea Daciei Traiane au toate un caracter rezumativ și au fost redactate cu mai bine de un secol în urma acestui eveniment. Extrem de prescurtate și de lacunare, ele au dat prilejul, în vremea modernă, unei bogate literaturi interpretative, foarte controversată, în care preocupările strict științifice n-au fost totdeauna singurele. Mai ales ideea unei evacuări totale și absolute a populației romanizate din Carpați sub Aurelian a favorizat imixtiunea unor anumite tendințe politice interesate să nege continuitatea poporului român pe teritoriile sale actuale.

Punctul de plecare al controversei rezidă în lipsa de claritate a autorilor antici cu privire la elementele retrase din provincia lui Traian. Eutropius vorbește vag despre „romani aduși din orașe și de pe ogoare” (**abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae**). Rufius Festus se mulțumește cu simplul nume de „romani” (**translati exinde Romanis**). Biograful lui Aurelian, Flavius Vopiscus, se referă la „legiuni și provinciali” (**sublato exercitu et provincialibus**), pe când Iordanes nu pomeneste decît de „legiuni” (**evocatis exinde legionibus**). Nodul discuției îl constituie mai ales termenul **provinciales** folosit de Vopiscus și expresia **ex urbibus et agris** de la Eutropius, interpretate în mod simplist și absolut. Or, aceste biete cuvinte, scrise fugitiv, în rezumate extrem de concise, de către autori trăind cu mult mai tîrziu decît faptele pe care le povestesc, sînt din capul locului lipsite de autoritate do-

³ Este vorba de cele două războaie purtate de romani cu marcomanii, cvarzii și lazylgii în anii 166-175 și 177-180 — n.r.

⁴ Vezi **Magazin Istorie**, nr. 12/1974.

cumentară. Pe de altă parte, chiar dându-le atenție, în lipsă de știri mai circumstanțiate, ele nu justifică de loc sensul de totalitate pe care unii se simt ispițiți să li-l acorde, neprezentând nici o precizie care să oblige la o asemenea accepție. Există, în schimb, o variantă care chiar i se opune categoric: este expresia **evocatis exinde legionibus** (după ce au fost rechemate de acolo legiunile) a lui Iordanes, care se abține să vorbească despre o populație evacuată, limitându-și aserțiunea la armată. Precum a arătat prof. Vladimir Iliescu, această distincție e deosebit de importantă, fiindcă a fost dinadins făcută de respectivul autor antic, un episcop got care cunoștea realitățile țărilor dunărene din epoca sa tirzie (sec. VI) și care, știind de existența unei populații romane contemporane în Dacia, a refuzat să reproducă vorbele atât de confuze ale predecesorilor săi cu privire la acei **provinciales** pe care Aurelian i-ar fi mutat în Moesia.

Condamnată de critica izvoarelor, teza unei evacuări totale a populației din Dacia este respinsă și mai categoric de realitățile generale ale vieții omenești și de ordinea firească a lucrurilor. Teritoriile Daciei Aureliene, din dreapta Dunării, nu ofereau nici înținderea, nici mijloacele de trai ale Daciei Traiane și nici nu erau depopulate pentru a-i primi pe toți locuitorii acesteia până la ultimul om. Pe de altă parte, un plus de populație atât de considerabil în Dacia Aureliană ar fi trebuit să determine întemeierea unor orașe noi, după cum a remarcat Vasile Pârvan (**Începuturile vieții romane la gurile Dunării**, București, 1923). Or, nu există nici cea mai slabă urmă a vreunei asemenea așezări de nouă apariție în nici un colț al spațiului balcano-danubian ocupat de oamenii transferați din Carpați. Aceștia erau, deci, într-un număr destul de restrâns ca să poată încăpea în orașele deja existente, alături de populația locală. Aceeași observație e de făcut și în ce privește cîmpurile de cultură ale Daciei Aureliene, care, departe de a fi lipsite de stăpîni anteriori, nu puteau să

compenseze, nici ca înțindere, nici calitativ, pierderea **agrior** atât de rodnici de la nord de Dunăre.

Concluzia care se impune este că oficialitatea romană a evacuat din Dacia numai ceea ce îi aparținea direct: armata și funcționarii, precum și ceea ce ținea de datoria sa să ocrotească în primul rînd: clasele bogate, cuprinzînd pe marii proprietari funciari, pe bancheri, pe negustori, pe oame-nii de afaceri, pe exploataorii de mine și de mari ateliere. Cît despre masele de rînd, mai ales țăranii, oameni legați de pămînturile lor, au preferat să rămînă în cîmpiile și în munții lor, neavînd nici un motiv să le părăsească. Protecția oficială nu le apărea neapărat indispensabilă acestor plugari și păstori, care, în timpul diverselor invazii din ultimul secol, fuseseră de atîtea ori siliți să se descurce singuri în fața năvălitorilor, pe cînd soldații și orașenii se apărau la adăpostul zidurilor lor, fără să le poată veni în ajutor. De altfel, teritoriile Daciei Aureliene, care suferiseră de pe urma acestor invazii în proporții cu mult mai grave, nu le puteau apărea mai sigure. Țăranii Daciei carpatice se obișnuiseră să trăiască în insecuritate sub presiunea „barbarilor”. Rămăși singuri, nimic mai rău nu-i putea aștepta. Prin ei s-a perpetuat romanitatea la gurile Dunării și în Carpați, devenind temelia traianică a naționalității poporului român.

O acțiune gîdită, nu impusă

În ceea ce privește data precisă a evacuării, izvoarele păstrează tăcere, dar un asemenea act nu s-ar fi putut petrece înainte de reunificarea imperiului de către Aurelian și nici înainte de restabilirea prestigiului roman pe toate frontierele. De aceea se impune să acceptăm, ca data cea mai plauzibilă, ultimul an al domniei acestui împărat, adică 274-275, după triumful său de la Roma și după pacificarea Galliei, cînd el a avut minile libere pentru a se ocupa de această sarcină delicată, în cadrul unei ample reorganizări militare. Această

dată corespunde, de altfel, locului pe care evacuarea Daciei îl deține în seria acțiunilor lui Aurelian notate de biograful său Flavius Vopiscus. Aceeași ordine a evenimentelor, cu părăsirea Daciei la sfîrșitul domniei, se regăsește și la Eutropius. Și mai precis, s-ar putea avea în vedere primăvara anului 275, cînd știm că Aurelian a stat mai mult timp în Illyricum, ocupîndu-se cu pregătirea campaniei împotriva perșilor și cînd ar fi avut cel mai potrivit prilej să supravegheze evacuarea Daciei și organizarea noii sale provincii cu acest nume din dreapta Dunării. Este aceasta și concluzia profesorului A. Bodor de la Cluj.

O importantă chestiune controversată este aceea a împrejurărilor directe în care a avut loc evacuarea. Printre diversele ipoteze formulate în această privință, considerăm complet caduce pe acelea care pornesc de la ideea că oficialitatea romană ar fi părăsit Dacia sub presiunea unui atac inamic. Adevărul e cu totul altul: Aurelian a evacuat Dacia din propria sa inițiativă, la momentul ales de el, conform unui plan pus la punct într-o perfectă libertate de acțiune, după ce a învins și i-a pus la respect pe goți, pe carpi și pe sarmații din apropiere. Păstrarea prestigiului autorității romane a fost, în tot timpul evacuării, principala grijă a împăratului pe care numai rațiuni de ordin general strategic l-au împins la acest sacrificiu al părăsirii Daciei.

De fapt, cît timp a existat o armată a imperiului pe Dunăre nici un alt popor nu a putut relua în Carpați rolul politic al dacilor de odinioară. Centrele forțelor „barbare” au rămas constant în afara teritoriului fostei provincii și chiar cînd au pătruns în interiorul arcului carpat, „barbarii” au fost siliți a se mulțumi cu o dominație și o exploatare de la distanță, afirmîndu-și prezența cel mult prin infiltrarea citorva enclave mici și efemere. De altfel, vecinii fostei provincii romane nu s-au grăbit să ocupe numaidecît teritoriul evacuat, iar cei care s-au stabilit pînă la urmă în mijlocul populației romane locale, sfîrșind ei înșiși prin a

se romaniza, n-au fost goții, cum s-a pretins adesea, ci carpții și „dacii liberi” din Carpații nordici.

Aniversarea a o mie șapte sute de ani de la evacuarea provinciei romane a Daciei Traiane ne amintește de un moment greu și sumbru din istoria Imperiului roman și din evoluția populației romane rămase în această provincie. Totuși, dacă privim în adîncul lucrurilor, în perspectiva timpului, trebuie să recunoaștem că acest sacrificiu, pe deplin compensat prin consolidarea frontierei danubiene, i-a adus imperiului salvarea pentru multe veacuri și că, pentru romanitatea carpatică, pe care poporul român o continuă, izolarea la care a fost silită a reprezentat o adevărată piatră de încercare, care i-a oțelit energiile, dăvîndu-i, de-a lungul unei lungi serii de adversități, o nescătată vitalitate.

Un asasinat absurd și o moarte regretată

După ce, prin reorganizarea frontierei de pe Dunărea dacico-moesică, a asigurat o bună apărare acestei importante laturi a imperiului, Aurelian a pornit spre Orient, în frun-

tea armatei sale, spre a se război cu perșii. Dar, pe drum, în timp ce se apropia de Bizanț, a fost asasinat, la localitatea **Caenophurium** (Cetatea nouă), printr-un complot urzit cu perfidie de un secretar veros, care în acest mod spera să scape de o pedeapsă iminentă pentru niște furturi comise. El a măsluit o listă de ofițeri superiori pe care, pasă-mi-te, Aurelian ar fi avut de gînd să-i execute și i-a convins pe aceștia să i-o ia înainte omorîndu-l pe neașteptate.

Moartea atît de absurdă a vrednicului împărat, la vîrsta de 61 ani, tocmai cînd era pe cale de a rezolva o problemă grea a politicii romane din Orient, a produs numai regrete. Însuși asasinii, dîndu-și seama de funesta lor eroare, l-au pedepsit groaznic pe ticălosul care îi instigase. Aurelian nu era un conducător iubit, dar faptele sale îl făcuseră unanim respectat și prețuit. Era de o natură aspră și violentă, care îi adusese din partea soldaților porecla de **manu ad ferrum** (cu mîna pe fier adică, pe spadă). Gata în tot momentul să reprime abaterile cu pedepsele cele mai neîndurate, intransigent în impunerea disciplinei, a ordinei, a cinstei, era temut de toți, ceea ce, după cum s-a văzut, avea să-i grăbească sfîrșitul atît de inoportun. Totuși, era capabil

să-și stăpînească minia atunci cînd trebuia și chiar să dovedească generozitate și clemență atunci cînd i-o cereau interesele politice. Nu prea avea cultură, dar istețimea sa de mînte și bunul simț îi inspirau soluțiile cele mai potrivite în toate domeniile. Aurelian a fost un mare împărat. În împrejurările date, severitatea sa, oricît de excesivă, a fost un merit, o manifestare de energie și de corectitudine, fără de care n-ar fi putut realiza nici una din extraordinarele sale fapte.

Istoricul său din vechime, Flavius Vopiscus, l-a caracterizat just atunci cînd a scris că Aurelian a fost un **princeps necessarius magis quam bonus** (un împărat necesar, mai mult decît bun).

Ca o dovadă de recunoaștere a supremului său merit de a fi stîns anarhia militară este faptul că nici armata, nici Senatul n-au vrut să-și ia răspunderea de a-i decide succesiunea, ci timp de o jumătate de an au lăsat tronul neocupat, tot invitîndu-se reciproc la onoarea priorității de a recomanda un împărat, ceea ce înainte de Aurelian nu s-ar fi putut concepe. În cele din urmă, Senatul l-a proclamat și trupele l-au ovaționat pe Tacitus, iar prima grijă a acestuia a fost să venereze memoria lui Aurelian, ca pe a unui salvator al lumii romane.

O moarte absurdă

a unui vrednic împărat.

Gravură de G. Mochetti,

afiată la Cabinetul

de stampe

al Bibliotecii

Academiei R.S.R.

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

„Domnia poporului prin popor“

Dr. VASILE PETRIȘOR

Ideea domniei poporului prin popor a străbătut ca un fir roșu toate programele mișcării muncitorești și socialiste din România. Făurirea partidului politic al clasei muncitoare la 1893 a marcat o etapă nouă în desfășurarea procesului revoluționar din țara noastră, în dezvoltarea luptelor sociale. „Istoria de 80 de ani a partidului politic al muncitorimii românești — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — demonstrează, o dată în plus, că numai atunci cînd detașamentul revoluționar al proletariatului pornește în activitatea sa de la realitățile concrete, social-istorice, ale poporului în mijlocul cărui activează și ține seama de cerințele, interesele și aspirațiile acestuia, poate juca un rol esențial în lupta împotriva exploatării și asupririi, își poate îndeplini cu succes misiunea istorică în îndeplinirea revoluției proletare, în transformarea revoluționară a societății pe calea socialismului și comunismului“.

Ficlul ideilor revoluționare ale înaintașilor, Partidul Comunist Român, pornind de la cunoscuta teză marxistă după care socialismul nu poate fi decît rodul activității conștiente a poporului, stăpin pe destinele sale, care își făurește propria istorie așa cum o dorește, acționează pentru perfecționarea relațiilor de producție, a organizării și conducerii societății, pentru îmbunătățirea continuă a cadrului organizatoric în vederea participării tot mai largi a maselor de oameni ai muncii la rezolvarea treburilor obștești, la conducerea statului, pentru perfecționarea democrației socialiste.

● Socialiștii nu se mai mărginesc la o simplă propagandă, ci contribuiesc cu toate puterile lor la organizarea maselor poporului, pentru a putea opune o dată în momentul favorabil, forțelor organizate ale minorității capitaliste puterea și mai bine organizată a poporului și să poată chiar, fără a vărsa o picătură de sînge, a sfărîma ordinea socială actuală.

Emanciparea, anul I, nr. 6, 1883.

● Poporul, proletariatul, ajungînd la putere după revoluția socială, proletară, va înlocui dictatura de clasă ca mijloc pentru a-și întări domnia, pentru a organiza formele de viață ale societății socialiste.

C. Dobrogeanu-Gherea, Ce vor socialiștii români?, în Revista socială, anul I, nr. 8-11, februarie-mai 1886.

● Suveranul în adevăr nu poate fi decît însăși națiunea; numai ea rezumă totalitatea inteligențelor și forțelor sociale, și în definitiv voința celui mai mare număr și singurul criteriu posibil al justiției relative.

Democrația socială, 31 mai 1892.

● Ca și social-democrația lumii întregi, cea română e convinsă că prefăcerea socială e menită s-o îndeplinească poporul muncitor organizat și luminat de social-democrație [...] principala îndatorire a social-democrației e organizarea politică a poporului muncitor, arătarea pozițiunii lui actuale și a pozițiunii ce trebuie să o aibă, ce este el și ce trebuie să fie, care e menirea lui istorică. Cu alte cuvinte, principala îndatorire a social-democrației e prefăcerea poporului muncitor într-o armată

bună de luptă, conștientă și pătrunsă de menirea ei.

Munca, 11 aprilie 1893.

● Noi cerem chemarea națiunii întregi la viața politică, fiind convinși că numai reformații electorale prin introducerea votului obștesc, direct și egal pentru toți va lumina poporul și, interesîndu-l la viața politică a țării, îi va da conștiința patriotizmului și a demnității naționale.

Lumea nouă, 21 mai 1895.

● Ne va veni și nouă vremea jubileului nostru, vremea cînd clasa muncitoare de pretutindeni va da lovitură, de grație și împîlării și nedreptății de azi și cînd va izbuti să troneze și să dicteze la rîndul ei.

România muncitoare, 14/21 mai 1906.

● Astfel, Partidul Social-Democrat, național și democrat în înțelesul cel mai adînc al cuvîntului, se deosebește de toate celelalte partide care sub firma de naționale ascund interesele strîmte ale unei clase sau clice, date drept ale națiunii. Chemînd la viața politică și culturală întreaga națiune, și mai cu seamă clasele ei orășenești și sătești, cele mai de jos, ținute în întuneric și apăsare, el se sforțează a le face conștiente spre a lua ele însele în mîini destinele României și a-i crea un loc de vrednicie și fericire în mijlocul popoarelor înfrățite și eliberate de sub jugul capitalismului.

Programul Partidului Social-Democrat din România, Cercul de editură socialistă, București, 1910.

(Continuare în p. 43)

Berlin, 1 Mai 1945

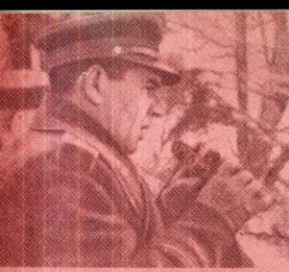

GENERALUL KREBS ÎNCEARCĂ SĂ CÎȘTIGE TIMP

V. I. CIUIKOV
mareșal al Uniunii Sovietice

Primăvara anului 1945. Decis să apere cu înverșunare Berlinul, comandamentul german a masat puternice efective împotriva armatelor sovietice. Pe aliniamentul Oder-Neisse erau dispuse Grupul de armate „Vistula” și o parte a Grupului de armate „Centru”, totalizînd peste un milion de ostași germani, 10 000 tunuri, 1 500 tancuri, peste 3 300 avioane. Trupele Frontului 1 și 2 bielorus și cele ale Frontului 1 ucrainean, care urmau să declanșeze lupta hotărîtoare, însumau două milioane și jumătate oameni, dispunînd de 42 600 tunuri, 6 200 tancuri, peste 9 000 avioane. Ofensiva sovietică împotriva capitalei naziste a fost declanșată în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1945. Bătălia pentru cucerirea orașului propriu-zis a început la 20 aprilie¹. Acționînd pe direcții convergente, ostașii celor două fronturi sovietice au făcut joncțiunea la 24 aprilie; o zi mai tîrziu, încercuirea a fost desăvîrșită. În noaptea de 30 aprilie spre 1 mai, la Berlin, au început tratativele de capitulare totală a forțelor hitleriste, la care a participat direct și V. I. Ciuikov, pe atunci comandant al Armatei 8 de gardă.

¹ Vezi Magazin istorie, nr. 5/1970.

VASIL IVANOVICI CIUIKOV

s-a născut în anul 1900
în satul Sevebreante Prudă
(regiunea Moscova),
într-o familie de țărani.
A intrat în armata sovietică
în 1918 și a participat
la războiul civil până în 1920,
devenind locuitor de comandant
și apoi comandant de regiment.
În anul 1925 a terminat
Academia Militară Frunze.
Până la cel de-al doilea
război mondial a îndeplinit,
rînd pe rînd, funcțiile
de comandant de brigadă,
de corp de armată
și, apoi, pe cea
de comandant de armată.
În anii războiului
a condus Armata 62
— devenită în primăvara
anului 1943 Armata 8 de gardă.
Pentru merite deosebite,
V. I. Ciuikov a primit
de două ori titlul
de Erou al Uniunii Sovietice,
patru Ordine Lenin,
precum și numeroase
alte înalte distincții militare
sovietice și străine.
Autor al mai multor
cărți de memorii,
Ciuikov a publicat,
în 1973, lucrarea
Sfîrșitul celui de-al III-lea
Reich în care evocă
luptele pentru
eliberarea Poloniei
și ultima fază a războiului
— bătălia pentru nimicirea
armatei hitleriste
pe teritoriul Germaniei,
care a culminat
cu cucerirea Berlinului.
Din această carte
— a cărei traducere
în limba română
se află sub tipar la
Editura Politică
— publicăm câteva fragmente
care se referă la tratativele
duse pentru capitularea
totală
a armatei germane
la Berlin.

Timp de două zile — 29 și 30 aprilie — trupele frontului², înfruntînd un inamic din ce în ce mai îndrîjit, îndeosebi batalioanele SS, s-au împlîntat tot mai adînc în cartierele guvernamentale ale Berlinului.

Seara, după ce m-am înapoiaz de la punctul meu de observare la Statul major al armatei, în raionul Johannisthal, am fost chemat la telefon de comandantul frontului, mareșalul Jukov, care m-a întrebat:

— Există vreo speranță ca pînă la 1 mai să curățăm complet Berlinul?

I-am răspuns că, deși rezistența inamicului slăbește, nu trăgem nici o nădejde ca acesta să capituleze curînd.

Lucrătorii din Secția politică a armatei m-au invitat la cină, în timpul căreia urma să discutăm și despre misiunile ce ne așteptau. În Secția politică se aflau scriitorii Vsevolod Vișnevski, Konstantin Simonov și Evgheni Dolmatovski, compozitorii Tihon Hrennikov și Matvei Blanter. Ne pregăteam să ne așezăm la masă. În acest moment s-a apropiat de mine ofiterul de serviciu și mi-a raportat că sint chemat de urgență la telefon. Eram căutat de comandantul Corpului 4 armată de gardă, generalul-locotenent V.A. Glazunov. Emoționat, cu o voce puțin afectată, el mi-a raportat:

— Pe limita dinainte a Regimentului 102 infanterie de gardă din Divizia 34 a sosit, cu un steag alb, un locotenent-colonel din armata germană. Ne roagă să fixăm locul și ora de trecere a liniei frontului de către reprezentanții înaltului comandament al armatei germane.

— E clar, am răspuns eu. Spuneți-i locotenent-colonelului că sîntem gata să-i primim pe parlamentari. Să-i aducă în același sector prin care a trecut și el.

S-a făcut ora trei dimineața... Trei jumătate... Dimineața zilei de 1 Mai... La Berlin era trist, dar acolo, în patrie, în regiunile sale răsăritene, au și început manifestațiile prilejuite de ziua de 1 Mai.

² În armata roșie, grupul de armate purta denumirea front.

În sfîrșit, la ora 3 și 55 minute, ușa s-a deschis și în cameră a intrat un general german cu Ordinul Crucii de fier prins la gît și cu zvastica fascistă la mîneacă. Era șeful Statului major al trupelor de uscat ale Germaniei, generalul Krebs. Împreună cu el au sosit șeful Statului major al Corpului 56 tancuri, von Dufwing, colonel în Statul major general, și un translator.

Krebs nu a așteptat să i se pună întrebări.

— Vreau să vă comunic un fapt strict-secret, a declarat el. Sînteți primul străin cărui îi aduc la cunoștință că, la 30 aprilie, Hitler a plecat de bunăvoie dintre noi, punîndu-și capăt zilelor³.

Pronunțînd această frază, Krebs a făcut o pauză, ca și cum ar fi vrut să verifice ce efect a avut știrea asupra noastră. După cît se pare, el se așteptase să-l asaltăm cu întrebări. Dar eu, fără nici o grabă, am spus liniștit:

— Știam asta!

Apoi, după ce am păstrat o clipă de tăcere, l-am rugat pe Krebs să precizeze cînd se întimplase acest fapt.

— Astăzi, la ora 15, a răspuns el. Și, observînd că mă uit la ceas, s-a corectat, precizînd: Ieri, 30 aprilie, pe la ora 15.

După aceea, Krebs a început să citească mesajul lui Goebbels adresat Comandamentului suprem sovietic, în care se spunea: „În conformitate cu testamentul Fîhrerului, care a plecat dintre noi, îl imputernicim pe generalul Krebs să vă transmită următoarele:

Comunicăm conducătorului poporului sovietic că astăzi, la ora 15,50 minute, Fîhrerul și-a pus capăt zilelor. În temeiul dreptului său legitim, Fîhrerul a transmis întreaga putere, prin testamentul pe care l-a lăsat, lui Doenitz, mie și lui Bormann. Am fost imputernicit de Bormann să stabilesc legătura cu conducătorul poporului sovietic. Această legătură este necesară pentru tratativele de pace între puterile care au suferit cele mai mari pierderi. Goebbels“.

Krebs mi-a înmînat încă două documente: imputernici-

rea sa de a purta tratative cu Comandamentul suprem sovietic (un formular al șefului cancelariei Reichului, cu sigiliu, semnat de Bormann la 30 aprilie 1945) și testamentul lui Hitler cuprinzând un tabel cu membrii noului guvern al Reichului și ai înaltului comandament al forțelor armate ale Germaniei (acest document fusese semnat de Hitler și confirmat de cîțiva martori; purta data de 29 aprilie 1945, ora 4).

Trebuie să recunosc că nu știam nimic despre moartea lui Hitler și nu mă așteptasem să aud așa ceva din gura lui Krebs.

— În aceste documente este vorba despre Berlin sau despre întreaga Germanie? am întrebat eu.

— Am fost împuternicit de Goebbels să vorbesc în numele întregii armate germane.

Ultima carte

Am luat legătura cu mareșalul Jukov și i-am raportat:

— A sosit șeful Statului major general al trupelor de uscat ale Germaniei, generalul Krebs. Mi-a comunicat că Hitler și-a pus capăt zilelor, s-a sinucis. Goebbels, în funcția de cancelar, și Bormann, în funcția de președinte al partidului nazist, l-au împuternicit pe Krebs să ducă tratative de pace cu noi. Krebs ne roagă să încetăm acțiunile militare pe timpul tratativelor, să dăm noului guvern condus de Doenitz posibilitatea de a se întruni, pentru a rezolva problema cursului viitor al războiului.

G. K. Jukov a răspuns că va raporta imediat la Moscova. Eu trebuia să aștept la telefon: ar fi putut să existe întrebări, care să necesite explicații. După un minut, el m-a întrebat:

— Cînd s-a sinucis Hitler?

În mod conștient i-am pus pentru a doua oară lui Krebs această întrebare, deoarece prima dată avusese unele rezerve. L-am întrebat și m-am uitat la ceas: era ora 4 și 27 minute, în ziua de 1 mai. Krebs s-a grăbit să precizeze:

— Ieri, 30 aprilie, la ora 15 și 50 minute.

I-am comunicat lui Jukov, iar el a transmis mai departe la Moscova.

— Întrebați-l pe Krebs dacă vor să depună armele și să capituleze sau intenționează să ducă tratative de pace?

L-am întrebat pe șleau:

— Este vorba de capitulare, iar misiunea dumneavoastră constă în a o propune?

— Nu, există și alte posibilități.

— Care?

— Permiteți-ne și ajutați-ne să convocăm noul guvern pe care l-a numit Hitler prin testament și problema va fi rezolvată în favoarea dumneavoastră.

Am raportat acest răspuns lui G. K. Jukov, care mi-a dat ordin să mai aștept la telefon.

— Ce ne mai poate spune Krebs? a întrebat apoi Jukov.

I-am transmis această întrebare lui Krebs, care a ridicat din umeri. Atunci i-am explicat că putem purta tratative numai cu privire la capitularea totală a Germaniei în fața tuturor membrilor coaliției antihitleriste: U.R.S.S., S.U.A. și Anglia. În această problemă părerile noastre nu diferă.

I-am raportat mareșalului Jukov propriile mele considerații.

— Krebs a venit nu pentru a duce tratative cu privire la capitulare, ci, probabil, pentru a tătona starea noastră de spirit — dacă nu cumva am fi dispuși să ducem tratative separate cu noul guvern. Ei nu mai au forțe pentru a continua lupta. Goebbels și Bormann s-au decis să joace ultima carte — să înceapă tratative cu guvernul nostru. Caută fisuri între noi și aliați pentru a semăna neîncredere. Krebs târăgănează vădit cu răspunsurile la întrebări, vrea să cîștige timp, deși acest lucru nu este în favoarea germanilor, întrucît trupele noastre continuă să înainteze. Este liniște doar în sectorul prin care a trecut Krebs.

Mareșalul a pus cîteva întrebări, m-a informat că va raporta de îndată totul la Moscova și mi-a dat ordin să continui tratativele pentru a-l

determina pe Krebs să ordoneze trupelor germane capitularea generală.

Șeful Statului major al armatei, generalul Belevski, mi-a adus la semnătura proiectul Ordinului nr. 2 948 din 30 aprilie 1945. L-am citit. Nu avea nici o greșeală. Am avizat în tăcere acest document, de fapt ultima dispoziție de luptă către Armata 8 de gardă:

„Ținînd seama de posibilitatea capitulării sau a prădării în masă a inamicului încercuit în orașul Berlin, comandantul armatei ordonă:

1. Șeful serviciilor armatei: pregătiți-vă pentru primirea unui număr de 40 000-50 000 prizonieri, în care scop:

a) amenajați în zona armatei, în afara limitelor orașului, dar la o depărtare de cel mult 5-8 kilometri de periferie, pînă cel tîrziu la 01.05.45, un punct de armată, cu o capacitate suficientă, pentru adunarea prizonierilor de război (eventual, în raionul Damm);

b) completați rezervele de alimente necesare hrănirii prizonierilor de război.

2. Comandanții Corpurilor de armată:

a) pregătiți cîte un batalion pentru asigurarea pazei prizonierilor și pentru escortarea lor de la punctul de armată pînă la lagărul de prizonieri de război al frontului;

b) în eventualitatea capitulării inamicului din Berlin, stabiliți în timp locurile pen-

În p. 13: tancuri sovietice pe străzile Berlinului

Un om cu probleme: generalul Krebs

tru dezarmare și căile de evacuare a unităților inamicului din oraș spre punctul de armată, pentru adunarea prizonierilor de război. Tot aici vor fi primiți și prizonierii trimiși de Armata I blindate de gardă.

Raportați în ziua de 01.05.45, pînă la ora 18.00, că sînteți gata să primiți prizonierii”.

Din felul cum se desfășurau luptele în sectoarele în care nu încetase focul se simțea că inamicul nu mai opune rezistență continuă pe întregul front al încercuirii. Se mai împotriveau numai unele garnizoane și detașamente ale trupelor SS, destul de puternice pînă în acel moment. Ele se apărau în cartierele guvernamentale, în gări, în clădirea Reichstagului și în adăposturile din incinta Grădinii Zoologice.

Mi-a fost adusă o scrisoare din partea unei ambasade străine în care șeful misiunii diplomatice exprima mulțumiri trupelor sovietice pentru atitudinea plină de atenție față de membrii acestei misiuni.

Acele ceasuluri arătau ora 5 dimineața. N-am mai putut rezista și i-am spus lui Krebs:

— Insistați asupra armistițiului și tratatelor de pace în timp ce trupele dumnea-voastră capituilează, în timp ce soldații și ofițerii dumnea-voastră se predau cu sutele și cu miile.

Krebs s-a cutremurat.

— Unde? a întrebat el repede.

— Pretutindeni.

— Fără ordin? s-a mirat Krebs.

— Ai noștri înaintează, iar ai dumnea-voastră se predau.

— Probabil că acestea sînt cazuri izolate?

Chiar în clipa aceea s-a auzit bubuitul unei salve de Katiușe. Krebs parcă s-a ghemuit.

Testamentul lui Hitler

Timpul trecea și mai încet. Dar trebuia să stau și să aștept răspunsul Moscovei. A sunat mareșalul Jukov. I-am citit la telefon documentul semnat de Goebbels, prin care lui Krebs i se delegau toate împuternicirile.

Am convenit ca ofițerul care l-a însoțit pe Krebs, împreună cu translatorul german, să fie aduși la mine pentru a stabili legătura telefonică directă cu cancelaria Reichului. Au venit și apoi au plecat însoțiți de doi transmisioniști de-ai noștri, un ofițer și un soldat, numiți de șeful Statului major al armatei. Între timp, la punctul de comandă au sosit: generalul-maior Pronin, membru în Consiliul militar al armatei, generalul-locotenent Duhanov, primul meu locțiitor, colonelul Tolkonik, șeful Secției operații, colonelul Gladki, șeful Cercetării, locțiitorul acestuia, locotenent colonelul Matusov, și translatorul nostru, căpitanul Kelber.

Am trecut în camera vecină, ce servea ca sufragerie. Ni s-a servit ceai cu tartine. Flămînziserăm cu toții. Nici Krebs nu a refuzat. A luat un pahar și o tartină. Am observat cum îi tremurau minile.

Eram obosiți. Se simțea că sfîrșitul războiului e pe aproape, dar ultimele sale ore erau apăsătoare. Așteptam dispoziții de la Moscova.

Am reluat discuția cu Krebs. Doream să pătrund în tainele conducătorilor celui de-al III-lea Reich, în concepțiile și speranțele lor, cu atât mai mult cu cît nu puteam întrerupe tratativele cu Krebs înainte de a fi primit răspunsul Moscovei. Desigur, Krebs cunoștea toate problemele, dar nu era de loc explicit; trebuia să te pricepi să scoți de la el tot ce se putea scoate.

De afară răzbea bubuitul tunurilor. Se făcuse ziuă; 1 Mai începea pentru noi, la Berlin, într-un mod foarte original. Toată noaptea am purtat tratative, fără nici un folos. De la Moscova ni s-a dat ordin să așteptăm răspuns. Statul major al frontului ne-a cerut să trimitem de urgență documentele aduse de Krebs.

Am primit un telefon de la Statul major al frontului. Mareșalul Jukov mi-a comunicat că plecase spre mine locțiitorul său, generalul de armată Sokolovski. Comandan-tul frontului îmi cerea să precizez informațiile cu privire la Himmler, să aflu unde este Ribbentrop, cine este în prezent șeful Statului major

general, unde este cadavrul lui Hitler etc.

Revenind în camera în care se desfășurau tratativele, am început să-i pun întrebări lui Krebs:

— Unde este cadavrul lui Hitler?

— La Berlin. A fost ars potrivit testamentului său. Asta s-a petrecut astăzi.

— Cine este șeful Statului major al Cartierului dumneavoastră general?

— Jodi, iar Doenitz este noul comandant suprem; ambii sînt în Mecklenburg. În Berlin se află numai Goebbels și Bormann.

— De ce nu mi-ați spus mai înainte că Doenitz este la Mecklenburg?

Krebs a tăcut.

Am ridicat receptorul, l-am chemat pe mareșalul Jukov și i-am raportat:

— „Comandantul suprem”, amiralul Doenitz, se află în Mecklenburg; acolo este și Himmler, pe care Goebbels îl consideră trădător. Hermann Goering este, chipurile, bolnav și se află în sud. La Berlin au rămas numai Goebbels, Bormann, Krebs și cadavrul lui Hitler.

Mareșalul Jukov mi-a spus că această confuzie, această ha-rababură — trimiterile parlamentarilor la noi, la Berlin, iar în vest și în sud, la aliații noștri — face să întîrzie hotărîrea guvernului sovietic. Dar, în curînd, va sosi răspunsul, cerîndu-se, cu siguranță, capitularea totală.

Krebs a auzit convorbirea mea cu Jukov: nu mă sinchiseam să-mi exprim ideile în prezența sa. După ce am pus receptorul în furcă, m-am adresat lui Krebs:

— Prin urmare, principalii conducători militari se află în Mecklenburg, iar Goebbels și Bormann au rămas la Berlin pentru a îndeplini voința lui Hitler. Care?

— Ei vor să înceteze războiul, dar numai după ce veți recunoaște guvernul format potrivit voinței Führerului.

— Adică guvernul care nu vrea nici pace, nici război?

Krebs a ezitat puțin, apoi a spus:

(Continuare în p. 32)

BOMBE ASUPRA BERLINULUI

ANATOLI BARANOV

(Agenția de presă Novosti)

„În noaptea spre 8 august, un grup de bombardiere DB-3, comandat de colonelul E. N. Preobrajenski, a decolat de pe insula Sarema¹ și a efectuat primul atac aerian asupra Berlinului“. Acest scurt comunicat difuzat prin radio în august 1941 a însemnat mai mult decît o simplă știre despre acțiunile duse împotriva Germaniei hitleriste. În iulie același an, Goering declarase, cu obișnuita lui înfumurare, că dacă asupra capitalei celui de-al III-lea Reich va cădea fie și o singură bombă rusească, el își va schimba numele în Müller (cel mai răspîdit nume de familie din Germania). Goering nu și-a respectat promisiunea, deși motivele n-au lipsit. Bombardarea Berlinului de către grupul de avioane de sub comanda colonelului Evgheni Preobrajenski, a avut o foarte mare importanță militară și politică, demascînd, între altele, afirmațiile mincinoase ale hitleriștilor cum că aviația sovietică ar fi fost nimicită.

După mai bine de 30 ani, am stat de vorbă cu cei care au luat parte la primul raid aerian sovietic asupra Berlinului, închegînd această relatare din amintirile lor despre neuitata noapte de 7 spre 8 august 1941.

La ora 20 și 30 minute, echipele de specialiști au început să încălzească motoarele, să verifice, încă o dată, aparatele, să fixeze bombe. Soarele cobora spre orizont. Lumina zilei nu se stinsese încă, dar seceră lunii apăruse, agățată parcă de virfurile brazilor. Domnea o liniște atît de adîncă, de parcă nici nu era război, de parcă nici nău nu explodau bombe, nu se năruiau case, nu mureau oameni.

La ora 21, colonelul Preobrajenski a urcat în cabina avionului. Aparatul a decolat, lăsînd în urma lui, undeva jos, luminile aeroportului, din ce în ce mai palide, ca niște licurici. De acolo, de jos, se aveau spre cerul întunecat corpurile groaie ale celorlalte bombardiere.

Avioanele s-au rotit deasupra aeroportului, după care au țîșnit în linie dreaptă, spre vest, în direcția Berlinului.

... O ceață lăptoasă a învăluit aparatele de zbor, împiedicînd vizibilitatea. Măștile de oxigen și sticlele ochelarilor se acoperă într-una cu o pojghiță de gheață. Preobrajenski încearcă să răzuiască pojghița cu un creion, dar pe sticlă rămîn doar zgîrîturi. Colonelul este ne-

voit să-și scoată masca și s-o încălzească cu răsufierea, pentru a topi gheața. Aparatele zboară la altitudine maximă. Altminteri pericolul ar fi prea mare, iar aviatorii plecați în această misiune n-au voie să riște. De aceea au ales acest drum greu, printre vîlurile groase de ceață.

În ultimele zile, vremea s-a înrăutățit, ceea ce i-a bucurat pe aviatori. Firește, în aceste condiții zborul este mai dificil, în schimb rămîi invizibil pentru dușman. Este adevărat că riști să nu-ți vezi vecinii din formație. Orice legătură radio cu pămîntul a fost interzisă. Numai radiotelegrafistului Krotenko i s-a permis să transmită un mesaj, unul singur, dar după îndeplinirea misiunii.

Maiorul Mihail Plotkin zboară în dreapta avionului lui Preobrajenski. Cunoaște traseul, pentru că în urmă cu cîteva zile l-a străbătut într-o misiune de recunoaștere. Plotkin revețe, cu ochii minții, itinerarul pînă la Berlin. Îl știe pe dinafară, după cum știe perfect amplasarea principalelor obiective militare, ba chiar cartierele și străzile Capitalei. Zile întregi „a călătorit“ prin Berlin și împrejurimi. Pe hartă, firește.

Avionul lui Plotkin ia înălțime. În jur, numai ceață cenușie. În cabină este din ce în ce mai frig, din ce în ce mai puțin oxigen. Orice mișcare cere un efort dublu. În fața ochilor lui Plotkin joacă luminițe multicolore și picături de sudoare rece îi broboanează fruntea. Aerul din cabină pare roșiatic. Maiorul deschide robinetul balonului cu oxigen. Sub mască pătrunde un jet invizibil de gaz invio-
rător.

6000 metri. Formația de avioane se află deasupra orașului Szczecin. Dudiul motoarelor este detectat și avioanele sînt invitate să aterizeze. Înseamnă că hitleriștii sînt cu urechea la pîndă, dar „ospitalitatea“ lor se explică ușor: au crezut că sînt avioane germane. Reflectoarele luminează aeroportul pe care sînt înșirate aparate de zbor, hangare, clădirile birourilor și cazărnilor. Un obiectiv ideal, dar formația trebuie să-și continue drumul.

După Szczecin, vremea se înrăutățește și mai mult. Avioanele înnoată într-o ceață de plumb. O ploaie înghețată bate darabana — ca o rafală de mitralieră — pe metalul rece al aparatelor. Afară sînt minus 54 grade.

¹ Insulă sovietică (R.S.S. Estonă) situată în Marea Baltică.

Avioanele „se prăbușesc” în golurile de aer. Pilotii le redrează metru cu metru, si-lind aparatele să se cațere pe panta nevăzută a aerului piclos.

De la Szczecin pînă la Berlin sînt 50 minute de zbor. Bombardierele sînt pe la jumătatea drumului. Brusc, vâ-lul de ceață se destramă. Pe cerul negru-albăstrui clipește stelele, luna învalăie avioanele într-o lumină crudă.

Colonelul Preobrajenski numără aparatele. Nici unul nu s-a rătăcit în ceață. Recunoaște avioanele: acela este al lui Fokin, celălalt al lui Efremov, apoi al lui Grecișnikov...

Orizontul pare luminat de o văpaie. Așa e întotdeauna cînd te apropii, noaptea, de un oraș puternic luminat. Aviatorii rămîn uimiți de înfumurarea fasciștilor, care socotesc că nu e cazul să-și camufleze Capitala. Se disting clare autostrăzile lucioase, firul șerpuitor al riului Spree, tramvaiele întîrziate.

Este ora 0.50. Altimetrul indică 7 000 metri.

— Ciudat, remarcă cineva, nici măcar felinarele nu sînt stîlne.

Berlinul se etalează clar, ca pe o hartă, scinteietor de lumini, sfîdînd războiul.

Preobrajenski dă ordin avioanelor să se îndrepte către obiectivele stabilite. De undeva se aude un bubuit de antiaeriană, în timp ce pe cer încep să alunece luminile reflectoarelor. Subit, Berlinul parcă

dispare, înghițit de întuneric. Dar e prea târziu.

— Lansați bombe! ordonă Plotkin.

Jos izbucnesc exploziile, orbitoare în beznă ce acoperă orașul. În apropierea bombardierelor sovietice își fac apariția avioanele de vînătoare fasciste. Trei dintre ele se îndreaptă glonț spre aparatul colonelului Preobrajenski, care virează în așa fel, încît amîndoi mitraliorii să aibă ținta în față. O rafală a lui Krotenko scoate din luptă un avion inamic; celelalte două păstrează deocamdată o distanță respectabilă. Probabil că le e teamă să nu fie atinse de proiectilele artileriei antiaeriene, care explodează în jur.

Berlinul nu mai poate să se ascundă în întuneric. Incendiile luminează uzinele; cisterne cu combustibil, învaluite în flăcări, sar în aer, la fel și depozite de muniții pregătite spre a fi expediate pe front. Iar în acoperișurile lucioase ale garilor se reflectă limbile de foc.

— Misiunea a fost îndeplinită spune Preobrajenski și-i face semn radiotelegrafistului, care expediază îndată mesajul: „Sînt deasupra Berlinului. Misiunea a fost îndeplinită. Ne întorcem la bază”.

Lăsînd în urmă orașul luminat de flăcări, bombardierelor virează și fac cale întoarsă. Ajung la bază odată cu răsăritul soarelui. Cu ochii roșii

de nesomn și de efort, aviatorii ies din cabine și se așază, obosiți pe iarbă. Lui Preobrajenski i se înmînează o telegramă. Colonelul o citește în tăcere, după care spune tovarășilor săi:

— Moscova ne felicită pentru reușita misiunii.

În aceeași dimineață, hitlerişti au radiodifuzat știrea că un grup numeros de avioane britanice au încercat să bombardeze Berlinul, dar nu au reușit să depășească barajul de artilerie antiaeriană. Englezii au pierdut, chipurile, șase avioane. În aceeași zi, englezii au infirmat știrea, declarînd că în noaptea de 7 spre 8 august aviația britanică nu a efectuat zboruri de nici un fel, din cauza timpului nefavorabil.

La 13 august, la bază s-a primit vestea că mai mulți participanți la acest raid, în frunte cu colonelul Preobrajenski, au fost distinși cu înaltul titlu de Erou al Uniunii Sovietice; toți ceilalți au fost decorați cu alte ordine.

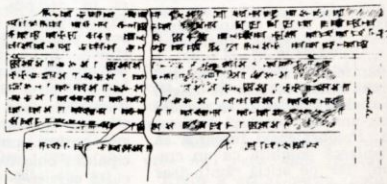
De atunci, aviatorii sovietici au efectuat în repetate rînduri raiduri asupra Germaniei fasciste, bombardînd Berlinul, Hamburgul și alte centre industriale ale Reichului hitlerist. A rămas însă de neuitat acea noapte de 7 spre 8 august 1941. Deși atît de departe de mai 1945, fiecare dintre noi era convins că victoria va fi a noastră.

● Clio anunță ● Clio anunță ● Clio anun

■ Cel mai vechi cîntec

Trei profesori de la Universitatea din Berkeley (California) au colaborat pentru a realiza o execuție a ceea ce se apreciază a fi cel mai vechi cîntec din lume (datarea indică o vîrstă de aproximativ 3 400 ani). Anne Kilmer, profesoară de astrologie a lucrat vreme de 15 ani pentru a descifra muzica și versurile notate cu inscripții cuneiforme pe șase tăbîțe de argilă, descoperite în deceniul 1950-1960 pe locul străvechii cetăți Ugarit (litoralul Siriei de astăzi); strădanțiile sale au dat la iveală un imn de dragoste atribuit divinităților huriene. La rîndul său, profesorul de fizică Robert Brown a reconstituit o liră sumeriană cu 11 corzi. Avînd o existență de 4 600 ani, acest instrument pare a fi fost cel la care s-a executat melodia descifrată de prof. A. Kilmer.

În sfîrșit, în cadrul unui recital, profesorul de muzică Richard Crocker a interpretat cîntecul de 34 ori secular, acompanîndu-se la liră. Gama utilizată e similară celei a clapelor albe ale unui pian.

Așa cum rezultă din cercetările efectuate, sistemul de notare muzicală folosit astăzi, pare a avea o vîrstă cu aproximativ 1 400 ani mai mare decît se credea pînă acum.

Cum am scris cartea „HITLER, REGELE CAROL ȘI MAREȘALUL ANTONESCU“

ANDREAS HILLGRUBER

În ceea ce mă privește, trebuie să recunosc deschis că pînă în 1951 nu mă lega mai nimic de România, iar istoria contemporană mi se părea prea proaspătă ca să devină o problemă centrală în preocupările mele. Totuși, evenimentele istorice contemporane mă atrăgeau pentru că cel de-al III-lea Reich a avut un amestec direct în destinul familiei mele; tatăl meu a fost mutat disciplinar ca profesor secundar în provincia Prusia Orientală și apoi, în 1937, pensionat înainte de limită. La începutul războiului mă găseam în clasa a cincea la un gimnaziu din Königsberg. În legătură cu istoria acestui război am colecționat, pînă la recrutarea mea, în 1943, o serie de „materiale“ din ziare și reviste pe care speram să le valorific la un moment dat (colecția a rămas, în 1945, în vechea mea locuință). Ca soldat în unitățile de transmisiuni ale armatei am avut posibilitatea să-mi formez o imagine destul de clară despre conducerea militară germană și evenimentele politice de atunci. Am fost ajutat în această privință și de faptul că puteam asculta posturi străine de radio, lucru care, în timpul acela, rămânea o imposibilitate pentru majoritatea germanilor. Am folosit perioada prizonieratului din Alsacia (1945-1948) pentru a-mi lărgi în permanență această viziune generală, citind ziare și publicații franceze și elvețiene.

În condițiile în care mi-am făcut studiile universitare, începute în 1948, fiind refugiat și fără vreun sprijin material, la scurt timp după reforma monetară din Germania Occidentală, aceste lucrări pregătitoare ale mele ar fi rămas multă vreme o distracție de diletant, dacă la Göttingen nu aș fi găsit un climat foarte favorabil pentru cercetarea istoriei contemporane. Am început studiile la Universitatea din Göttingen, deoarece era centrul universitar cel mai apropiat de micul orașel Witzenhausen, unde mă stabilisem la niște rude.

Din punct de vedere al posibilităților de cercetare, situația se prezenta astfel: întreaga cantitate de documente din Arhivele centrale germane care nu fuseseră distruse în ultimele luni de război fusese declarată de puterile învingătoare din vest și est drept pradă de război și dusă în S.U.A., Marea Britanie și Uniunea Sovietică. Ca atare, o lungă perioadă de timp, sau cel puțin atât cît ar fi durat studiile mele, nu puteam avea acces la o arhivă pentru studierea unei teme alese.

Am avut șansa, însă, ca tocmai în acei ani, profesorul Herbert Kraus, care fusese apărător în procesul de la Nürnberg intentat principalilor criminali de război (1945-1946), să aducă la institutul său de drept internațional o cantitate imensă de material documentar hectografiat (peste 100 000 file). Într-una din secțiile anexă ale institutului, acest cuprinzător material a fost prelucrat și cu începere din 1950 a stat la dispoziția cercetării. S-a nimerit apoi să găsesc în profesorul și istoricul Percy Ernst Schramm¹ un îndrumător ideal pentru cercetările mele. Tocmai cînd începeam eu să studiez, acesta își relua activitatea academică, după ce, din 1943 pînă în 1945, ținuse Jurnalul de război la Statul major al O.K.W.-ului.

La sfîrșitul anului 1951, m-am prezentat, împreună cu un coleg, la profesorul Schramm pentru a-mi indica o temă de disertație din istoria contemporană. Acesta ne-a enunțat două subiecte: *Hitler și înarmarea germană* și *Germania-România 1938-1944*. Cum colegul meu s-a decis pentru prima, eu am primit pe cealaltă.

Pentru ca geneza cărții mele să fie înțeleasă, trebuie precizat că ea se leagă de o serie întreagă de coincidențe ale unor momente „subiective“ și „obiective“ din perioada anilor 1951-1953. Pe atunci, toate marile arhive erau inabordabile și aproape toți istoricii germani erau de părerea comună că, în acel moment culminant al „războiului rece“, cînd toate contactele între Germania Occidentală și România erau practic întrerupte, ar fi nerecomandabil să se scrie pe o temă contemporană în general, sau despre cel de-al III-lea Reich în timpul războiului în special, ca, de exemplu, o disertație despre *Relațiile germano-române între anii 1938-1944* (care a fost apoi publicată într-o

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 8/1973.

formă mai amplă, sub titlul *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu*, în seria publicațiilor Institutului pentru istoria europeană din Mainz, vol. 5, la Editura Franz Steiner din Wiesbaden).

Bazat deci pe materialul documentar adus de Kraus (care întrecea cu mult pe cel cuprins în cele 42 volume ale procesului de la Nürnberg), pe părțile, salvate în chip aventuros de Schramm, ale Jurnalului său de război, cit și pe documentele britanice privind anii 1938-1939, publicate între timp, și — cu discernămintul cuvenit — pe literatura memorialistică, am conceput, până în vara anului 1952, un manuscris de peste 250 pagini, pe care l-am predat ca lucrare pentru examenul de stat. Comparat cu cartea apărută ulterior, acesta cuprindea un început cit se poate de serios; eram conștient de unele lacune sau de o viziune unilaterală a perspectivei germane.

Relațiile multiple ale lui Schramm cu diferite persoane, prestigiul de care se bucura în fața unor diplomați și conducători militari din timpul respectiv, cit și marea sa amabilitate de a-mi crea legături au dus, după susținerea examenului de stat, la depășirea cadrului ce-mi fixasem pentru lucrare. Mulți oameni politici, martori ai timpului respectiv, mi-au pus la dispoziție dosarele lor particulare, care mi-au înlesnit o viziune din ce în ce mai cuprinzătoare. Am cunoscut multe din persoanele care jucaseră vreun rol politic în anii războiului². Fostul ministru al Germaniei la București, Wilhelm Fabricius, m-a invitat în ianuarie 1953 la locuința sa din Tegernsee, mi-a pus la dispoziție nenumărate documente și mi-a răspuns zile întregi la întrebări. Prin intermediul său am intrat în legătură cu consilierul pentru probleme economice, care a lucrat la Legația germană din București între anii 1938-1944, Henrik Klugkist. El m-a recomandat diferitelor persoane care activaseră în domeniul politicii economice în timpul celui de-al III-lea Reich. Informațiile obținute de la Klugkist mi-au fost de mare folos pentru delimitarea părților din lucrare care se ocupă de relațiile economice germano-române. Klugkist mi-a mijlocit, totodată, primele contacte cu surse românești din perioada respectivă aflate în străinătate. În prezentarea evenimentelor de ordin militar, deosebit de utile mi-au fost și datele obținute ca urmare a vizitelor și corespondenței avute cu generalul-colonel Halder, generalul-colonel Zeltzer, feldmareșalul von Manstein, generalul-colonel Friessner, generalul Fretter-Pico ș.a. (întreagă această corespondență a fost predată, după încheierea disertației, în 1954, nou înființatei arhive din Koblenz și stă acolo la dispoziția oricărui altor cercetători).

În timpul unor studii făcute la Institutul pentru istoria europeană din Mainz (în noiembrie 1953-aprilie 1954) am prelucrat din nou manuscrisul, ajuns între timp la 400 pagini, și l-am completat cu date din diferite alte izvoare de proveniență particulară, cit și din relațiile unor personalități, printre care și H. Neubacher — fostul însărcinat special cu probleme economice al Germaniei la București. În această a treia redactare, lucrarea a fost în fine tipărită cu titlul nu prea nimerit, sugerat de editor, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu*, titlu care, după părerea editorului, era mai atrăgător decât acela prozaic și impersonal *Relațiile germano-române 1938-1944*. Cartea a apărut în august 1954 și, în mare, a fost pozitiv apreciată de critica de specialitate.

Așa cum era de așteptat, după apariția cărții am primit numeroase scrisori care îmi propuneau unele corectări sau completări. Nutream speranța să valorific acest material suplimentar în cadrul unei noi ediții. Speranța a crescut odată cu întoarcerea în țară a ultimilor prizonieri de război germani din Uniunea Sovietică, printre care se aflau și unii dintre foștii reprezentanți ai Reichului la București. Generalul Erik Hansen, spre pildă, fusese multă vreme șeful Misiunii militare germane în România³, iar în anii premergători-războiului șef al Secției operative din Statul major al armatei de uscat. În cazul unei a doua ediții revăzute a cărții mele, informațiile sale ar fi fost de un real folos. În 1957 am publicat un articol în *Wehrwissenschaftlichen Rundschau* despre sfârșitul alianței germano-române, cuprinzând completări și modificări devenite între timp necesare cărții mele.

La începutul anului 1960, documentele aflate în S.U.A. și Marea Britanie au fost readuse în țară și puse la dispoziția cercetătorilor. Nu mai putea fi vorba de o a doua ediție doar completată, ci de o revedere integrală a lucrării pe baza noilor documente și a cercetărilor făcute între timp asupra acestor probleme de istoricii români. Pentru aceasta, aveam nevoie de cel puțin un an.

Spre mirarea mea, după 1960 prima ediție a cărții mele fusese epuizată. Editura Franz Steiner mi-a făcut, în primăvara lui 1965, propunerea unei a doua ediții prin procedeu fotomecanic; puteam adăuga o introducere de circa 10 pagini, în care să mă refer la schimbările survenite între timp în procesul cercetării. Dar în cei aproape 10 ani se produsese schimbări nu numai în privința cercetării izvoarelor, ci și în atmosfera generală politică.

Am acceptat, totuși, propunerea, întrucât nu dispuneam de timp pentru o nouă prelucrare. Mai aveam două motive care mă îndemnaseră să accept: primul — convingerea că liniile mari ale cărții erau corespunzătoare, cu toată necesitatea revizuirii unor detalii și chiar a unor părți mai mari; al doilea motiv consta în faptul că lucrarea, conținând atâtea amănunte care se rezemau pe izvoare particulare, căpătase ea însăși — cel puțin în anumite părți — un rol de „izvor complementar“. În fine, într-o nouă lucrare a mea, publicată în toamna lui 1965, sub titlul *Strategia și politica lui Hitler în conducerea războiului 1940-1941*, am expus cadrul politicii mondiale, în care se afla inclusă și problema relațiilor germano-române, astfel încât nu putea exista nici un fel de confuzie asupra poziției expusă în prima mea carte.

² De altfel, caracterul unilateral al surselor folosite de autor, precum și optica inevitabil părtinitoare a celor interviuați de el în prezentarea evenimentelor la care au participat și-au pus amprenta vizibilă asupra multora dintre paginile volumului — n. r.

³ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 2/1975.

Ne-am oprit asupra a două fragmente din cartea lui A. Hillgruber. Ele tratează teme prezentate cu diferite prilejuri de revista noastră, ori cărora prestigioșii istorici români le-au închinat ample studii⁴. Am ales deci aceste teme pentru că cititorii noștri sînt familiarizați cu ele, dar și pentru că au prilejul să capete — din fragmentele pe care le publicăm — unele informații în plus, mai ales în privința rolului pe care l-au avut intervențiile directe ale celui de-al III-lea Reich în desfășurarea evenimentelor.

Subtitlurile aparțin redacției.

O supărare cu tilc

După Acordul de la Munchen, situația externă a României s-a agravat. În noiembrie 1938, regele Carol II a întreprins o vizită la Londra și Paris, solicitînd sprijin celor două mari puteri aliate pentru a respinge presiunile tot mai puternice ale Germaniei hitleriste și ale statelor revizioniste. El a insistat asupra necesității sporirii livrărilor de armament, extinderii relațiilor comerciale și sprijinirii efective de către Anglia și Franța a înzestrării armatei române. Atît la Londra cît și la Paris s-a evitat luarea unor angajamente ferme față de România. În aceste condiții, Carol II a hotărît să întreprindă o vizită și la Berlin — *n.r.*

Întîlnirea dintre regele Carol și Hitler, care a avut loc la 24 noiembrie 1938 la Berghof și la care au mai participat prințul moștenitor Mihai și ministrul Curții regale, Urdăreanu, se pare că nu a decurs prea favorabil, deși Hitler și-a primit oaspetele cu multă amabilitate, asigurîndu-l că Reichul intenționează ferm să colaboreze cu România în toate domeniile.

După o privire de ansamblu asupra situației create în Europa Centrală ca urmare a Acordului de la Munchen, s-au făcut unele considerații privind noile relații dintre Germania și Cehoslovacia. Apoi, Hitler a comentat situația generală, constatînd că „în momentul de față s-a intrat într-o fază cînd, pare-se, toată lumea dorește pacea, care n-ar putea fi, totuși, asigurată — se crede — decît printr-o înarmare dusă la maximum. Urmarea concretă a Conferinței de la Munchen a fost, în toată lumea, înarmarea. Germania privește la torte acestea cu calm suveran, dar se înarmează și ea în consecință. Ea dispune astăzi nu numai de cea mai puternică armată, dar și de cea mai puternică flotă

aeriană din lume și va avea grijă ca lucrurile să rămîna așa”.

Regele Carol a subliniat că „România dorește să cultive relații bune cu toate puterile, în primul rînd relațiile bune existente cu Reichul german, pe care dorește să le mențină și să le adîncească [...]”.

La sfîrșitul întrevederii, Carol a amintit că „unele forțe din România tind să tulbure bunele relații germano-române”. În această privință, vina o poartă în primul rînd șeful din România al organizației pentru străinditate a N.S.D.A.P. (Partidul Național-Socialist German), Konradi, care colaborează „cu toate elementele indesezabile regelui”. Pentru a nu împovăra mai departe relațiile, regele a cerut urgenta rechemare a lui Konradi; Hitler a promis în principiu. În prealabil, însă, a voit să afle și părerea lui Fabricius în această chestiune, motiv pentru care acesta a fost chemat la Berlin împreună cu Konradi.

Convorbirea dintre Hitler și rege a fost întreruptă în repetate rînduri de numeroase convorbiri telefonice pe care

Carol le-a avut cu Bucureștii, convorbiri a căror importanță a putut fi apreciată abia cîteva zile mai tîrziu. Tocmai în ziua vizitei sale la Berghof, membri ai Gărzii de Fier au comis un atentat împotriva rectorului Universității din Cluj și existau temeri cu privire la alte acte de violență ale legionarilor. De aceea, imediat după întoarcerea sa (28 noiembrie), regele a ordonat o serie de măsuri drastice împotriva conducătorilor legiunii.

Codreanu fusese condamnat la domiciliu forțat într-o casă mică de țară, lîngă Rimnicul Sărat. Acolo i se asigurase un tratament bun, cu condiția ca Garda de Fier să se abțină de la orice acte de violență. Acum, alături de Codreanu cît și ceilalți capi arestați ai Gărzii de Fier au fost transferați la închisoarea Jilava și, din ordinul regelui, omorîți la 30 noiembrie. Oficial, s-a comunicat că, „încercînd să fugă de sub escortă”, în timp ce erau transferați la Jilava, conducătorii legiunii au fost împușcați.

Scurt timp după sosirea lui Fabricius la Berlin, i s-a comunicat că Hitler era extrem de indignat de procedeele lui Carol. El a dat mîna liberă presei național-socialiste să-l atace pe rege și nu mai era dispus să satisfacă cererea lui Carol de a-l rechema pe Konradi. Mai mult, de teamă că s-ar putea crede că suprimarea conducătorilor legionari ar fi fost convenită în cadrul convorbirilor de la Berghof, după cîteva zile Hitler a dat ordin ca toate distincțiile pe care regele, cu prilejul vizitei sale, le conferise din belșug lui Hermann Goering, cu care se întîl-

⁴ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1967; 4 și 12/1968; 1, 2/1969; 11, 12/1970 și lucrările: Al. Gh. Savu, Dictatura regală, București, 1970; Probleme de politică externă a României 1919-1939 (culegere de studii), București, 1971; A. Simion, Dictatul de la Viena, Cluj-Napoca, 1972 și altele.

nise la 25 noiembrie la Leipzig, și multor altora, să fie restituite. Șeful protocolului, baronul von Dörnberg, a primit însărcinarea să strângă distincțiile și să le remită ministrului plenipotențiar român la Berlin. La 27 decembrie, ministrul plenipotențiar Djuvara, în numele guvernului său, a primit decorațiile restituite, exprimându-și speranța că „această penibilă chestiune poate fi considerată acum lichidată”.

Afară de aceasta, guvernul Reichului a dispus să se declare ministrului român de Externe, Comnen, că era surprins de măsurile luate de guvernul român împotriva Gărzii de Fier, dat fiind că regele Carol și Hitler au avut o amplă convorbire asupra tuturor problemelor în suspensie dintre cele două țări.

Pentru a învinge această serioasă criză în relațiile germano-române, ministrul plenipotențiar Fabricius a propus ministrului de Externe al Reichului să-i permită mai întâi să se înapoieze la București, pentru a-și explica ministrului de Externe Comnen motivele iritării lui Hitler. Apoi, imediat, va pleca în concediu în Germania, pentru a câștiga timp. Ribbentrop a fost de acord, iar consilierul de legație Hawel, reprezentantul permanent al ministrului de Externe pe lângă Hitler, a primit dispoziție să intervină pe lângă Führer pentru restabilirea unor relații normale cu România.

La rîndul său, pentru a realiza noi puncte de contact, regele Carol s-a hotărât să facă schimbări în cadrul Ministerului de Externe, numindu-l, la 23 decembrie 1938, pe Grigore Gafencu în locul lui Comnen, ultimul fiind trimis ca ministru plenipotențiar la Vatican [...]. Gafencu îi părea regelui Carol mai indicat decât Comnen pentru a stabili legături în toate direcțiile, a le menține și a le adânci.

Între timp, fricțiunile dintre Germania și România s-au accentuat. Punctul culminant a fost atins la 13 ianuarie 1939, atunci cînd guvernul român a anunțat rechizarea ministrului plenipotențiar la Berlin, Djuvara, deși a accentuat cu această ocazie că numirea noului reprezentant diplomatic la Berlin, Radu Crăvescu, „constituie începutul unui sir de măsuri în vederea îmbunătățirii relațiilor cu Germania”.

La 30 ianuarie, Fabricius, fiind la curent de către consilierul de legație, dr. Stelzer, asupra tuturor evenimentelor din România, și s-a înapoiazat la București și încă în aceeași seară a avut o amplă discuție cu noul ministru de Externe, discuție care s-a prelungit pînă noaptea târziu. Gafencu a declarat că guvernul român era de acord să reia tratativele economice despre care se vorbise cu prilejul întâlnirii dintre regele Carol și Hermann Goering la 25 noiembrie 1938. El a primit din partea lui Fabricius promisiunea guvernului Reichului că se va reveni asupra restituirii ordinelor, altă de jignitoare pentru rege; cele două probleme trebuiau considerate, însă, ca independente. În cele din urmă, Gafencu a reconfirmat hotărîrea guvernului român de a sprijini intrarea Germaniei în Comisia Europeană a Dunării.

Era evident că regele Carol și guvernul său se străduiau nu numai să normalizeze cît mai curînd relațiile cu Germania, dar să le și îmbunătățească cît mai mult posibil. Aceasta a reieșit și din raportul trimis la 3 februarie 1939 de colonelul Gerstenberg, atașatul german de aviație acreditat atît la Varșovia, cît și la București. Imediat după întoarcerea sa în România, după o absență mai îndelungată, el fusese primit de rege, de ministrul secretar de Stat la Departamentul aerului și de șeful Mareșii stat major. „Cu toții erau ferm hotărîți să reia și să lărgească bunele relații cu Germania. Faptul se datoră în parte supărării Germaniei în urma împușcării celor din Garda de Fier”. Deși avea îndoieli dacă noul regim al Frontului Renașterii Naționale se va bucura de sprijinul poporului, Gerstenberg era, totuși de părere că „lipsind o opoziție organizată, răul cel mai mic era să se colaboreze cu regimul [...]”

Antonescu mulțumește pentru sfat

Pe dată ce arbitrajul de la Viena a devenit public, în România au început mari frămîntări în rândurile populației. Ele erau îndreptate în primul rînd împotriva statelor care au

pronunțat arbitrajul [...]. Dat fiind că, la sugestia ministrului plenipotențiar german, primul ministru Gigurtu a interzis orice fel de manifestații împotriva arbitrajului și împotriva puterilor Axei, iritarea populară s-a întors mai mult împotriva regelui, a cărui politică era considerată vinovată de această evoluție nefastă. În cursul manifestațiilor au avut loc în repetate rînduri ciocniri, culminînd în seara zilei de 3 septembrie într-o încercare de puci, eşuată, a Gărzii de Fier^{*}.

Tulburările neconvenite din țară l-au determinat, la 4 septembrie, pe regele Carol să-l demită pe Gigurtu, care părea că nu poate face față situației încordate, cu atît mai mult cu cît acesta refuzase pretenția regelui de a remania imediat guvernul. Urînd sfatul lui Valer Pop, care de la întoarcerea sa de la Viena se bucura de încrederea lui Carol, regele s-a hotărît să-l numească în funcția de prim-ministru pe generalul Ion Antonescu, aflat atunci la Bistrița. După părerea lui Pop, numai generalul era în stare să ia măsuri corespunzătoare spre a evita o catastrofă pentru statul român.

La 4 septembrie, la amiază, după ce regele i-a asigurat mină liberă în alegerea colaboratorilor săi, Antonescu a acceptat însărcinarea regelui de a forma cabinetul. Încă în seara aceleiași zile, generalul a făcut o vizită ministrului plenipotențiar german, informîndu-l că a discutat cu numeroase personalități, îndeosebi cu prof. Gheorghe Brătianu, dar prețindînd a întîmpina rezistență deoarece nimeni nu mai voia să colaboreze cu Carol. În această situație, se vedea nevoit să renunțe la însărcinarea primită. Ministrul plenipotențiar german [...] a răspuns foarte ferm că sub nici un motiv nu-i este îngăduit să facă aceasta. Dacă nu va prelua acum puterea, se va dezlanța haosul [...] Regele trebuia să acorde depline puteri dictatoriale, să nu fîntescă la formarea unui nou cabinet, ci să ordone miniștrilor să rămîna la posturile lor pînă ce, după cîteva zile, se va fi orientat suficient pentru a putea forma un guvern eficient.

^{*} Vezi amănunte în Magazin istoric, nr. 4/1968.

Antonescu, căruia Carol îi și promisese împuțernicirile respective, se declarase de acord cu expozeul ministrului plenipotențiar german. Spre miezul nopții, Valer Pop s-a prezentat la Fabricius, anunțându-l că tratativele de la Palat sînt destul de avansate, astfel încît se poate conta pe numirea lui Antonescu în calitate de conducător al statului. Fabricius i-a repetat lui Pop sfatul dat în ajun generalului Antonescu și anume că, în momentul de față, numai o mîndră foarte poate salva țara de la prăbușire [...].

La 5 septembrie, dimineața, generalul Antonescu s-a prezentat din nou la ministrul plenipotențiar german, mulțumindu-i pentru sfatul său. Regele Carol i-a acordat depline puteri în conducerea statului. De aceea, el Antonescu, i-a poștit pe miniștri să rămîna la locurile lor.

Problema cea mai dificilă pentru Antonescu în acea zi era atitudinea Gărzii de Fier. Conducătorul ei, Horia Sima,

nu ieșea încă din ascunzătoarea sa, dar cerea în numeroase manifeste abdicarea lui Carol. Legionarii au răspîndit zvonul că nu puteau colabora cu Antonescu, dat fiind că acesta nu-l silise pe rege să abdice. În seara zilei de 5 septembrie se părea că o nouă criză se iveauă la orizont. Mereu se făceau demonstrații, se trăgeau focuri izolate în fața Palatului. Antonescu a folosit aceste tulburări, de fapt neînsemnate, drept pretext pentru a clarifica, la rîndul său, situația și a forța pe rege să abdice. Generalul Coroamă, comandantul gărzii regale, i-a declarat lui Antonescu că nu va trage în legionari, ci preferă să fie el însuși împușcat dacă va primi un astfel de ordin. Antonescu a raportat aceasta regelui la ora 21, invitîndu-l ca pînă în zori să părăsească țara, altfel nu-i mai poate garanta securitatea sa. După aceea, generalul s-a dus imediat la ministrul plenipotențiar german, întrebîndu-l dacă regele ar putea găsi azil în Germania, eventual la Sigma-

ringen. Fabricius a promis să întrebze la Berlin [...].

Între timp, în urma convorbirilor purtate cu șeful Mareșului stat major, generalul Mihail, cu fostul prim-ministru, generalul Argeșanu, și cu fostul ministru de Război, generalul Teodorescu, Carol a început să sperze din nou. Cei trei generali s-au oferit să-l aresteze pe Antonescu și să restabilească liniștea în țară prin măsuri draconice. Printr-un aghiotant al regelui, Antonescu era finit la curent cu mersul acestor convorbiri, astfel că a putut lua contramăsuri. Trupe devotate lui i-au arestat pe cei trei generali, iar regelui i s-a trimis un ultimatum cu termen de două ore.

În sfîrșit, acum suveranul și-a dat seama că partida era pierdută. La 6 septembrie, orele 6 dimineața, l-a convocat pe Antonescu, declarînd că renunță la tron în favoarea fiului său Mihai. În zorii zilei următoare, Carol, împreună cu suita sa, cu doamna Lupescu și cu Urdăreanu, fostul ministru al Curții regale, au părăsit țara...

În urmă cu cîteva luni, a încetat din viață un artist de prestigiu, autor al unor cunoscute și prețuite monumente din București și alte centre ale țării: sculptorul Spiridon Georgescu, născut în 1887. El a dovedit o constantă preocupare pentru temele istorice. Lucrările sale — Monumentul ostașilor din arma geniuului (pe care bucureștenii îl numesc cu familiaritate, statuia „Leul”), Monumentul ostașilor din Dorohoi, Monumentul generalului Dragalina (Lugoj), Monumentul ostașilor din Regimentul 4 Ilfov, monumentele ostașilor din alte numeroase localități — fac din el un cronicar al vîlșiei ostașilor romîni în luptele pentru apărarea patriei în anii primului război mondial.

Macheta unei lucrări mai puțin cunoscute (păstrată de familia militantului socialist Emil Socor) a fost executată în 1919, la cererea conducerii Partidului Socialist din România. Este vorba de înfrîngerea cunoscutului militant al mișcării muncitorești române, Ștefan Gheorghiu (1879-1914)¹, pe care artistul l-a înfățișat într-o atitudine caracteristică pentru marelui tribun: brațele sale larg avîntate și picioarele înfipte adînc în pămînt subliniază forța de neînvins a idealurilor pentru împlinirea cărora Ștefan Gheorghiu și-a închinat întreaga viață.

Sculptînd chipul unuia dintre fruntașii mișcării revoluționare din țara noastră, Spiridon Georgescu continua, parcă, peste ani, activitatea pe care, în tinerețe, a desfășurat-o în cadrul Cercului „România muncitoare” din București, cu care prilej l-a cunoscut, probabil, pe Ștefan Gheorghiu.

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 6/1968; 1/1969.

Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul“ în războiul antihitlerist

PENTRU ȚARĂ ȘI VICTORIA FINALĂ

Timp de aproape nouă luni, de la 23 august 1944 pînă la 9 mai 1945, ostașii noștri au luptat cot la cot cu ostașii sovietici pentru înfringerea trupelor fasciste. În bătăliile pentru alungarea inamicului din nord-vestul Transilvaniei, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, soldații și ofițerii români au înscris pagini nemuritoare în cartea de aur a luptei poporului nostru pentru independența și suveranitatea patriei.

Am extras fragmente din cîteva documente, care prezintă lapidar faptele de arme ale unor ofițeri români căzuți pe cîmpurile de luptă ale războiului antihitlerist. Este vorba despre expunerile de motive, întocmite de către organele de resort, prin care bravii luptători căzuți la datorie au fost propuși pentru a fi decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul“ — cea mai mare distincție românească în timp de război. Cititorul are posibilitatea să cunoască faptele eroilor, consemnate chiar atunci, în zilele aprigelor înceleșări, ori la puțin timp după terminarea războiului.

L. LOGHIN

Căpitanul RADU BĂLĂCESCU

În ziua de 7 septembrie 1944, căpitanul Bălăcescu Radu, trimis ca ofițer de legătură al Corpului blindat pe lângă Detașamentul general Nicolescu, ia, din propria inițiativă, comanda unui grup de tancuri, care ezitau să atace.

Conducînd și antrenînd prin exemplul său personal tancurile noastre reușește ca, pînă în seara zilei

de 7 septembrie, să respingă pe inamic la nord de Tîrnava Mică și să ocupe satul Cornești, distrugînd cu această ocazie două tancuri inamice, fără a pierde însă nici unul din tancurile ce le comanda.

În ziua de 8 septembrie 1944, ofițerul, aflîndu-se la comandament, a fost informat că inamicul a contraatacat și a recucerit în cursul nopții satul Cornești, tîncînd să pătrundă spre sud, periclitînd astfel situația Corpului motomecanizat; cere insistent să se ducă la fața locului pentru a vedea situația și a raporta.

Prezentîndu-se la Detașamentul general Nicolescu, cere din nou să i se dea sub ordine, în calitate de ofițer de stat major, gruparea de tancuri pe care o comandase cu o zi mai înainte.

Atac pentru a doua oară satul Cornești, pînă nu se fuge inamicul ce ocupase satul. Urmărind în interiorul satului pe inamicul ce se retrăgea, tancul în care se găsea el este imobilizat de inamic. Tancul se aprinsese, din care cauză echipajul îl părăsește. Căpitanul Bălăcescu Radu se urcă din nou în tanc, împreună cu unul din servanți, încearcă să tragă cu armamentul ce-l avea în inamicul care se retrăgea. Armamentul însă fiind avariat din cauza loviturilor primite, nu funcționează.

Căpitanul caută să părăsească tancul, în dorința de a continua lupta împreună cu infanteria, dar trei gloanțe inamice răpun pe acest brav ofițer.

Ațiunea pricepută și plină de energie concepută și dirijată de ofițer a făcut pe inamic să renunțe în cursul zilelor următoare să-și mai croiască drum spre Tîrnava.

Este prima jertfă a Corpului motomecanizat pentru eliberarea nordului Transilvaniei. El simbolizează voința de luptă și hotărîrea fermă de a învinge, într-unul din cele mai critice momente ale bătăliei defensive dintre Mureș și Tîrnava.

Căpitanul ROMULUS PETE

Se afla cu unitatea sa [Bateria 21 din Regimentul 5 artilerie antiaeriană] la dispoziția Corpului 7 teritorial, unde, pe lângă misiunea antiaeriană, primise și misiunea terestră de a face apărarea podului de peste Mureș împotriva tancurilor și infanteriei inamice ce ar fi încercat să forțeze trecerea râului.

În ziua de 13 septembrie 1944, trupele germano-horthyste, sprijinite de tancuri, se infiltrează în regiunea comunei Șofronea. În urma acestui fapt, comandantul Diviziei 1 cavalerie ordonă Divizionului 23 artilerie antiaeriană ca să împingă un tun [în fața] pentru a trage contra tancurilor ce se oprișeră în fața baricadei din comuna Șofronea. Căpitanul Pete Romulus s-a deplasat în satul Șofronea pentru recunoaștere. El a recunoscut o poziție de flanc, din care să poată trage eficace contra celor patru tancuri aflate în fața baricadei. În drum spre

această poziție s-a întâlnit cu o grupă de luptă comandată de un subofiter, care raportează că de la conacul Purghiu, nord-vest Șofronea, se îndreaptă către sat cinci tancuri inamice. Imediat ce căpitanul Pete Romulus a observat tancurile inamice a ordonat punerea tunului său în baterie. [...] În urma tragerii, patru tancuri au fost distruse, iar al cincilea s-a retras cu toată viteza.

Pericolul fiind înlăturat, ofiterul ordonă punerea tunului în bătaie pentru a schimba poziția în fața baricadei din Șofronea. Din noua poziție, după câteva salve trase, trei tancuri au fost distruse, iar al patrulea s-a retras peste câmp. Cîteva minute, tunul a încetat tragerea pentru a observa mișcările inamicului. Prin telemetru s-au putut observa cîteva ostași inamici călînd să descopere poziția tunului. În urma acestei observări, tunul a fost îndreptat spre noua direcție, fiind ochit iarăși de căpitanul Pete Romulus.

În momentul cînd s-a tras în noua țintă a doua lovitură, a căzut în stînga tunului un proiectil tras de inamic, probabil dintr-un tanc. Au fost omorîți pe loc cinci ostași și răniți căpitanul Pete Romulus, sergentul major Colac Ioan și trei ostași. În drum spre spital, căpitanul Pete Romulus a încetat din viață.

În urma acțiunii întreprinse de căpitanul Pete Romulus în satul Șofronea s-au produs inamicului următoarele pierderi: 7 tancuri, 1 autocamion, 45 soldați.

Sublocotenentul VASILE DINCĂ

90 infanterie primește ordin de a ataca cu un batalion înșpre satul Kenézlő, iar cu altul înșpre pădurea cu cota 102, în scopul lărgirii capului de pod. Sublocotenentul Dincă Vasile făcea parte din Compania a 3-a care se afla în rezerva Batalionului 2. La un moment dat, flancul drept al batalionului rămîne descoperit și inamicul întreprinde o mișcare de infiltrare în scopul unei acțiuni de flanc. Sublocotenentul Dincă Vasile observă această mișcare a inamicului și-și dă seama de pericolul în care se găsește întreg batalionul. Cere voie comandantului său de companie să meargă cu plutonul său și să contraatace pe îndrăzneșul inamic. Comandantul de companie, apreciind situația critică în care se afla batalionul, aprobă cererea ofiterului [...] Sublocotenentul Dincă Vasile era mereu în fruntea oamenilor săi, el însuși cu o pușcă mitralieră în mînă, producînd mari pierderi inamicului și salvînd situația critică în care se afla batalionul.

Văzîndu-și eșecul, inamicul face uz de alte forțe, mult superioare, pe care le bagă în acțiune pe această direcție. Sublocotenentul Dincă Vasile, cu toată forța superioară a inamicului, rezistă eroic, menținînd ferm poziția pe care ajunsesse.

Un glonte inamic lovește pe brațul ofiter, care cade eroic în fruntea oamenilor săi. Prin moartea sa, patria pierde un brau ofiter și un excepțional luptător. Întodeauna a dat dovadă de un excepțional curaj și înalt spirit de jertfă. Exemplu rar de virtuți ostășești și fanatic patriot. Și-a dat pentru țara sa și pentru victoria finală ceea ce a avut mai scump, însăși viața.

Locotenentul ALEXANDRU VAJACHE

În ziua de 8 ianuarie 1945, Regimentul 95 infanterie este deplasat în sectorul Diviziei 2 infanterie, de unde urma să se execute un atac de flanc asupra rezistențelor inamice care oprise de cîteva zile acțiunile Diviziei 19 infanterie și stînga Diviziei 2 infanterie care se îndreptau către inima Budapestei.

În dimineața de 9 ianuarie, la ora 10, compania locotenentului Vajache Alexandru, avînd la stînga Compania a 3-a și la dreapta Compania a 5-a, a executat atacul în flancul și spatele rezistențelor inamice. Întărirea s-a făcut încet, deoarece în fiecare casă era un cuib de rezistență inamic. Întorcînd apărarea inamicului din fața Batalionului 2 din Regimentul 94 infanterie, compania locotenentului Vajache Al. a ajuns la grupul de fabrici din strada Fogorassy, unde inamicul era puternic organizat. La ora 18, locotenentul Vajache Al. atacă cu compania sa, trece zidul fabricilor și ia legătură cu subunitățile vecine, pătrunde în pavilionale fabricii, fiind sprijinit de focul armamentului greu. Pînă la ora 19, compania cucerește fabricile și ajunge la calea ferată care traversează cartierul Török, pe rambleul căreia rămîne în timpul nopții.

În ziua de 10 ianuarie se continuă atacul rezistențelor inamice de pe rambleul căii ferate înalt de 2-3 metri [...] În dimineața zilei de 12 ianuarie 1945, Regimentul 95 infanterie s-a deplasat pe hipodromul mare pentru a executa o nouă manevră în vederea cuceririi cimitirului Kerepes. La ora 8.35 compania locotenentului Vajache ocupă baza de plecare la atac pe calea ferată aflată la sud de cimitir, iar după o jumătate de oră pornește la atac prin cimitir către Gara de Est a Budapestei. [...]

În ziua de 13 ianuarie 1945, inamicul a contraatacat de trei ori compania locotenentului Vajache, fiind respins tot de altă ori. A doua zi, la 14 ianuarie 1945, la 9 dimineața, Batalionul 1 din Regimentul 95 infanterie, din care făcea parte și Compania a 2-a, pornește la atac pentru a cuceri Gara de Est. La ora 10 compania reușește să iasă complet din cimitir și să ajungă în strada Jurancsics. Înaintînd către Gara de Est, compania locotenentului Vajache, care este în vîrfurile dispozitivului de atac, antrenează și subunitățile vecine și, prin lupte extrem de grele, la ora 11.40 ocupă principalul obiectiv apărât de inamic, Gara de Est a orașului Budapesta. În timpul luptei, însă, regimentul pierde pe unul din braii lui ofițeri. Comandantul Companiei a 2-a, locotenentul Vajache Alexandru, este lovit de un proiectil de tun antitanc și cade rănit mortal în fruntea subunității sale.

**Maiorul
ZENOVIE AVRAM**

scop, Corpul 6 armată a dispus constituirea Detașamentului Ulmanka, cu misiunea de a cădea în spatele inamicului pentru a ocupa nodul de comunicație de la nord de Ulmanka și a tăia retragerea inamicului spre vest. Maiorul Avram Zenovie, apreciind importanța acestei manevre care angaja divizia și ușura înaintarea corpului de armată, s-a oferit personal să însoțească și să urmărească acțiunea detașamentului. Ofițerul a mers cu primele patrulare și a dirijat detașamentul în spatele inamicului, reușind ca în seara zilei de 26 martie 1945, să intercepteze cu foc comunicația Banská Bystrica-Ulmanka și deci să cadă în spatele inamicului.

Inamicul, aducându-și în grabă rezerva, a reacționat puternic și a reușit să încercuiască detașamentul în cursul zilei de 27 martie 1945. Maiorul Avram Zenovie, plin de curaj, sub un bombardament violent de artilerie și sub ploaia de gloanțe, a continuat tot timpul să îmbărbăteze ofițerii și trupa, reușind să reziste timp de 3 zile și 3 nopți la încercuire, până la terminarea hranelor și muniției. Rezistența noastră a acestui detașament a fost recunoscută chiar de inamic prin manifeste aruncate în liniile noastre.

Maiorul Avram Zenovie n-a cedat, a luptat cot la cot cu ostașii în lupta corp la corp până ce a căzut eroic, străpuns de patru gloanțe inamice.

Acțiunea dusă cu atâta dârzenie sub impulsul ofițerului a distrămat spatele inamicului, care a fost nevoit, ulterior, să cedeze.

Maiorul Avram Zenovie, prin curajul său și devotamentul dus până la sacrificiul vieții, a constituit un sublim exemplu de eroism.

**Sublocotenentul
GHEORGHE CRĂINICANU**

S-a distins în mod cu totul excepțional în luptele ce s-au purtat pe valea râului Vah. În ziua de 20 martie 1945, din lipsă de ofițeri, deși numai sublocotenent, la comanda Batalionului 1 din Regimentul 11 infanterie și, în această calitate, în ziua de 21 martie 1945 atacă în fruntea batalionului său localitatea Hronsek, pe care reușește s-o cucerască printr-o scurtă luptă judicioasă pregătită din timpul nopții și condusă personal în zorii zilei [...]

După cucerirea acestei localități batalionul sublocotenentului Crăinicanu primește ordin să continue atacul spre Vikanova unde, luptând contra unui inamic îndrăjit, reușește, printr-o perfectă coordonare a acțiunii cu Batalionul 2, să ocupe și această localitate la ora 18.30 în aceeași zi. Neobosit și nelăcom, sublocotenentul Crăinicanu, cu grupul său de comandă înaintea pușcașilor, continuă atacul spre Petová, strecurându-se cu greutate dar cu hotărâre prin focul puternic al artileriei și brandurilor inamice.

În ziua de 22 martie 1945, la ora 17, își începe atacul dirijându-și efortul de-a lungul căii ferate Banská Bystrica-Zvolen și înaintează cu hotărâre și entuziasmul tinereții sale. Către ora 19 este contraatacat de inamic — aproximativ 100-120 oameni — dar sublocotenentul Crăinicanu, deși cu efective reduse, rezistă cu înverșunare, nu cedează un pas înapoi, deși în dreapta și în stânga sa situația era critică. În ziua următoare, la ora 12.30, după eforturi grele dar pline de curaj, sublocotenentul Crăinicanu reușește să pătrundă în satul Iliac și începe curățirea localității. Acțiunea a întrecut orice așteptare din cauza efectivelor reduse și a oamenilor extenuați de oboseală.

La 24 martie 1945, ora 19, sublocotenentul Crăinicanu își strecoară ostașii, om cu om, pe sub podul de sub râul Hron și se dirijează către stația Radvaň, pe care avea ordin s-o ocupe cu orice preț și, atacând cu înverșunare, sprijinit de focul Batalionului 2, produce inamicului singuroase pierderi și pune în debandadă și reușește să ocupe stația la ora 22.30. În tot timpul acestor lupte, acest tinăr ofițer, cu o pregătire excepțională în conducerea operațiilor și stăpânit de cel mai frumos spirit de jertfă, a dat dovadă că întrunește toate calitățile unui brav luptător și comandant și, prin atitudinea sa, își atrage laudele șefilor și încrederea ostașilor care l-au urmat cu credință în cele mai grele clipe ale luptelor.

În ziua de 24 aprilie 1945, când luptele se duceau în apropierea satului Handerlač, pe înălțimile cu cota 770, sublocotenentul Crăinicanu comanda Compania a 4-a mitraliere. În timp ce se produce un atac grev pentru cucerirea acestei cote, sublocotenentul Crăinicanu, instalându-și mitralierele și dirijând personal focul pentru a se asigura de eficacitatea lui, este observat de inamic și imediat primit cu foc puternic de artilerie.

Preocupat de reușita acțiunii uită de sine și de pericolul din preajma lui și, sfidând moartea, continuă tragerile, dar o schiță de proiectil îl lovește în plin și sublocotenentul Crăinicanu Gheorghe cade eroic la datorie, împlinindu-și suprema chemare în ziua de 24 aprilie 1945.

(Arhiva Ministerului Apărării Naționale, Fond decorații, Dosarele nr. 26, 55, 93 și 94)

ACASĂ LA ISTORICII FRANCEZI

CRISTIAN POPIȘTEANU

Cinci reviste lunare cu un tiraj global de 360.000 exemplare, 242 titluri de cărți, 5 filme artistice de lung metraj, 80 emisiuni T.V., peste 100 emisiuni de radio, peste 100 spectacole „Son et Lumière” (Sunet și lumină) — iată o panoramă a fluxului literaturii de cultură istorică destinată marelui public francez în anul 1974. Desigur acestora li se adaugă numeroase manifestări din mediul universitar și academic, o intensă viață științifică națională și prezența la numeroase reuniuni internaționale consacrate științelor istorice. Cunoșcând aceste câteva date, care conturează o permanență, dacă nu a preocupărilor, în orice caz a interesului francezilor și francezilor pentru Clio, am urmărit să cunosc pentru cititorii revistei noastre și opinile citorva reprezentanți ai scrisului istoric. Mi s-a părut cu atât mai interesantă o convorbire cu scriitorii ilustrând curente istorice diferite, cu cit prioritar în mintea compatrioților lor este acum nu nostalgia privirilor paseiste, ci presiunea unor realități economice marcate de continue înăsprirea.

Cheia conversațiilor avute a fost întrebarea: Ce rol atribuți în zilele noastre potențialului și moștenirii istorice și, în consecință, cunoașterii istoriei de către cele mai largi categorii ale publicului? Diferite și de cele mai multe ori încărcate de contradicții, punctele de vedere care mi-au fost împărtășite regăseau ca un numitor comun extraordinarul interes, mergând până la pasiune, față de învățăturile istoriei. Fără a putea reproduce întregul conținut al discuțiilor, deoarece ar ocupa un mare număr din paginile revistei, rămân totuși cuvintele citorva dintre interlocutorii parizieni din toamna trecută.

Istoria în sunet și lumină — ar putea fi un generic potrivit prolificiei operei a scriitorului André Castelot. Inițiator și promotor al spectacolelor istorice „Sunet și lumină”¹, cunoscut cititorilor revistei *Magazin istoric*² și publicului românesc³, Castelot este autorul a peste 40 monografii⁴, realizatorul — împreună cu Alain Decaux — unora dintre cele mai populare emisiuni de istorie televizată (*La camera exploit le temps* și *Calendrier de l'histoire*) și radiodifuzată (*Tribune de l'histoire*, prezentată timp de 23 ani la microfoanele postului de radio France-Inter). M-a primit cu câteva ore înainte de a pleca pentru o săptămână de studii în arhivele venețiene. Încă de la început mi-a vorbit despre importanța arhivelor.

— Fără arhive nu ar exista nici cunoașterea istorică în sensul contemporan al noțiunii. Istoria există, desigur, independent de arhivele istorice, dar ce am ști în fond despre istoria popoarelor fără arhive (inclusiv fără cele mai mari arhive în aer liber — șantierelor arheologice). Tot ceea ce nu știm din viața trecutului, toate misterele încă nedezlegate sau care vor rămâne așa pentru totdeauna se datorează inexistenței documentelor care să le fi consemnat. Eu acord un mare rol arhivelor particulare, care ascund bogății documentare excepționale. Am lucrat foarte mulți ani în asemenea arhive și le datorez foarte multe din cărțile mele.

Sînt partizanul înflăcărat al culturii istorice de masă. Avem pentru prima dată șansa de a ne adresa unui public practic nelimitat. Sîntem într-un avantaj față de toți marii istorici de pînă în a doua jumătate de secolului XX. Mijloacele de comunicare în masă — inclusiv revistele de felul *Magazinului istoric*, pe care-l salut și felicit cu colegială admirație — ne stau la îndemînă nu numai pentru a populariza istoria la zi, ci și pe cea a mileniilor trecute, de a face larg cunoscută opera noastră, dar și pe cea a scriitorilor lipsiți de televiziune, oșet și sateliți artificiali ai pămîntului. Cred că noi, cei care ne adresăm marelui public, putem contribui la definirea, îmbogățirea și creșterea conștiinței istorice a tuturor semenilor noștri.

Autor al ultimei exegeze despre Napoleon III, apărută la sfîrșitul anului 1974 în *Bibliothèque Académique Perrin*, André Castelot îmi spune:

— Am lucrat șase ani la cele 2.000 pagini despre Napoleon III (la volumele despre Bonaparte am lucrat zece ani) cu convingerea că avem datoria de a corecta o anumită imagine exagerat negativă a ultimului nostru împărat. Evident, el a săvîrșit mari erori, dar a realizat și o seamă de înfăptuiri pentru Franța. Și mai ales el trebuie situat în contextul epocii sale și delimitat de umbra celui cu care nu trebuie comparat.

Profesorul Pierre Hassner — de la Fundația națională de științe politice — un bun cunoscător al istoriei românești, aduce în discuție experiența unui cercetător politolog: — Epoca noastră poate părea prin excelență o epocă refuzînd repetarea ciclurilor istorice, o epocă orientată exclusiv spre viitor. Pledează pentru o altfel de dezvoltare ca aceea de pînă acum ample și, totodată, subtile transformări și mutații sociale, economice, politice, culturale, psihologice, gigantica revoluție științifică și tehnică. Și totuși. În esență există o continuitate pentru că firul istoriei omenirii nu poate fi întrerupt sau luat de la capăt. Această continuitate se poate vedea și în felul în care oamenii caută mereu asemănări sau măcar puncte de reper în istorie. Un

¹ Primul său spectacol a fost realizat în 1951 la Castelul Chambord de pe Valea Loirei; printre cele mai cunoscute ediții ale celor peste 80 asemenea reconstituiri istorice făcute împreună cu regizorul Pierre Arnault, se numără cel de la Domul Invalizilor din Paris, de pe Acropola ateniană, de la cetatea persană Persepolis; actualmente, André Castelot este consilierul comisiei constituită de Congresul S.U.A. în vederea bicentenariului revoluției americane și al independenței Statelor Unite care va fi celebrat printr-un „Son et Lumière” la Capitoliul din Washington.

² Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1967; 10/1970; 4, 7/1972.

³ Prin lucrarea *Napoleon Bonaparte*, 2 volume, București, 1970.

⁴ Între care amintesc: *Les grandes heures de la Révolution*; *Le grand siècle de Paris*; *Philippe-Egalité*; *le Prince Rouge*; *Drames et tragédies de l'histoire*; *Etranges affaires de l'histoire*; *Marie Antoinette*; *L'Aiglon*, *Napoleon II*.

singur exemplu — cit de mult se raportează actualele manifestări de criză din lumea capitalistă la anul 1929. Nevoia de armătură istorică este, după părerea mea, un dat permanent al tuturor generațiilor. Deși se pare că nu se mai caută modelul antic sau alte modele, iar tinăra generație proclamă deseori că nu se interesează de trecut, ea își caută — cu aceeași înfrigurare cu care o făceau și noi, și părinții noștri — modelele originare. Însăși atracția tinerețului spre politică este, de fapt, un fenomen de atracție spre istorie, care în ultimă instanță nu e altceva, cum spune Aristotel, decît o combinație între politică și experiență.

Pentru profesorul de socialism Leo Hammon de la Sorbona — un sincer admirator al României — autorul interesantei lucrări *Acteurs et données de l'histoire* (Actori și date ale istoriei) spectacolul istoriei este cel mai fascinant dintre spectacolele vieții. De ce?

— Istoria este experiența, acțiunea omului în lumea sa. Ea se naște prin împletirea voinei omenești cu o complexitate de influențe și factori sociali, biologici și naturali. Istoria are o particularitate esențială — experiența de laborator este exclusă și imposibilă. Totul trebuie trăit pe viu, prin acțiunea socială supusă unei multitudini de legi. Trebuie să ținem minte că pentru a înțelege istoria, și este capital să o înțelegem, trebuie să analizăm toți factorii care determină și condiționează evenimentele. Numai în felul acesta ne vom ridica de la o istorie faptică la o istorie semnificativă.

Atras de analiza sistemică a istoriei, consacrandu-și timpul lăsat liber de îndatoririle universitare și politice cercetărilor de sinteză, prof. Leo Hammon definitivează în prezent o istorie a Internaționalei a II-a.

Intre tinerii istorici francezi, numele lui François Furet este asociat grupului care-și propune o analiză istorică pe criterii moderne. De aici și interesul lor pentru metoda analizei cantitative în istorie, metodă privită totuși cu precizie delimitată.

— Am relații de plăcută colaborare științifică la București cu Institutul de studii sud-est

europene. Acum încerc să realizez o istorie a alfabetizării în Franța, acțiune care a început pe o scară de masă în secolul XVI. Este unul din subiectele în care matematica este de real folos istoriei.

Numele lui Max Gallo este familiar cititorilor din țara noastră⁵. Conversația noastră avea loc într-un moment de răgaz între două corecturi ale noii sale cărți *Demain l'Espagne*, un amplu interviu pe care l-a luat, împreună cu Regis Debray, secretarului general al Partidului Comunist Spaniol, Santiago Carrillo.

— Va fi o carte de istorie retrospectivă și prospectivă. Sper să intereseze și pe cititorul român. Santiago Carrillo ne-a vorbit în termeni deosebit de elogiși despre președintele Ceaușescu.

Cunoașterea istoriei are în vremea noastră un loc fundamental în cunoașterea omenească. Societatea nu se poate transforma pe ea însăși, nimic nu se poate prevedea, dacă nu este clar și binecunoscut trecutul. Istoria este memoria colectivității umane de-a lungul drumului societăților omenești pe pământ. Ea are în primul rînd pentru tineret rolul unui uriaș potențial de experiență. Istoria este pentru colectivitățile umane naționale ceea ce reprezintă psihologia pentru individ. O oglindă reală a vieții popoarelor. A contribui la răspîndirea culturii istorice înseamnă a ridica nivelul de conștiință al unei țări, înseamnă a transforma trecutul într-un instrument al prezentului.

In viața colaboratorului nostru Guy Rachet⁶ s-au adunat, în cei doi ani de cînd a vizitat România, două evenimente deosebite: încă un fiu, ceea ce sporește la opt zestre de urmași a familiei Rachet și încă două volume consacrate Galiei celtice și romane.

— Istoria este singura dintre științe care face să revine în sensul cel mai larg al cuvîntului nu numai cîteva personaje politice sau doctrine filozofice sau economice ale unei epoci, ci ansamblul vieții cotidiene a

unui popor, cu instituțiile și moravurile sale, cu credințele și creațiile sale. Numai această istorie complexă poate determina fiecare popor să devină conștient de propria identitate și demnitate națională, de valorile civilizației sale, de rădăcinile sale adînc înfipte în pămîntul pe care trăiește. Istoria consacră, de asemenea, cel mai sigur valorilor civilizației materiale și spirituale a diferitelor popoare, ea hrănește potențele lor creatoare în vederea adaptării fiecărei națiuni la formele actuale ale progresului. Dar nu numai acestea sînt motivele care fac istoria să aibă cel mai profund impact social, economic, politic, cultural, internațional, în viața contemporană. Valoarea morală și umanistă a istoriei pentru educația tineretului este covârșitoare. Morală, pentru că istoria este o carte autentică fără de sfîrșit populată cu exemple dragostei și luptei pentru libertate, împotriva oricărei opresiuni și agresioni. Umanistă, pentru că prin cunoașterea istoriei altor popoare, tineretul poate să devină conștient de valoarea celorlalte civilizații. Istoria aparține nu numai Europei și Asiei, socotite leagăne ale civilizației clasice antice, ci tuturor popoarelor de pe toate continentele, inclusiv acelor popoare denumite cîteodată „fără istorie” doar datorită absenței surselor scrise ale trecutului lor. Numai o asemenea viziune umanistă asupra istoriei — și ea se regăsește minunat în inițiativa românească pe plan internațional pentru educarea tinerei generații în spiritul idealurilor de pace și prietenie — poate scuti această știință de ipocrizie și oportunism. Istoria rămîne în mod cert unul dintre cele mai importante mijloace de a crește pe tineri într-o ambianță de respect al omului și valorilor umane.

Pe masa de lucru a scriitorului, alături de pagini dintr-o carte despre Cicero și sfîrșitul republicii romane, am putut vedea primele schițe asupra celor două volume proiectate *Rădăcinile României* — o privire asupra României preistorice și antice în context european și Arheologia României. Era încă o dovadă a fidelității concepțiilor sale despre valoarea istoriei tuturor popoarelor.

⁵ Vezi Magazin Istorie, nr. 3/1969, 8/1973 și Max Gallo, Italia lui Mussolini, București, 1969.

⁶ Vezi Magazin Istorie, nr. 1/1973.

„Voi sînteți cei ce scrieți istoria țării“

O SABIE JAPONEZĂ PENTRU VITEJII DE LA MĂRĂȘEȘTI

Era în tragica toamnă a anului 1916. Armatele Puterilor Centrale, mult superioare ca dotare și efective, ocupaseră Muntenia pregătind o puternică ofensivă prin pasul Oituzului, pentru a tăia retragerea armatei române în Moldova.

Atunci a fost trimisă, în acel sector periclitat, Divizia 15, numită și „Divizia de fier“, comandată de generalul Eremia T. Grigorescu. După două săptămîni de lupte crîmne, dușmanul a fost oprit. „Pe aici nu se trece!“ a scris în ordinul său de zi comandantul „Diviziei de fier“.

Un an mai tîrziu, în august 1917, trupele germane făceau intense pregătiri pentru spargerea frontului român de apărare a Moldovei, cîmpirea acestui ultim colț de țară rămas liber, și pentru pătrunderea către Odesa și grînarul Ucrainei.

Între timp, generalul Eremia Grigorescu preluase comanda Corpului 6 de armată, apoi pe cea a armatelor I română și 4 rusă. În august, la Mărășești, a cîștigat una din cele mai vicioase și grele bătălii din istoria apărării independenței României, zăgăzînd din nou puhoiul dușman sublozinca: „Nici pe aici nu se trece!“

Printre numeroasele decorații, daruri, felicitări primite cu acel prilej din țară și din partea altor state,

generalului Grigorescu i-a fost oferită și o **sabie de onoare** din Japonia, aliată cu puterile Antantei.

Sabia a fost adusă de o delegație japoneză, reprezentînd pe împărat, șeful statului nipon, și înmînată generalului român în cadrul unei solemnități oficiale. Cu acest prilej, ziarul ieșan **România**, din 6 septembrie 1917, scria printre altele: „Nebiruiții fii ai Soarelui au descoperit, în străneștii dacilor de la poalele Carpaților, un popor înrudit prin eroismul său [...]. Sabia oferită de Japonia eroismului român va trage în cumpăna istoriei [...], iar la masa păcii va scînteia deasupra hărților, arătînd nu numai hotarele unui drept, ci și hotarele unei vrednicii, ale vredniciei noastre de la Mărășești...“.

Sabia de onoare, de felul celor tradiționale purtate de samuraii japonezi, are mînerul drept și garda rotundă, ca un disc de soare, lucrate cu deosebită măiestrie. De mîner, pe o plăcuță albă, se află inscripția în limba niponă: „Voi sînteți cei ce scrieți istoria țării“. Astfel, îndepărtatul popor de la Soare Răsare a omagiat marea biruință și jertfa ostașilor români de la Mărășești.

Ioana URSU

GENERALUL KREBS ÎNCEARCĂ SĂ CÎȘTIGE TIMP

(Urmare din p. 18)

— În sectorul în care luptele continuă, sint de acord cu încetarea focului.

— De ce așa-numitul dumneavoastră guvern nu acceptă să capituleze? Vreți să mai curgă sînge?

— Eu vreau să fac totul, și cît mai repede, pentru ca să fie recunoscut un singur guvern legal, la Berlin.

— Dacă nu veți capitula, trupele noastre vor începe asaltul, iar atunci va fi imposibil să deosebim unde este guvernul legal și unde este cel nelegal.

— Tocmai de aceea solicităm încheierea unui armistițiu.

— Iar noi cerem capitularea!

A sosit generalul Sokolovski. I-am raportat despre desfășurarea tratativelor. După ce m-a ascultat, Sokolovski a început să-i pună el însuși întrebări lui Krebs. Reproduc în continuare dialogul dintre ei:

Sokolovski: Cînd veți face publice știrile cu privire la Hitler și la Himmler?

Krebs: Atunci cînd vom ajunge la o înțelegere cu dumneavoastră în privința noului guvern.

Sokolovski: Comandantul frontului consideră că, mai întîi, Himmler trebuie decla-

rat trădător; astfel, planurile⁴ acestuia vor fi zădărnicate.

Krebs (înviorîndu-se): Un sfat foarte inteligent. Asta o putem face imediat. Firește, cu aprobarea doctorului Goebbels. Vă rog să-l trimiteți la el pe adjutantul meu.

Ciul'kov: Să i se transmită lui Goebbels că nu poate fi vorba despre un nou guvern înainte de capitulare.

Sokolovski: Îi aveți pe Goebbels și pe ceilalți; deci veți putea face cunoscută capitularea.

Krebs: Numai cu aprobarea lui Doenitz iar acesta nu se află în Berlin. După încetarea focului l-am putea trimite pe Bormann la Doenitz. Nu avem nici avion, nici legătură radio.

Atmosfera se încinge.

Ciul'kov: Depuneți armele și după aceea vom discuta despre celelalte probleme.

Krebs: Nu, asta nu se poate. Solicităm încheierea armistițiului la Berlin.

Ciul'kov: Aveți coduri, cifruri și așa mai departe?

Krebs: Sînt la Himmler... (Schimb involuntar o privire cu Sokolovski). Dacă sînteți de acord să facem o pauză în lupte, vom ajunge la o înțelegere...

Ciul'kov: Numai pe baza capitulării, după care Doe-

⁴ Disecția se referă la tratativele duse de Himmler în vederea încheierii unei păci separate cu anglo-americanii.

nitz va putea veni la noi, așa cum ați făcut și dumneavoastră.

Krebs: Trebuie să-l chemați pe Doenitz, aici; dați-i voie să vină.

Sokolovski: Capitulați și îi dăm voie imediat.

Krebs: Nu sînt imputernicit să iau o hotărîre în această problemă...

Ciul'kov: Capitulați imediat și, apoi, ne vom ocupa de organizarea deplasării lui Doenitz la noi.

Krebs: Mai întîi să iau legătura cu Doenitz și după aceea capitularea. Nu pot capitula fără Doenitz. (După o clipă de gîndire). Totuși, în legătură cu această problemă l-aș putea întreba pe Goebbels; dacă vreți să-l trimiteți la el pe colonel (arătînd spre adjutantul său).

Sokolovski: Așadar, ne-am înțeles: colonelul german pleacă la doctorul Goebbels pentru a se informa dacă acesta este de acord cu capitularea imediată?

Krebs (înterupîndu-l): Se va încheia mai întîi armistițiul, sau Goebbels trebuie să fie de acord în prealabil cu capitularea?

Sokolovski: Nu permitem să i se pună lui Goebbels problema armistițiului.

(Va urma)

În românește de:
A. COVALIU

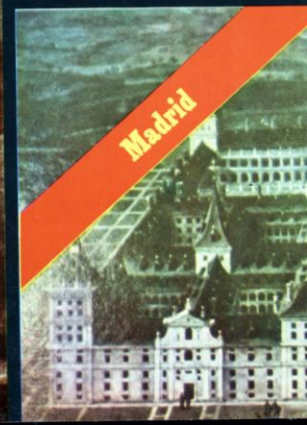
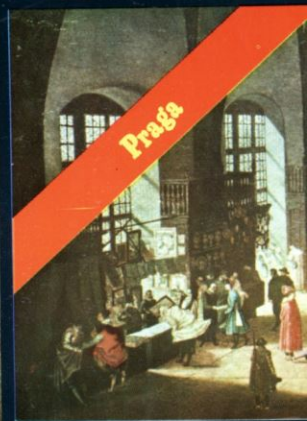
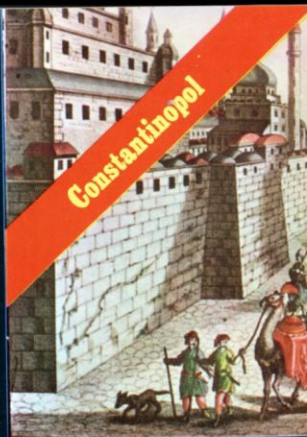
PLANȘELE NOASTRE

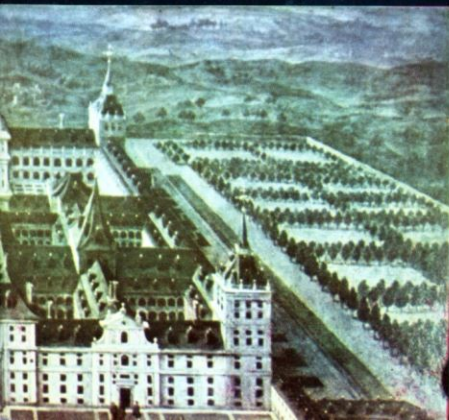
① O imagine mai puțin cunoscută a lui Alexandru cel Bun. Pictură din sec. XIX, de un autor necunoscut, aflată în depozitele Muzeului de Istorie din Iași („Alexandru vodă cel bătrîn și bun“, p. 4)

② ③ Pentru principele moldovean, Ștefan Bogdan, regele Iacob I Stuart a fost un protector constant, dar ineficace. Pribeagul vîlstar de domn a avut relații cu numeroase curți europene: Constantinopol, Praga, Madrid, Veneția (Un principe moldovean la curtea regelui Iacob I Stuart, p. 50)

④ Pictură de Delacroix inspirată de lupta pentru libertate a poporului grec: Grecia la Misolonghi („Chemarea bucuriei“, p. 56)

Unirea — în dezbaterile Adunărilor ad-hoc

„UN OARECINE CARE SE NUMEȘTE ȚEARĂ“

Adunările (sau „Divanurile“) ad-hoc s-au ales în Muntenia și Moldova în anul 1857, în urma recomandării Congresului de la Paris din 1856¹. Prin intermediul lor trebuia să se cunoască dorința populației cu privire la organizarea viitoare a celor două Principate.

Alegerile pentru Adunările ad-hoc au constituit o confirmare strălucită a idealului de Unire a românilor. Constituite în urma unor mari confruntări politice, în special în Moldova, unde prin intrigile unor mari puteri² s-a încercat falsificarea voinței populare, Adunările și-au început lucrările la 22 septembrie în Moldova și la 30 septembrie 1857, în Muntenia.

Ele au marcat un moment deosebit în afirmarea personalității istorice și statale a poporului român. Tribuna acestor Adunări a fost ilustrată de străluciți reprezentanți ai intereselor naționale, ai poporului, cum au fost Mihail Kogălniceanu, Constantin Hurmuzaki, C.A. Rosetti, Constantin Kretzulescu, A. Golescu, Constantin Tănase și alții.

În continuarea seriei de documente privitoare la tradițiile luptei pentru unitate și independență națională, ne vom opri în acest număr și în următoarele asupra proceselor verbale privind dezbaterile din Adunările ad-hoc ale Moldovei și Munteniei.

Începem cu Adunarea din Moldova. Ea s-a constituit prin alegerea unui număr de 85 deputați, reprezentând cinci „clase sociale“, determinate de legea electorală în felul următor: marii proprietari, micii proprietari, sătenii, orașenii și clerul. Deși legea electorală nu acorda dreptul de vot decât unui număr restrâns de locuitori, în raport cu averea, Adunarea a reunit cele mai reprezentative personalități politice și culturale ale Moldovei din acel timp. Între cei 85 membri s-au numărat 15 deputați țărani.

Aleasă la 10 septembrie, Adunarea ad-hoc din Moldova și-a început lucrările 12 zile mai târziu, într-o atmosferă de solemnitate oficială și entuziasm popular. Ea a început prin a adopta regulamentul de lucru, fapt important, deoarece a asigurat ordine în dezbateri și publicarea lucrărilor sale, ceea ce a contribuit la o largă propagare în mase a unor idei de mare însemnătate politică și socială. Atât prin obiectivele urmărite — acelea de a fixa principiile generale ale statului modern român, cât și prin forma elevată a celor mai multe dintre intervențiile deputaților și prin problematica istorică adusă în dezbateri, lucrările Adunării ad-hoc din Moldova — ca și ale celei din Muntenia — se înscriu printre marile evenimente ale istoriei luptei politice pentru unitate și independență națională, pentru eliberare socială a poporului nostru.

La vremea lor, aceste discursuri au avut un larg ecou nu numai în țară, ci și în Europa. Ele au fost publicate în 1858 în lucrarea lui M.A. Ubicini *La question des Principautés devant l'Europe*.

Iată pentru ce socotim necesar să prezentăm cititorilor noștri câteva din aceste pagini memorabile — extrase din lucrarea lui D.A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la istoria Renașterii României*, vol. VI — discursul de deschidere rostit de mitropolitul Sofronie Miculescu, în ziua de 22 septembrie, fragmente din cuvântările lui C. Hurmuzaki și Mihail Kogălniceanu rostit în ziua de 7 octombrie³. Ele relevă dragostea de țară a celor trei reprezentanți ai obștei românești, via lor dorință de a vedea țările române unite. C. Hurmuzaki avînd, desigur, în vedere marile neajunsuri provocate în trecut Principatelor de schimbările dese de domnie, pledează în cuvîntarea sa și pentru un prinț străin care să pună capăt „ambițiilor nenumăraților aspiranți la domnie și intrigilor acestora și ale partizanilor lor“ și care să se poată lupta cu succes pentru unire „în contra influențelor străine“.

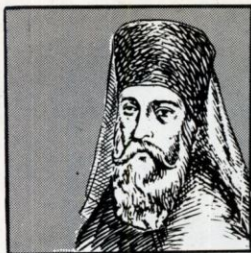
Adunările ad-hoc, atât prin componența lor, cât mai ales prin conținutul dezbaterilor au fost adevărate adunări reprezentative ale poporului, la nivelul acelei epoci, exprimînd cu vigoare aspirația sa de unitate și independență națională.

N. COPOIU

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 1/1975.

² Vezi *Magazin Istoric*, nr. 1/1974.

³ Paragrafele culese cu alt caracter de literă (aldin) sînt din procesele verbale ale ședințelor respective.

Cuvîntul înalt Prea Sfinției Sale părintelui mitropolit, la deschiderea Adunării ad-hoc

„Toate încheierile
Divanurilor
vor avea un mare răsunet
în Europa, în lume, în istorie“

C. Hurmuzaki

Moldo-Românii!

Iubiților frați compatrioți și fii în Domnul Hristos. Cinstiților deputați ai tuturor claselor Moldovei. Dumnezeu părintele a toată mîngîierea a suflat în inimile prea puternicilor împărași ai Europei, ca la deschiderea Congresului de Paris [1856] prin plenipotenții lor, să îngrădească și de jările noastre. Art. 24 al Tratatului de Paris statornicește că un divan ad-hoc compus în mod de a constitui reprezentanții cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății, va fi convocat în principat sub presidenția mitropolitului jării. Și după împădășirea firman al înaltei Porți, primind acestu ofiul excelenței sale prințulul caimacam sub no. 108 spre deschiderea ședințelor, iată că această mîd dorită ză a sosit. Divanul și deschide ședințele de astăzi și înaintea. Deci iubiților! de la toți ni se cere acum de a avea cea mai mare luare amînie în jururile noastre, ca și în lucrările noastre, și cea mai adîncă cumpătare și înțelepciune în rostirea dorințelor noastre; căci acestea, precum se știe, vor fi temelia fericirii viitoare a jării întregi și a fi cîdru în parte. Acum a sosit timpul ca fiecare să ne arătăm cu faptele, nu numai cu vorbii, cîl ne iubim nația noastră cea cu un renume așa de antic și așa de frumos; cîl prețuim țara ce ne-a dat toată ființa noastră, și cîl ținem la canoanele și religia părinților noștri, și la dîșerica care cu luminile sale ne-a scos din întuneric și din umbra neștiinței; ne-a păstrat limba și ne-a făcut o literatură a noastră proprie, și care de la originea sa combatîm împreună cu fiii săi, cu nația sa, asupra oricăreia împiedări. Vă mai repetez, iubiților compatrioți, că acum a sosit timpul de a dovedi lumii prin faptele nobilității singelui care circulează în noi, de a ne recomanda Eu-

ropei întregi că merițăm îngrijirea ei și că sîntem vrednici de garanția ce ne-a dat. Să fim dard înțelepți și cumpătați întru toate, căci întru acestea sîd toată mîntuirea noastră! Nu vorbim multe și mari, nu împădășeri și pînțiriri, ci cu un gînd și o inimă, pentru folosul tuturor fără osebie. Moldo-Românii de astăzi sînt toți tot una, ei au o origine, un singe, o patrie, o istorie, o credință, un Dumnezeu; sîd ne sîtim dard că todeauna sîd fim așa ca sîd fim vii, și ca sîd înțieze întru noi iubita noastră patrie. Să ne întrecem prin lucrarea virtuților. Numai întru faptele și meritul sîd ne deosebesc înaintea lui Dumnezeu și înaintea scumpiei noastre nații [...]

Cuvîntul d-lui C. Hurmuzaki

Într-acest moment, atît de mare, unse în cartea vieții neamurilor - tot românul bine-cugetător se întreabă: ce trebuie sîd dorim?

Răspunsul atîrnă de la patriotis-mul nostru, iar măsura dorințelor noastre trebuie sîd o căduțăm în cercul drepturilor noastre și în respectul cuvenit legăturilor seculare ce există între Principatele Române și Imperiul otoman.

Ca sîd știm ce se cuvine sîd cerem, trebuie mai înfii sîd știm ce avem și ce nu avem, pentru că numai acele dorințe, ce nu trec peste domeniul drepturilor noastre, pot aștepta împlinire. Măsura dorințelor ce sîntem chemați a roști trebuie sîd o căduțăm și în cunoștința trecutului nostru, în cunoștința suferințelor, nevoilor și trebuințelor noastre; căci numai de la deplina cunoștință a rețelilor de care vom sîd scăpați atîrnă aflarea mijloacelor de vindicare. Să cercetăm dard înaintea de toate drepturile noastre.

Avem drepturi mari și frumoase; drepturile aceste, ființa politică și națională a Principatelor Moldovei și Valahiei se întemează pe tratate încheiate între ele și înalta Poartă otomană. Tratatele aceste se numesc capitulații, căci așa se numesc toate tratatele încheiate pînă în secolul trecut între Imperiul otoman și Puterile creștine ale Europei.

Tratatele noastre nu numai nu s-au desființat vreo dată, ci în cîd timp în timp s-au recunoscut și s-au întărit cu solemnitate de către înalta Poartă, după cum dovedesc acturile publice, enumerate în propunerea ce am onoare de a sprijini. Ca sîd cunoaștem mîdrimea și întinderea drepturilor noastre, trebuie sîd nu scăpăm din vedere cînd și sub ce înconjurări s-au încheiat capitulațiile noastre.

* Vezi Magazin istoric, nr. 3/1975.

Istoria ne spune că Bogdan, suveranul Moldovei, fiul lui Ștefan cel Mare, a încheiat așa înalta capitulație cu sultanul Baiazid II în anul 1511.

Într-adevăr! Capitulația aceasta, înnoită și întărită de mai multe ori, și anume în domnia lui Vasile Lupu Voivod, precum și capitulațiile Valahiei, au asigurat Principatelor Române toate drepturile care, după principii de drepturi publice europene, recunoscute de toate națiile civilizate, constituiesc deplina suveranitate a staturilor. Dovedă chiar înfiiul articol al Capitulației din 1511 [...]

Suveranitatea este internd sau externd.

Cum că Principatele Române au exercitat todeauna, chiar și în cele mai neferice zile ale istoriei lor și pînă astăzi deplina suveranitate din lăuntru, dovedesc toate legiurile și așezămîntele lor, din care cele mai multe și astăzi încă au puterea în gald, fînd sîd ne fi supus vreo dată în-cușinării sau confirmării înaltei Porți. Din nenunđrabilul număr al actelor care dovedesc deplina suveranitate din lăuntru voi cita numai legiurile pentru dezrobirea vecinilor, volată de o adunare mare în sf. monastirii Trei-Ierarhilor, în 6 aprilie 1459.

Cum că Principatele Române au exercitat și deplina suveranitate din afard, în cîrșure de mai multe sute de ani, după încheierea capitulațiilor cu înalta Poartă mîdrîrîșesc o mulțime de războaie cu avut Principatele [...] mîdrîrîșesc o mulțime de tratate de alianță, de pace, de comerț ș.a. ce ele au încheiat atîl între sine, cîl și cu alte staturi suverane (Polonia, Ungaria, Transilvania, Anglia și Rusia). Spre mai mare dovadă voi cita aici numai tratatul de comerț încheiat între Petru Șchiopul, suveranul Moldovei și Elisabeta, regina Angliei, în anul 1588, așadar șaptezeci și șapte de ani după încheierea capitulației lui Bogdan cu Baiazid II. Cum că capitulațiile Principatelor Române nu numai n-au oștărit, ci nici au mîdrîrîșit suveranitatea lor din afard dovedesc și nenunđrabilele solii ce suveranii Moldovei și ai Valahiei au trimis atîl staturi suverane sau au primit de la ele în cîrșure de mai multe sute de ani după încheierea capitulațiilor cu înalta Poartă. Pravila lui Vasile Vodă, publicată în anul 1646, cuprinde chiar un capitol special despre pedepsele crimelor în contra solilor ce veneau la domnie sau se trimiteau din partea ei. Și astăzi, încă, Principatele Române exercită unele din drepturile suveranității externe, precum de exemplu dreptul de a trimite și de a întine la Poarta otomană solii (capuche-hate), drept ce datează încă din anul 1511, fiind stipulat prin art. al șaptelea al capitulației lui Bogdan și anume întărit prin Tratatul de la Kuciuk-Kainargi (1774), care recunoaște domniilor Principatelor Române de suverani, iar pe reprezentanții lor la Poartă de oameni puși sub scutul dreptului gîntelor.

Am avut dar cuvînt a zice că avem mari și frumoase drepturi; căci pe cînd cele mai multe din acturile suverane n-aveam încă nici o relație cu înalta Poartă, Moldova avea la ea solii și residență de solii (Bogdan-Serai) și o biserică pentru solii ei.

* Se referă la actul dat de Constantin Mavrocordat, prin care șiban erau considerați nu robi, ci țărani fără pămînt; nu puteau părăsi satul respectiv și erau datori să lucreze 24 zile an pe moșia boierului - n.r.

Si astăzi, încă Principatele au dreptul de a încheia convenții, din care alții pot citi numai convenția între Moldova și Valahia pentru unirea vânilor.

Acelea fapte istorice sînt cele mai necontestabile dovezi și lămuriri ale drepturilor noastre. Atîta sursă răspuns acelor, care se încearcă a aduce în îndoielă sau existența sau cuprinderea și întinderea capitulațiilor noastre.

Mai sînt unii care, vîind a ne mîgăli drepturile, ne întîmpină că la clasificarea statelor publicisti au pus Principatele Române în clasa statelor semi-suverane. Aceștia le răspundem că publicisti, chiar și cei mai învățați, n-au avut cea mai mică cunoștință despre capitulațiile noastre, care abia în secolul nostru s-au publicat, și că ei și-au înlemnit opinia lor numai pe cunoștința tratatelor rusești, țurcești, care, după principii recunoscut și de dreptul gîtelor, ca niște alcături între doi nu pot folosi, nici pagubi, pe un al treilea.

Aceștia sînt drepturile Principatelor Române, pe care Tratatul de Paris din 30 martie 1856 le-a pus sub generosul scut al puterilor care au scris acel act mare. Aceste sînt drepturile Principatelor pe care înalta Poartă le-a recunoscut și le-a înțeles cu solemnitate în fața lumii prin art. 23 al citatului tratat, prin care ea s-a îndalțat anume a conserva Principatele între altele un guvern neafirmat și național, precum și deplina libertate de legislație (autonomia) ș.c.l.

Principatele Române fiind state suverane, de la sine se înțelege că ele au necontestabil drept de a-și legiuiri reorganizarea lor, de a-și consolida și a-și întări existența lor națională, morală, politică și materială, încît aceasta nu jîghește drepturile cuvenite înaltei Porți după capitulațiile drepturi pe care românii todeauna le-au respectat și voesc a le respecta.

Mai sîm arădat că Principatele Române, ca state suverane au avut și au dreptul de a încheia tratate afli cu alte state, citi și între sine. De la sine dar urmează că ele au și dreptul de a încheia între sine tratate pentru Unirea lor într-un singur stat și sub un singur guvern.

Unirea nu este o dorință nouă. Ea este prezădută chiar prin Regulamentul Organic și în unele privinți chiar și aplicată (art. 425-430). Unirea este înscrisă în inimile tuturor românilor. Ea s-a discutat în cursul de mai mulți ani de laod țară, de laod țară — europoi. Dorința Unirii a răsunat de la o margine a lumii pînă la cealaltă. Ea s-a primit cu aclamație de către alegătorii noștri, de către întreaga țară. Noi dorim Unirea pentru că: Unirea dă țării, țării dă siguranță, siguranța dă încredere, încrederea dă suflet și zbor comerțului și civilizației. Dorim Unirea pentru că nu mai vom să fim pomeu discordiei între puteri rale, nu vom să vedem legioane de candidați de domnie, nu vom ca domni să fie posesori care se grăbesc a se folosi de scurtul termen al posesiei, pînă ce nu-l răstoarnă alt amator de domnie.

Unirea Principatelor este dorința tuturor claselor. Cine dintre noi n-a avut prietelui n-a vedea bucurii și mîlămirea obștească de cite ori se cîntă Hora Unirii! Și cine nu știe că

* Este vorba de convenția intrată în vigoare în 1848 prin care se desființase vama dintre cele două țări; a grăbit procesul de unire prin crearea unei pieți economice unice — n.r.

numai cîțiva amatori de domnie și micul număr al clienților lor mai combat astăzi dorința națională —

Unirea Principatelor? Dorim Unirea, dar tot așa de fierbinte dorim și un prinț străin, dînt-ună din familiile suverane de-ale Europei, cu înălțarea staturilor vecine, pentru că numai un asemenea prinț poate însufla înăuntru și în afară respectul, fără de care cele mai bune legi rămîn litere moarte; numai un prinț străin poate să ne asigure drepturile, poate împune partidele, poate să ne sculească nepotism; numai un prinț străin poate pune capăt ambițiilor nenumăraților aspiranți la domnie și intrigilor acestora și ale partizanilor lor, care parazitează chiar și cele mai bune pîcări; pentru că numai un prinț străin se poate lupta cu succes în contra intruziunii străine, cărora Tratatul de Paris a voit să facă sfîrșit.

Mai dorim și cerem moștenirea în familia prințului străin, pentru că deseale schimbări ale domniilor au împiedicat propășirea morală și materială, ba chiar și neafirmarea guvernelor Principatelor; și pentru că numai moștenirea dă stabilitate. Dreptul moștenirii nu este un drept nou în istoria Principatelor. El a avut ființă multă vreme după încheierea Capitulațiilor noastre. După Bogdan a venit la tron fiul său Ștefan-Tîndrul; după acesta Petru Rareș, fiu natural al lui Ștefan-cel-Mare. Așa de tare se observa dreptul moștenirii, zice analistul Ureche, încît ferea a prefera la închinarea tronului unui străin, neglegiuit al lui Ștefan-cel-Mare, decît să aleagă domn din altă familie. Petru Rareș a avut succes pe fiul său, iar acesta, murind fără copii, pe fratele său.

Iată că nu cerem un drept nou, ci numai recunoașterea unui drept ce l-am avut, unul drept vechi ca și istoria noastră.

Mai dorim un guvern reprezentativ. Nici acesta nu este un drept nou. De la întemeierea domniilor de către Radu Negru și Dragoș pînă astăzi, Principatele au avut todeauna reprezentare națională concentrată într-o singură Adunare legislativă, compusă

* Această argumentare ținea de tactica politică a partidei unioniste care urmărea cu orice preț să evite fie blocarea fie scindarea partizanilor Unirii Principatelor datorită unor considerente de grup sau unor pretenții la domnie ale cîtorva dintre personalitățile susceptibile de asemenea veleități. Ulterior în iarna anului 1858 cei mai hotărîți și clar-văzători dintre unioniștii moldoveni au avut de deplăsit cîteva asemenea serioase obstacole în rîndurile propriului partid, pînă s-a ajuns la candidatura unică a colonelului Alexandru Ioan Cuza. Atunci însă, în octombrie 1857, luptătorii pentru Unire se vedeau necesarmente în situația de a accepta perspectiva unui domnitor străin, arătînd puterilor europene — care puteau face din disputele personale pentru domnie un impediment major în calea realizării voinței naționale — că sînt în joc nu interese, ambiții și vanități personale ci realmente interesele poporului. De altfel atunci cînd Al. I. Cuza a fost înălțat în urma loviturii de stat din februarie 1856 aceleși supremații de salvagardare a unității statului român modern au reîntors pe adepții Unirii, de curînd realizată, adînc și cu totul devotați țării, de la o împotrivre față de urecarea lui Carol de Hohenzollern Sigmaringen pe tronul României — n.r.

de toate clasele. Niciodată suveranii Principatelor n-au fost autocrati. Din contră, puterea legislativă todeauna s-a exercitat numai de către Obștea adunare, todeauna a fost desprîdit de puterea executivă.

Mai dorim și cerem respectarea drepturilor Principatelor în cuprinderea capitulațiilor. Dorința aceasta este foarte legitimă și firească pentru oricine cunoaște istoria trecutului și n-a uitat ceea ce a prezentului nostru. Mai dorim și cerem neutralitatea teritoriului noului stat România, pentru că neutralitatea este cel mai bun stavil în contra născîntării complicațiilor care au adus în urma lor reșelul oriental [1853-1856] și pentru că numai ea ne va scuti de nemăsurate cheltuieli pentru trebuinți militare.

Scris este: „Cereți și vi se va da”. Am cere și sîntem bine încredințați că drepturile puterilor garante ne va împîini dorințele, pentru că ele sînt legitime și întemeiate pe drepturi necontestabile și neprescriptibile, pe drepturi recunoscute și consfințite prin garanția colectivă a Europei.

Înainte de a vă da vulturile, nu uitați, domnilor, că toată Europa, ce zic? toată lumea civilizată primește la noi cu cea mai mare luare aminte, ca să afle de sîntem vrednici de a fi o nație, vrednici de binefacerile mîrînărilor noastre puteri garante, vrednici de încrederea țării care ne-a ales și ne-a trimis aici ca să cerem:

1. Respectarea drepturilor Principatelor și îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea vechilor lor capitulații încheiate cu înalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 și 1634.

2. Unirea Principatelor într-un singur stat sub nume de România.

3. Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare de ale Europei și ai cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării.

4. Neutralitatea pămîntului Principatelor.

5. Puterea leguitoare încredințată unei Obștei Adunării în care să fie reprezentate toate interesele nației.

Toate aceste, sub garanția colectivă a puterilor care au subscris Tratatul de Paris.

Nu credem că în momentul acesta suprem, de la care afîrînd viitorul și fericirea a cîinci milioane de frați, să se afle între noi mîdar unul carele n-ar dori împlinirea cererilor rostite de țara întreagă prin aleși ai săi, cine este în stare de a le combate, acela nu este român, ci dușman al fraților săi, dușman al țării, nealță de intereselor străine. Unul ca acela aibă curajul rădăcile sale opinii, vite pe tribund. Noi îi vom răspunde.

Dumneavoastră logofătul Alecu Bala se înalțează spre blazau și după o hîrtie subscrisă de d-lui și de Prea Sfinția Sa locotenentul [locuitor] de Episcop de Roman, Nectarie Hermuziu, Episcop Sotiropoloș, care în puterea paragrafului 60 din Regulamentul Adunării, neputîndu-se primi ca propunere, se cîtește numai sub titlul de întîmpinare la propunerea despre rostirea dorințelor țării, și îndeosebi ca întîmpinare în contra dorinței Unirii Principatelor.

Întîmpinarea d-lui A. Balș

Sub iscălitul mare logofăt și cavaleriu Alecu Bala, unul din deputații finutului Putnei, proprietar de 80 mii fâci în Moldova, iubita sa patrie, declară că în locul repaosului afli de dorit, după o lungă apunție și calamități provenite din felurite strămături

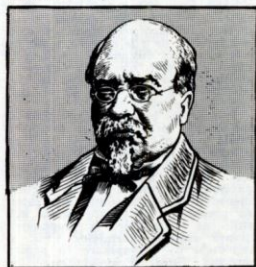
și prefaceri ce s-au urmat în țeară, în care moșii și strămoșii săi și fiii fiilor lor s-au născut, nu poate dori a da în schimb Moldova cu privilegiurile ei, ce sînt mai avantajoase decît ale înecutînului principal, pentru un viitor eventual și necunoscut, care privilegiu sînt recunoscute de către preaputernicii suverani ai curții azerane, conștințite și prin Tratatul de Paris a anșelor art. 23, și nici poate a se uni cu încorporarea patriei sale în aceea a Principatului Valahiei. Asemenea fustie nu ar produce decît elemente de discordii, lupte, războaie și nepredzute amenințări intervenții de la pururea următoare. Către aceste apoi mai este de luat aminte că înfrunerea unui Divan ad-hoc chiar, după textul art. 24 al acelor anșe, fiind compus de a exprima dorințele locuitorilor țării numai în privirea reorganizării Principatului; asemenea și firmanul împădăresc pentru convocarea lui nu cuprind vreo altă chestie decît numai însăși aceea a reorganizării țării cu revizita statutelor ei. Prin urmare și dorința subscălitului se mărginește în păstrarea Moldovei, autonomia sa cu toate privilegiile și imunitățile ei ab antiquo. Aceasta este singurul mijloc pe care se razină liniștea și fericirea poporului moldovean.

Acastă socotință a iscăditului, birourul va binevoi a o clasifica și a o afișa spre a fi cunoscută Adunării și sau (fie că este) primită în deliberatie sau nu să se așeze în acturile arhivei Adunării iar Inalt Prea Sfîințitul Mitropolit, ca prezident al Adunării, este rugat a o împădăși și Comisiei europene din București.

Mal mulți deputați au întîmpinat că Prea Sfînția Sa locotenentul de Roman s-a subseris în anul trecut, luna lui Iulie, în capul unui act carele cerea Unirea Principatelor și prinț strîn, arătînd totodată mirarea lor despre schimbarea opiniei sale.

La acestea Prea Sf. Sa locotenentul răspunde că „în adevăr a subseris acel act din anul trecut, însă, între patru ochi și că prin urmare nu se poate ține în seamă”.

D-lui Kogălniceanu, cerînd cuvîntul, se sule pe tribună și rostește o întîmpinare la zisele d-sale logofăt Alecu Balaș.

**Cuvîntul d-lui
M. Kogălniceanu**

Mulțameș Adunării sau mai bine zicînd, să se feliciteze Adunarea de dovada de nepărtinire ce a dat astăzi învoind onorabilului deputat de Putna, și Prea Sfîințitul locotenent de Roman de a-și exprima opiniile liber și neîmpiedicat, cu toate că pentru

propuneri și amendamente art. 60 din Regulament care ca spre a fi ele primite la cetire, trebuie să fie sprijinite cel puțin de cinci membri. Propunerea onorabilului deputat de Putna însă, în toată Adunarea n-a găsit decît un singur sprijinător și Adunarea totuși a învoit cetirea acestei propuneri și înscirarea ei în protocolul zilei. Mulțameș și felicită Adunarea. Noi astăzi am dat dovadă că sîntem demni de libertatea ce Europa ne-a recunoscut, de a ne rosti dorințele și trebuințele. În toată această Adunare în sufletele de o singură simțire, a singură dorință, asigurare, naționalităților noastre, două singure glasuri s-au găsit care voiesc a merge în contra voinei nației, în contra voinei lui Dumnezeu, cerînd păstrarea statului lui, și prin urmare a nămolului de nenorociri și de abuzuri, care-i formează trista istorie; și cu toate acestea Adunarea, pînă de a părte restricției Regulamentului său, a învoit ca astăzi toată opinia, fie cit de antinațională, cit de singuratică să se exprime liber și neîmpiedicat în fața țării, care o va discutîți în fața Europei, care o va judeca. Libertate pentru opinii, respect pentru persoane. Aceasta este linia de purcare care ne însușă astăzi, care trebuie să ne însușă todeauna.

După ce însă am ascultat opinia d-lor locotenent de Roman a deputatului de Putna, să-mi fie iertat acum de a întîmpina. Și dinții încep cu părintele de Roman. Prea Sfînția Sa a rostit o curioasă teorie, adică că este învoit de a avea între patru ochi o opinie și în public o altă opinie. Întrale cuvinte, alt om sînt, alte lucruri în patru ochi și alt om sînt, altă lucrare în public; că în patru ochi am o iscăditură, și în public am o altă iscăditură. Teorie curioasă, discutîntă de morală în gura fiecărui om, discutîntă de religie mai ales în gura unui preot. Socot că părintele de Roman singur va recunoaște ușurata expreție, sub care voește a ascunde apostasia sa politică.

Vin acum la d-lui marele logofăt și cavalier Alecu Balaș. D-lui în loc să vie a ne vorbi ca deputat al țării, singur titlu care ne dă drept de a vorbi, ne-a rostit opinia sa ca proprietar de 80 000 fâci pămînt. Mare avere, frumoasă avere; nimeni din noi nu o are. Însă este cineva care o are înzecit mai mare decît d-lui deputatul de Putna. Acesta este un oarecine, care se numește țeară, cea țeară care o reprezintă această Adunare. D-lui deputatul ne zice că are 80 000 fâci. Ei bine, noi Adunarea avem mai mult decît chiar 800 000 fâci, căci înfășoșăm țeara.

D-lui deputatul ne zice că țeara de abia a ieșit din agonia rețelor trecutului și apoi ca singură dămduire cere urmarea lor, adică păstrarea statului lui, numai păstrarea privilegiilor și imunităților și a tuturor consecințelor care aduce după sine privilegiu nesprîjit de putere; dumnealui însă știe singur cum se pădăze în țeară privilegiile obștești și privilegiile particulare; avem dinaintea noastră soaria privilegiatilor.

Un rău pierde jumătate din puterea sa cînd îi cunoaștem originea. Răul țării noastre ni-l spune istoria, ni-l spun suferințele poporului. Fiecare pagină din anelele noastre ad o suferință și va curge sînge și lacrimi. Răul țării noastre ni-l spune glasul poporului prin un proverb: „Schimbarea domniilor, bucuria nebulilor”. Onorabilul deputat de Putna, singur în această Adunare, singur în țeară — care saltă de entuziasm, a căru

inimă bate ca a unui unic om pentru drepturi, pentru naționalitate, pentru unitate, care numai ea ne poate asigura și drepturile și naționalitatea — singur vine și ne zice că nu voește să fim alla decît acesta ce am fost [...]

Însă aceasta, nu va fi. Timpul a sosit ca vechea prorocie a troului patriei noastre să se împlinească. Sînt acum trei-ștă 350 ani de cînd Sfînțul cel Mare, pe patul morții și vîdînd norii ce amenințau existența țării noastre chemă pe mitropolitul, pe consiliarii săi și pe fiul său Bogdan și-i îndemnă singur el, carele 40 ani fînuse sabia în mînd țare și neînvîșă, și-i îndemnă singur ca să încrie o capitalitate cu Inula Poarta, capitalaie onorabilă și închizăuitoră ființei noastre ca nație, ca stat. „Iar dacă dușmanul nostru v-a prescrie condiții rușinoase, sfîrși el, atunci mai bine murîți prin sabia lui, decît să fiți privityori împidrii și ticloșiei țării noastre. Dumnezeu părinților voștri însă se va îndura de lacrimile slugilor sale și va scula dintre voi pre cineva, carele va așeză țară pe urmașii voștri în libertatea și puterea de mai înainte”.

Proorocie acum se împlinește! [...] Și tocmai în acest minut, oameni ai trecutului, veniți să ne faceți lauda trecutului, veniți și vă încercați să puneți o slabă stavilă cînti unei nații de refuzat de creștin în predică în noștri, și sfîntului nostru; protestați în contra Unirii. O cred. Unirea este pentru țeară, și D-voastră nu voțiți nici țeară nici nație.

Frăților, onorabilul meu amic Hurmuzaki v-a dezvoltat toate considerațiile care ne fac o lege ca să cerem și respectarea drepturilor seculare ale Principatelor, și Unirea, și prințul strîn și toate celelalte dorințe, cuprînse în propunerea mea. Trebuie să le repet eu, să le zic, să rezize? Nu le sînte toate inima, nu le judec mîntea? Nu ne-o spune îndestul legea fiecărui popor ce voește a fi? Însă nu mă pot opri de a vă arăta și simțirile poporului, acel ce nu știe nici a ceti, nici a scrie, acela care, ca oameni ai naturii, nu știe a spune decît ceea ce se simte. Să fim sădăpni în țeara noastră, zicea un onorabil deputat pontas, un inimă Moldova cu Munteaneasa, căș tragem ca împrejurul unui loc sterp un gard mare și zdărnă; locul numai să fie închis, și în curînd, fără a fi chiar arat, fără chiar a fi sămănat, vor veni vînturile, vor veni păsările cerului, și vor aduce sămînță și de flori și de copaci: în curînd și cîlela va să rădări cîlele o floare, și cîlela cîlele un copăcel; copacii vor crește, și la umbră sub copaci vor mirosi flori, și vom avea o livadă mare și frumoasă; în copaci vor cînta păsările, și la umbră se vor veseli oamenii [...] Iată, domniilor de Roman și de Putna, cum sănteni, cum noi, cum poporul, cum tot ce simte și voește un popor pentru copiii săi, pentru nația sa, înțelege Unirea. Inima poporului nu înșală nicodată. Să ascultăm, frăților, inima poporului nostru; să ascultăm glasul și interesul nației noastre, care ne strîgă neîncetat: Unire și Unire.

Să gîndim că astăzi este ziua cea mai mare din veacul nostru, că astăzi nu numai că scriem, dar facem istoria țării noastre.

Cît pentru propunerea d-nului deputat de Putna, să-i împlinim pînă la sfîrșit cererile sale: să se puie la acă.

Rezultatul votării a fost acesta: 51 pentru și 2 contra.

Cărți sosite la redacție

● Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu — ISTORIA ROMÂNILOR.

Editura Științifică, București, 1974, 340 pp., 37 lei: primul volum din seria celor opt care vor înfățișa istoria poporului nostru din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele de azi.

● ISTORIA ROMÂNIEI.

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, 560 pp., 42,50 lei: ediția a III-a, revăzută și adăugită a compendului publicat sub redacția acad. prof. univ. Ștefan Pascu de către un colectiv de autori format din: Miron Constantinescu,

Constantin Dalcoviciu, Hadrian Dalcoviciu, Gheorghe Ștefan, Traian Lungu, Ion Oprea, Ștefan Pascu, Aron Petric, Alexandru Porțeanu, Gheorghe Smarandache.

● DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN.

Volum Intocmit de locotenent-colonel Constantin Căzănișteanu, coordonator, locotenent-colonel Nicolae Niculae, Maria Georgescu, Sergiu Iosipescu. Editura Militară, București, 1975, 446 pp., 32 lei: evoluția armatei române și politica militară a țării noastre în perioada noiembrie 1882-decembrie 1885.

● Vasile Netea — LUPA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA PENTRU LIBERTATEA NAȚIONALĂ (1848-1881).

Editura Științifică, București, 1974, 480 pp., 16,50 lei: evocarea perioadei cuprinsă între revoluția din 1848 și anul 1881, momentul unificării celor două partide naționale românești din Ardeal și Banat, etapă de intensă activitate pentru pregătirea mișcării memorandiste și a Unirii din 1918.

● D. Tudor — SUCIDAVA.

Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1974, 170 pp., 17,50 lei: cinci milenii de viață omească, atestate prin descoperirile arheologice de la Sucidava-Celei (Corabia).

● Constantin Botoran — RELAȚIILE ROMÂNŌ-EGIPTENE ÎN EPOCA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ.

Editura Științifică, București, 1974, 304 pp., 12,50 lei: pe fundalul unor tradiții seculare, legăturile economice, politice și culturale dintre poporul român și poporul egiptean în perioada sfîrșitul sec. XIX și pînă în prezent.

● Léonce Peillard — SCUFUNDAȚI CUIRASATUL TIRPITZ.

Traducere din limba franceză de Sergiu Stanciu, cuvînt înainte de viceamiral Sandu Gheorghe. Editura Politică, București, 1974, 380 pp., 12 lei: o pagină din istoria luptelor navale a celui de-al doilea război mondial, într-o antrenantă reconstituire, din care Magazin istoric a publicat cîteva fragmente în nr. 11 și 12/1974.

● Iancu Atanasescu, Valeriu Grama — CULELE DIN ȚOLTENIA.

Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1974, 176 pp., 7,75 lei: originea, funcțiile, structura și rolul social-istoric al acestor mici cetăți înfrînte, mai ales, între Dunăre, Carpați și dreapta Oltului.

● Lucian Drimba — IOSIF VULCAN.

Editura Minerva, București, 1974, 416 pp., 17,50 lei: personalitatea și activitatea cunoscutului animator al vieții culturale transilvănene (1841-1907), director fondator al revistei Familia.

● Onisifor Ghibu — AMINTIRI DESPRE OAMENI PE CARE I-AM CUNOSCUȚ.

Prefață de Crișan Mircioiu, ediție îngrijită de Crișan Mircioiu și Șerban Polverejan, note și comentarii de Șerban Polverejan. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, 332 pp., 15 lei: George Coșbuc, Octavian Goga, Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Vasile Pârvan, Lucian Blaga, evocați în amintirile pedagogului și intelectualului patriot român (1883-1973).

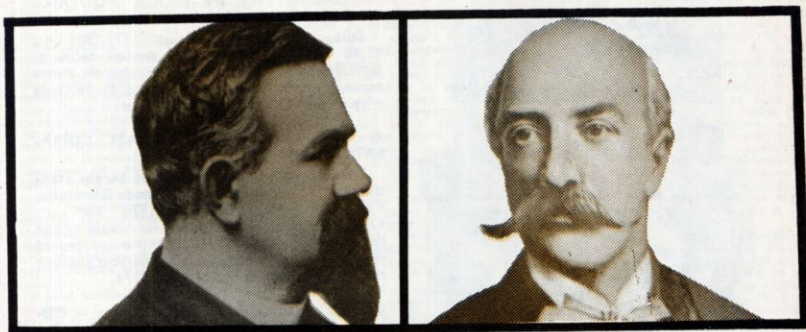
● PAGINI DE ARTĂ MODERNĂ ROMÂNESCĂ.

Editura Academiei R.S.R., București, 1974, 188 pp., 35 lei: studii de Theodor Enescu, Barbu Brezianu, Radu Bogdan, Irina Fortunesco consacrate istoriei artei românești din sec. XX.

● Constantin Botez, dr. Ioan Burduja, Aurel Cuciureanu, Constantin Turcu — PLATFORMA INDUSTRIALĂ SĂVINEȘTI ȘI ÎMPREJURIMILE.

Piatra Neamț, 1974, 338 pp.: monografia istorico-economică a unuia din importantele centre industriale ale țării.

APUSUL UNEI PRIETENII:

MAIORESCU — CARP

Z. ORNEA

La 11 ianuarie 1911¹, Petre Carp, preşedinte din 1907 al Partidului Conservator, a devenit pentru a doua oară în viaţa lui prim-ministru (prima oară fusese în 1900). La scurt timp, în februarie 1911, au fost organizate alegeri parlamentare, guvernul avînd de înfruntat o opoziţie coalizată (chiar la 13 ianuarie Take Ionescu, liderul Partidului Conservator-Democrat, perfectase cartelul electoral cu şeful Partidului Liberal, Ionel Brătianu). Maiorescu — unul dintre membrii marcanţi ai Partidului Conservator — observa în Jurnalul său: „Take Ionescu a devenit Take Ionel“. În cadrul echipei guvernamentale, alcătuită din conservatori-junimişti, Al. Marghiloman, ministru de Interne, a intuit pericolul, într-adevăr foarte mare, şi a condus alegerile într-o manieră indescriptibilă. Contemporanii au relatat că lumea era pur şi simplu îngrozită. Opoziţia abia a putut obţine 42 mandate în Parlament (Marghiloman oferise, la început, 55 locuri, dar cum a fost refuzat... i-a învăţat mintel).

Guvern nou, rafuieii... vechi

Programul de guvernămînt al lui Carp, destul de atent alcătuit, dar cu elementele socotite de opoziţie drept demagogice, a fost, potrivit uzanţei junimiştilor din 1888²,

¹ Toate datele din articol sînt pe stil nou.

² În acel an, Partidul Conservator s-a scindat în trei grupări: liberal-conservatorii, conduşi de L.

publicat mai înainte şi proiectele de legi pregătite minuţios. Dar toate legiuirile propuse de guvern au trecut curînd pe locuri secundare, fiind eclipsate de furtunoa-

Catargiu, conservatorii puri, în frunte cu G. Manu şi Al. Lahovari şi junimiştii, ai căror principali exponenţi erau P. Carp, T. Maiorescu, Th. Rosetti şi Al. Marghiloman; în primăvara anului 1888 s-a format primul guvern junimist, condus de Th. Rosetti în care au intrat P. Carp, T. Maiorescu şi Al. Marghiloman. În toamna aceluiaşi an guvernul a

sa „afacere a tramvaielor“³. Marghiloman i-a dezvăluit lui Carp panamaua şi acesta a decis declanşarea ostilităţilor împotriva liberalilor, încă din februarie 1911. Dar Take

demisionat. Lupta pentru putere în snul Partidului Conservator a căpătat forme acute în anii următori, încheindu-se abia în 1891, cînd formarea guvernului a fost încredinţată lui L. Catargiu — n.r.

³ Vezi Magazin istoric, nr. 12/1973.

Ionescu s-a alăturat pe dată liberalilor, conjugându-i eforturile pentru distrugerea lui Carp. Ostilitățile neînchippuit de dure, desfășurate în Parlament, în presă, în justiție, în cabinetele Palatului regal și „în stradă” au luat sfârșit în aprilie 1912, prin înfringerea lui Carp.

Regele a propus în tot anul 1911 abandonarea „afacerii tramvaielor” și împăcarea cu Take Ionescu, prin cooptarea acestuia în guvern, acordându-i-se trei portofolii pentru partidul său. Dar condițiile lui Take Ionescu, învișorât, erau — considera Carp — inacceptabile (șeful conservatorilor democrați voia dizolvarea Parlamentului, revizuirea Constituției etc.). În chestiunea tramvaielor, Carp era intransigent. Spunea regelui și colegilor de guvern că societatea liberală a tramvaielor era o expresie tipică „de brigandagiu politic” și că a o accepta însemna legiferarea dreptului familiei Brătianu la monopolizarea vieții economice a țării. Atunci, în noiembrie 1911, a rostit Carp vestitul discurs din Cameră, în care a amenințat Partidul Liberal că îi va aplica „fierul roșu” și cel din Senat, în care a pus sub semnul îndoielii integritatea morală a lui I. I. C. Brătianu: „Domnule Brătianu, autoritatea morală a unui om politic nu se judecă decât după două lucruri și nu se câștigă decât printr-un singur mijloc. În viața ta privată să fii totdeauna corect, în viața ta publică să fii totdeauna dezinteresat”. Carp avea, negreșit, dreptate. Dar ignora că valabilitatea principiului său imanenț nu a fost niciodată acceptată în viața politică burgheză.

Carol I cerea acum concilierea cu liberalii și fuziunea cu „tăkiștii”. Aceștia, în virtutea cartelului electoral încheiat cu liberalii, pe lângă mai vechile lor condiții, puneau una nouă: șeful guvernului să-i ceară public scuze lui Ionel Brătianu. Alte câteva luni de umiltoare și enervante

pertractări. Carp nu putea accepta condițiile regelui și ale lui Take Ionescu. Apropiatăii lui Maiorescu, îngrijorați de situație, îi propuneau, încă din ianuarie 1912, să preia președinția unui guvern concentrat, alcătuit din conservatorii lui Carp și conservatorii democrați ai lui Take Ionescu. Carp intransigent, însă, cerea retragerea întregului guvern sau, eventual, formarea unui guvern de tranziție, pentru care îi propunea președinția lui Maiorescu, sperând că acesta, loial, va refuza propunerea sau, dacă ar accepta-o, ar declara că tranziția va dura numai până ce se soluționează problema tramvaielor și concentrarea cu Take Ionescu, redându-i apoi lui prim-ministeriatul (însemnări semnificative în **Jurnalul** lui Maiorescu, la 21 martie 1912: „Anicuța [Anna Rosetti] cea de-a doua soție a lui Maiorescu — n.a] și cu mine foarte intensiv examen de conștiință să nu facem nimic în contra unei scrupuloase fidelități către Carp, către partid, către rege”).

În ultimă instanță, Carp considera că cea mai bună soluție ar fi retragerea întregului guvern pentru a lupta în opoziție, împotriva... banditismului politic dovedit de liberali. Dar Maiorescu s-a făcut că nu înțelege gândurile șefului său* și, bazat pe propunerile formale ale acestuia, reînnoie la 27 martie, a preluat la 10 aprilie 1912, conducerea guvernului, deși știa clar că suveranul nu voia readucerea președintelui partidului în fruntea guvernului concentrat. Carp a fost indignat de... perfidia lui Maiorescu și a considerat, încă de pe atunci, amiciția lor stinsă poate pentru totdeauna. Carp nu a iertat, până la sfârșitul vieții, gestul lui Maiorescu, care putea fi într-adevăr interpretat

* „Joc” ghicuit de acesta, care i-a mărturisit lui Marghiloman la 2 aprilie: „Veți vedea că Maiorescu trebuie să facă el concentrarea (conservatorilor cu „tăkiștii” — n.r.) în afara de mine. Eu atunci mă voi retrage în viața privată. La urma urmelor, dacă este să se dea partidul pe mine lui Take, să se facă aceasta fără mine”.

ca o lovitură nu tocmai bărbătească aplicată. Degeaba încredința Maiorescu, în martie, **Jurnalului** mărturia „intensivului” său examen de conștiință pentru a nu comite o infidelitate față de Carp, partid și rege. Dilema (sau, dacă putem spune așa, trilema) pe care o descria era insolubilă. Știa doar prea bine că regele nu-l dorea premier pe Carp, iar Carp, nu înțelegea să se supună, umilit, voinței regale. A rămâne fidel ambelor tabere era o imposibilitate logică și etică. Se impunea o opțiune. Dacă Maiorescu ar fi voit să rămână cu adevărat fidel amiciției de o jumătate de veac, ar fi respins propunerea regelui. Degeaba mima — fără să-și dea seama? — sffșierea între imperative polare: amiciție și datorie. Nici o datorie nu-l obliga să-și renege, la 72 ani, un prieten de o viață.

Se condamna astfel Partidul Conservator scoțându-l din guvernare? Sau și mai grav, se primejduia astfel însăși ființa partidului? Greu de răspuns în puține cuvinte. Oricum, fenomenul era de nestăviluit, ducând inevitabil la pulverizare. Apariția lui Take Ionescu, cu pretențiile sale ambițioase la șefie, constituia cea din urmă și cea mai dură lovitură aplicată organismului politic conservator. Maiorescu devenise tot atât de ambițios ca și Petre Carp. Examenul de conștiință la care s-a supus în martie 1912 urmărea nu atât soluționarea unei dileme... insolubile, cât crearea unui alibi moral pentru o atitudine destul de condamnabilă. De fapt, decizia lui Maiorescu, materializată în 1912, fusese luată cu multă vreme înainte, încă din 1901, când era ministru de Justiție în guvernul prezidat de Carp („zică Carp ce va voi, de acum înainte zic eu ce vreau”).

Încă de atunci — după deliberări interioare — el ajunsese la concluzia că politica personală a lui Carp (în dublul sens al expresiei) era un eșec și o primejdie.

„Atuul“ lui Maiorescu

Pe scurt spus, Maiorescu era convins că trebuia să-și joace cartea sa politică, socotind ambițiile lui Carp dinamitate pentru partid. Atunci de ce „examenul de conștiință” din 1912, cînd decizia fusese luată încă în 1901? În realitate, Maiorescu vedea bine că, atunci, în 1912, poziția lui Carp nu era deficitară și nu primejduia partidul, oricum amenințat de Take Ionescu, adevărat cal troian pentru conservatori. Decizia din 1901 avea nevoie de un plus de motivație, pentru a învinge ultimele scrupule morale. Nu uităm și ne grăbim să cităm aici aforismul maiorescian: „Nu există prieteni în politică, există numai prieteni politici”.

Cartea lui Maiorescu fusese jucată. Dar tratativele cu Take Ionescu în vederea constituirii guvernului se tergiversau, acesta cerînd portofoliul Internele, alte cîteva portofolii, un partaj al prefecturilor și primăriilor, respingînd și șefia lui Carp. Maiorescu (pe care Carp îl considera acum a fi exclusiv „omul regelui”) trebuia să adopte o hotărîre grea, optînd între președinția guvernului concentrat (propusă de rege) și amicitia pentru Carp. În august încă nu se hotărîse, de vreme ce ti scria lui Carp la Tîbănești: „dorința mea rămîne ca tu să formezi ministerul unificat [guvernul conservator reunit - n.a.] și la aceasta lucrez”. Dar în calea soluționării cu bine a chestiunii se punea o dificultate insurmontabilă. Brătianu cerea o retractare publică a insultei și Carp refuza. Or, fără această Canossă, Take Ionescu (angajat față de Brătianu), nu-l admitea pe Carp premier al unui guvern unificat. Iar instalarea lui Carp ca premier, fără cuvenita retractare, amenința Brătianu, ar fi fost considerată de Partidul Liberal ca o efectivă declarație de război civil.

De fapt, opoziția față de Carp o manifesta în primul rînd regele, inventînd mereu dificultăți de nedepășit. Carol I voia un guvern împăcat și supus și o opoziție liniștită. Guvernul nu putea fi condus în nici un caz de un Petre Carp care avea, în orice chestiune, soluția sa, refuzînd-o pe a regelui. Pe de altă parte, Carol nu voia nici un guvern în frunte cu Take Ionescu și nici Brătianu nu accepta un guvern de concentrare liberalo-takistă, pentru că dorea ca „afacerea tramvaielor” să fie soluționată de conservatori (fapt ce i-ar fi refăcut prestigiul) și nu de un guvern în care să fie reprezentări și liberalii. În împrejurările arătate, Maiorescu reprezenta singura personalitate indicată să mențină echilibrul intern și un bun prestigiu internațional.

La 28 octombrie, Maiorescu a format un nou guvern, sacrificîndu-l, de astă dată definitiv, pe Carp. Era a doua lovitură, și mai dură, pe care o administra prietenului său în mai puțin de șapte luni. Oricite argumente înalte ar fi produs Maiorescu, Carp avea dreptate să vadă în gestul fostului — acum — său prieten o felonie. Și feliunile, Carp nu le ierta. Mai ales dacă veneau din partea unui prieten bun. În componența guvernului au intrat patru conservatori, patru „takiști” și un neutru la Ministerul de Război. În plus, prefecturile au fost împărțite ca un legat de preț între cele două tabere. Fuziunea partidului nu a fost însă realizată, deoarece Take Ionescu voia șefia pentru el. Carp și-a dat demisia din conducerea partidului. Dar demisia sa n-a fost acceptată. În noiembrie s-au desfășurat alegeri, liberalilor asigurîndu-li-se numărul de mandate promis. Carp a refuzat să i se pună candidatura. Era șef de partid fără a fi deputat. Și, mai ales, șeful partidului de guvernămînt! O situație neobișnuită. Dar cum totul era acum neobișnuit la conservatori, s-a acceptat și această ciudățenie. Carp a mai încercat să revină

la putere în primăvara anului 1913, convocînd în aprilie un congres al partidului, fără acordul prealabil al membrilor guvernului și al Comitetului executiv. Congresul a fost un fiasco. O ultimă încercare, în mai, cînd a convocat parlamentarii conservatori la o ședință, somîndu-i să semneze într-un registru — pe care-l va prezenta regelui — că sînt de acord cu opiniile sefului (deși practic nu mai era șef) în problemele de politică externă a fost și ea sortită eșecului. Fiind refuzat, a demisionat de la șefia partidului printr-o scrisoare către Ion Lahovari, președinte al Clubului conservator din București. Carp devenea un particular... încă destul de temut, iar fostul lui prieten Maiorescu (nu-și mai vorbeau) se afla în culmea prestigiului său politic. Conferința de pace de la București din 1913, prezidată cu tact și pricepere de Maiorescu, i-a adus succes moral și politic.

După semnarea păcii, însă, retragerea guvernului devenise iminentă. De altfel, Carol I hotărîse revenirea liberalilor la putere. Maiorescu, într-un gest de reparație tardivă, îi propunea, în august, regelui să admită „de a aduce pe Carp din nou ca șef al Partidului Conservator în opoziție, fiindcă liberalii vor pune chestia agrară pe tapet și Carp are aici autoritate în țară”. Regele a admis fără geutate, Carp însă a făcut probabil greutăți neputînd accepta să se mulțumească cu „resturile” ce i se zvîrleau, astfel că la 14 noiembrie 1913, Maiorescu „s-a ales” șef al Partidului Conservator. Petre Carp era astfel lovit, din nou (pentru a treia oară). Dar i se administra o lovitură și mai dureroasă lui Take Ionescu, care după ce își văzuse spulberat visul de a deveni președinte de guvern, la nici doi ani i s-a risipit și cel de a fi șef al Partidului Conservator integrat.

La 12 ianuarie 1914, Maiorescu a prezentat demisia guvernului, iar la 17 ianuarie Ionel Brătianu a format cabinetul liberal. Conservatorii ie-

seau din scenă, Maiorescu fiind de mult hotărât să se retragă din politica activă, încredințând, la 18 iunie 1914, succesiunea șefiei (tocmai de aceea o primise în noiembrie 1913) lui Al. Marghiloman. Maiorescu părea viața publică obosit, îngrijorat, dar în apoteoză. Carp, marele înfrint, mai zăbovea o clipă. Avea, la 77 ani, planuri de viitor. Spera încă în posibilitatea revanșei. Dar indiferent de situația celor doi lideri, junimismul își încheiase rolul și funcțiunile.

Gesturi sublime, dar gratuite

Precizarea de la 1871 că politica va introduce dihonnia printre junimiști s-a adevărit. Cei drept, tirziu de tot. Dar tot mai pentru că s-a produs atât de tirziu, regretul a fost cu atât mai mare. Mai ales că dușmănia, după ce actele care o pricinuiseră s-au consumat, se dovedea a fi fost inutilă și gratuită. Vană ambiție politică, vicioasă ca orice patimă. La ce a folosit, într-adevăr, gestul lui Maiorescu din aprilie și noiembrie 1912? Și-a motivat adeseori atitudinea, în declarații publice sau în intime pagini de jurnal, prin necesitatea de a se supune voinței regale, pentru a salva Partidul Conservator. Dar l-a salvat? Fuziunea cu partidul lui Take Ionescu nu a izbutit de fel s-o realizeze, aceasta fiind — și-a dat finalmente seama — o tentativă sortită eșecului. A izbutit doar să prelungească cu ceva mai puțin de doi ani guvernarea conservatoare. Acum dispăruse și Carp cu grupuscul său, iar competiția pentru șefie, lăsată vraise, căpătase aspectul obișnuitei dispute între adversari egal de îndreptățiți. Tot sacrificiul lui Maiorescu (dacă sacrificiul poate fi numit) s-a dovedit a fi de o neașteptată inutilitate.

Cît privește gestul de intransigență probat de nu mai puțin ambițiosul Petre Carp el era, examinat lucid, atins de

gratuitate. O gratuitate tragică. Carp se voia un apostol al cinstei și al civismului dezinteresat. La adinci bătrînețe, spre sfîrșitul carierei, credea că va putea oferi o pildă, arzînd cu „fierul roșu” afacerismul înveșmîntat în pompoase fraze tremolate. Ciudată, foarte ciudată această izbucnire tardivă de donchijotism a lui Petre Carp. Să nu fi observat el timp de 50 ani că politicienii liberali și conservatori, laolaltă monopolizaseră viața economică a țării, îngăduindu-și cele mai abuzive panamale? Cum de nu se încordase pînă la revoltă fibra morală a lui Petre Carp atîtea decenii, pentru a izbucni ultimativ, brusc, tocmai în 1917?

E drept că Petre Carp a fost întotdeauna cunoscut ca un om politic de o onestitate ireproșabilă, disprețuind moravurile veroase, înfruptarea oficializată din avuția națională⁵. Dar le-a cunoscut — ca spectator — îndeaproape, știind prea bine că erau atît de adînc pătrunse în viața politică, încît se confundă cu ea. Cu experiența sa e greu de crezut că a sperat în izbîndă atunci cînd a declanșat campania împotriva societății liberale a tramvaielor electrice. Așa gratuit cum era, gestul lui Carp se dovedea a fi legatarul principiilor junimiste de sinceritate și onestitate care făcuseră epocă odinioară. Maiorăscu se pliasse pe real, uzînd de diplomație și spirit tranzacțional; îmbătrînise și devenise... înțelegător, adică concesiv. În Carp palpitau acordurile juneței și zvîcnitul nonconformismului se redeșteptase întreg (întinerise sau, vorba lui Take Ionescu, se ramolise?). I-a

⁵ Desigur, în aprecierea activității politice a lui Carp, ca de altfel, și a lui Maiorescu, nu pot fi omise limitele sale, generate de însăși poziția lui de clasă, de principal exponent, alături de alți membri ai Partidului Conservator, al interesei moșierimii. A făcut parte din guvernul junimist din 1888 care a reprimat răscoalele țărănești din Muntenia. De asemenea, în timpul răscoalei din 1907 s-a numărat printre cei care au lansat sîngeroasa formulă: „întîl represiune și apoi vom aviza”. A fost printre promotorii politicii de înfeudare a țării capitalului străin — n.r.

fost dat astfel junimismului să-și încheie ciclul în singurul plan în care mai exista, în cel politic, printr-o reeditare a intransigenței contestatate din anii șazeici. Era, de altfel, unica trăsătură caracteristică junimismului de odinioară. În rest, prin poziția adoptată față de problemele cheie ale reformării structurilor existente (cea agrară și a lărgirii dreptului de vot) din junimismul de altădată rămăsese, îngroșat, numai conservatorismul cel mai închistat.

Dacă nu ar fi intervenit războiul mondial din 1914, perioada neutralității României și apoi a beligeranței, Carp și Maiorescu s-ar fi retras cu siguranță, unul mai tirziu, celălalt mai devreme, din viața politică. Dar noile desfășurări, cu interesul lor politic de dimensiune cu ade-vărat națională, i-au readus în for. În noile condiții s-au regăsit pe aceeași poziție. Carp, încă la Consiliul de Coroană din iulie 1914⁶, a cerut intrarea imediată în război alături de Puterile Centrale. Maiorescu nu se afla în țară. Față de evenimentele în curs a avut însă aproape aceeași opinie — respectarea tratatelor încheiate — altfel spus, alăturarea la Puterile Centrale. Cu un corectiv hotărîtor: nu imediat. Adică se alia opiniei exprimate de Marghiloman în amintitul Consiliu de Coroană: neutralitate... favorabilă Puterilor Centrale. Printre conservatori se produsese — după moartea regelui Carol, la 10 octombrie 1914 — o reorientare de opinii. N. Filipescu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Take Ionescu cereau imediată intrare în război alături de Antantă. Marghiloman și un grup al său, destul de neînsemnat, își inclinase neutralitatea spre o alianță cu Puterile Centrale. Partidul Conservator era practic dizolvat și denunțat ca „germanofil”. Cei doi foști stîlpi ai Junimii, Carp și Maiorescu (cărora li se asocia și Th. Rosetti) își păstrau opinii favorabile Puterilor Centrale. Și cînd Take Ionescu

⁶ Vezi Magazin Istoric, nr. 1/1968.

a ținut, în decembrie 1915, un patetic discurs, clamînd vibrînt pentru intrarea în război alături de Antantă⁷, Carp a intervenit a doua zi, blîmind schimbarea la față a lui Take Ionescu de la neutralitate la beligeranță. Era ultimul său discurs parlamentar. Dar nici acesta n-a fost o apoteoză.

Maiorescu nu a ținut nici un discurs. Cu Carp continua să nu vorbească (din octombrie 1912) și nici unul dintre cei doi foști prieteni nu făcea gestul de conciliere. Ruptura între ei era attît de mare, încît, la sfîrșitul lui iulie 1916, cînd Marghiloman trata o conciliere cu Carp, acesta din urmă i-a replicat scurt și dur: „Nici-odată, nimica cu Maiorescu”.

La 27 august 1916, în Consiliul de Coroană⁸, Maiorescu și Carp s-au găsit... aproape alături. Maiorescu s-a declarat împotriva intrării în război, cerînd — din nou — neutralitate... favorabilă Puterilor Centrale. Carp, evident, s-a opus alăturării la Antantă, cerînd imediată angajare alături de Puterile Centrale.

Țara la primejdie și credința de cetățean român

În anii războiului, atitudinea celor doi foarte bătrîni oameni politici a fost net deosebită. Carp, greu încercat prin pierderea în război a unuia dintre fiii săi, se afla îndurerat la Țibănești. A fost adus la București, la stăruința prietenilor. Maiorescu nu s-a refugiat, rămînd în Capitală. Fiica sa, Livia Dyma, îl invita la Petersburg (unde locuia), pentru ca de acolo să se stabilească, împreună, la Stockholm. Maiorescu, mișcat, i-a răspuns dirz: „Dar eu nu părăsesc țara, nici Capitala (și astăzi bombardată) la primejdie”.

Amîndoi — și Carp și Maiorescu — au primit cu durere

și umilință intrarea, la 6 decembrie 1916, a trupelor germane în București, sub comanda marelui mareșal Mackensen. Foarte grăbit, șase zile mai tîrziu Mackensen i-a comunicat lui Marghiloman, prin Tzigara-Samurcaș, că este însărcinat de împăratul Wilhelm II să discute o pace separată cu România. Interlocutorii dorîți de împărat: Carp, Marghiloman, Maiorescu. Încunoștințat de Tzigara-Samurcaș, Carp a răspuns în stilul lui: „Aceasta nu mă interesează; este o prostie”. Maiorescu, însă, i-a cerut lui Marghiloman o întrevvedere în trei cu P. Carp. Acesta din urmă a răspuns cu neascunsă iritare: „Cît voi mai trăi, cu Maiorescu n-o să mai au vreo conversație politică”. Carp se declara antindinastic și considera că salvarea țării ar sta în detronarea (sau abdicarea) regelui Ferdinand, demisia guvernului Brătianu și tratative pentru o pace — nu imediată, de vreme ce țara se afla sub ocupație germană — cu Puterile Centrale. Maiorescu refuza orice întrevvedere oficială cu inamicul. **Jurnalul** său păstrează această însemnare (din 3 ianuarie 1917) de o demnitate emoționantă: „Pe la 5 seara colonel Brociner la mine din partea marelui Mackensen [...] care știe că regele Carol avea mare încredere în mine. Ar vrea să se întîlnească și cu Carp și Marghiloman (care e însă bolnav în pat de pleurezie). I-am răspuns că eu sîd pe strada Lustrului 7 și mareșalul n-are decît să depuie o cartă de vizită la mine și eu mă voi crede obligat să-i răspund vizita și atunci putem vorbi. A plecat Brociner [...] și a venit peste o oră cu răspunsul că Mackensen nu e hotărît și că va vedea el în sus, mine, dacă poate primi acest mod de intrare în relații. I-am răspuns că altfel nu primesc eu... Eu sînt supusul credincios al regelui nostru Ferdinand, cită vreme este rege, și nu pot merge la altă autoritate parcă ar fi ea stăpîna de drept a țării. Mackensen trebuie să păzească cu mine regulile sociale, nu autoritative [...] El mă poate aresta, dar nu mă

poate schimba în credința mea de cetățean român”.

Dar Carp, deși în decembrie refuzase propunerile lui Mackensen, în ianuarie s-a întîlnit cu mareșalul. Apoi s-a dezis de proiectele unei păci separate, consiliindu-și „oamenii” să nu devină exponenți ai autorității civile patronate de ocupanți. Dar în martie, prin Lupu Kostaki, Carp a inițiat încă tratative de pace separată cu Germania, împotriva voinței autorităților oficiale stabilite la Iași⁹. Nu vrem să spunem că atitudinea lui Carp a fost a unui colaborarionist. Dar a acceptat să se întîlnească cu Mackensen de cîteva ori și convorbirile nu au ocolit chestiunile politice, pe cînd Maiorescu a respins orice contact cu ocupanții: „n-am și nu vreau să am relații cu germanii cită vreme sîntem în război”. Destinul țării îl îngrijora și, suferînd fiind de o boală cardiacă fără leac, era mîhnit că fusese silit să-și trăiască zilele din urmă în umilința unei țări temporar ingenucheate. „N-am ieșit toată ziua din casă — nota la 7 februarie 1917. Mă lupt cît pot în contra deprimării. Greu de prevăzut, dacă și cum va scăpa țara”.

A făcut, este drept, și el proiecte în prima jumătate a anului 1917, a participat la conciliabile și convorbiri. Dar totdeauna cu ai săi, refuzînd tratativele cu ocupanții și veghind mereu să aperse demnitatea țării și a civismului său neprofanate. Cu Carp nu s-a mai împăcat. A murit singur și în

⁷ Comportarea oscilatorie a lui Carp în perioada ocupației germane se explică prin atitudinea pe care el o avea față de Puterile Centrale. Dacă la început a respins proiectele de pace separată ale lui Mackensen, neacceptînd tratativele în condițiile de ocupație ale unei părți din țară, odată cu stabilizarea frontului în Moldova a început să întreprindă condițiile unui acord pe baza mai vechilor sale opinii: demisia guvernului Brătianu, abdicarea regelui Ferdinand etc. Încercările sale nu au dus la nici un rezultat. Nu a fost, însă, de acord sub nici o formă cu condițiile păcii de la București, încheiate în 1918, considerate de el mult prea dezavantajoase pentru țară — n.r.

⁸ Vezi **Magazin Istorie**, nr. 2/1975.

⁹ Vezi **Magazin Istorie**, nr. 6/1973.

durere sufletească, fără a fi apucat să vadă înfăptuit actul istoric de la 1 decembrie 1918. Când la 1 iulie 1917 i s-a anunțat sfârșitul fostului său prieten, Carp a replicat concis: „Pentru mine, Maiorescu era mort de cinci ani”, iar celui care a venit a doua zi să-l invite la înmormîntare i-a servit această butadă: „De ce aș face lui Maiorescu o politeță pe care el nu va putea să mi-o întoarcă?”

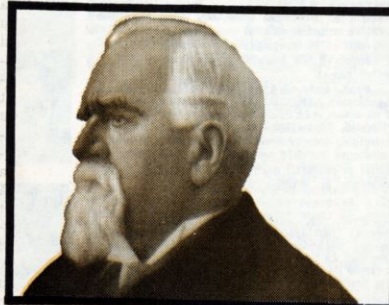
Carp i-a supraviețuit lui Maiorescu aproape doi ani. În preajma protocolului de la

Buftea și a Păcii de la București, martie și mai 1918, vînd să păstreze cît mai mult din teritoriul țării, a fost intransigent în pertractările cu Mackensen, aproape neîntîlnind seama că, totuși, mareașul reprezenta armata care, vremelnice, ieșise victorioasă. Nu a acceptat Pacea de la București și s-a retras mohorît la Țibănești, unde, la 18 iunie 1919, a închis ochii, nu fără a fi fost vizitat — în mai — de un comisar regal (procuror) pentru a-i solicita informații despre comportarea sa și —

mai ales — a unor oameni politici colaboraționiști în anii războiului.

Eroarea gravă a conservatorilor — în frunte cu P. Carp, Al. Marghiloman și, parțial, T. Maiorescu — din anii războiului a fost, pentru ei, dezastuoasă. În decembrie 1919, Al. Marghiloman a încercat să salveze partidul prin adoptarea unei noi titulaturi: Partidul Conservator Progresist. Dar nimic nu mai putea salva existența conservatorilor. În 1924 au dispărut, pur și simplu, din viața politică românească.

Titu Maiorescu și Petre Carp la vîrstă prieteniei (p. 38) ...și la apusul acestora

„DOMNIA POPORULUI PRIN POPOR”

(Urmare din p. 14)

● Dar pentru ca lupta dusă de clasa muncitoare pe terenul politic să fie reală și eficientă, trebuie garantat liberul exercițiu al voinței cetățenești, al întregii voințe cetățenești în întregul rînd. Trebuie acordat tuturor cetățenilor dreptul de a-și manifesta voința lor în controlul și conducerea treburilor publice. Nu se poate concepe o luptă reală a clasei proletare pe terenul politic fără acordarea dreptului de vot nelimitat, egal, direct și secret, fără chemarea tuturor cetățenilor majori ai țării — nedosebiți pe naționalități, pe rase, pe religii și pe sex — la viața politică întreagă, fără cucerirea votului universal.

Dezbaterile celui de-al doilea Congres al Partidului Social-Democrat și al IV-lea al Unilunii sindicatelor, ținut la București, în zilele de 29-30 iunie și 1 iulie 1912. Cercul de editură socialistă, București, 1912.

● Numai cînd muncitorimea, proletariatul din ateliere, uzine, de la birouri, prăvălii și de pe ogoare va lua ea în mînd conducerea statului

și prin dictatura proletară va lua proprietatea din mîna marilor proprietari și o va reda societății întregi, numai atunci toți vor lucra cu drag, pentru că vor lucra pentru dînsii și printr-insii pentru fericirea și buna stare a tuturor.

Programul electoral al Partidului Socialist din România, mai 1920.

● Burghesia, pentru a trăi, recurge la toate mijloacele de violență, provocînd războaie naționale și civile, ca să poată conserva astfel puterea în mîinile sale și să-și poată salva privilegiile. De aceea, una din condițiile cele mai de căpetenie ale triumfului revoluției sociale este de a dezarma burghesia și de a înarma clasele revoluționare.

Armele trebuie să fie puse în mîinile poporului, ale lucrătorilor și claselor sărace.

Clasele revoluționare își însușesc cu mîna înarmată puterea statului, înfrîngînd rezistența burgheziei interne și externe, consolidînd astfel stăpînirea și izbînda definitivă a socialismului.

Socialismul, 7 mai 1921

Microcongres de studii sud-est europene la „Magazin istoric“

BUCUREȘTI · 4 - 10 SEPTEMBRIE · 1974

Întîlnindu-se pentru a treia oară în mai puțin de un deceniu, de astădată la București — în septembrie, anul trecut¹, în cadrul celui de-al treilea Congres internațional de studii sud-est europene — cercetătorii trecutului Europei de Sud-Est au avut prilejul de a face o interesantă și fertilă confruntare a rezultatelor activității lor. A fost o întîlnire rodnică, din care — după unanima apreciere — a avut mult de cîștigat știința sud-estului european. Și, pe un plan mai larg, a avut de beneficiat colaborarea științifică în spiritul păcii și bune înțelegeri între popoare. În acest sens, ideile generoase cuprinse în mesajul adresat Congresului de șeful statului român, președintele NICOLAE CEAUȘESCU, s-au întipărit în amintirea participanților ca o grăitoare manifestare a înțeleptei politici externe pe care o desfășoară România ca un însuflețitor îndemn la o permanentă activitate științifică închinată păcii și destinderii.

— Mesajul adresat Congresului de președintele Republicii Socialiste România, Excelența Sa Nicolae Ceaușescu, ca și întreaga politică internațională a României, se distinge prin stimularea factorilor de asigurare a păcii, destinderii și cooperării internaționale. Privit prin această prismă Congresul de studii sud-est europene reprezintă, mai mult decît un succes, reprezintă o certitudine a succesului de a reuni laolaltă — în circumstanțele internaționale cunoscute — savanții din toate țările membre ale Asociației internaționale de studii sud-est europene (AIESEE).

Sînt aprecierile pe care prof. GEORGES CASTELLAN, directorul Centrului de studii a popoarelor și civilizațiilor Europei Centrale și de Sud-Est

de la Universitatea din Vincennes, i-o-a făcut la începutul discuției noastre. Și distinsul nostru oaspete a continuat:

— Al treilea Congres reprezintă expresia vitalității AIESEE-ului. Se poate spune că, fără existența, eforturile și contribuția acestei instituții, o masă enormă de documente, studii și cercetări ar fi rămas necunoscute.

Judecînd după activitatea centrului nostru de la Vincennes, ca și a altor catedre din Franța, interesul pentru studiile sud-est europene nu este cîtuși de puțin neglijabil. Trebuie să vă spun că eu însumi am cîteva doctoranzi ale căror teze sînt consacrate unor subiecte de istorie sud-est europeană. De altfel, sînt primul profesor francez care după al doilea război mondial am jînit cursuri semestriale dedicate istoriei României, Albaniei, Poloniei, Republicii Democratice Germane.

Alți interlocutori au fînut și ei să sublinieze rolul pe care l-a avut și-l are AIESEE-ul — această asociație de prestigiu științific, născută dintr-o inițiativă românească și care își are sediul la București — în propagarea cercetărilor fenomenelor complexe ale bogatei și captivantei istorii a acestei zone:

— Prof. univ. HALIL INALCIK, din Turcia, președintele AIESEE: Al III-lea Congres a dovedit că acum AIESEE a devenit o instituție internațională bine stabilită, îndeplinind o funcție însemnată, ceea ce dovedește și cele peste 650 comunicări care au fost prezentate. În toate domeniile istoriei și culturii, au fost aduse la acest Congres însemnate și erudite contribuții.

— Prof. dr. JOSEF PERÉNYI, din R. P. Ungară: Înființarea asociației a constituit un moment hotărîtor în domeniul studiilor sud-est europene. În primul rînd pentru că a făcut posibil o privire de ansamblu pe tîrîmul anumitor științe și a declanșat o serie de cercetări complexe.

— Prof. univ. STEFANAQ POLLO, director al Institutului mișcărilor de rezistență din Albania: Acest al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene se caracterizează nu numai prin numărul mare de țări abordate, dar mai cu seamă prin profunzimea cu care sînt tratate problemele, dat fiind că AIESEE cuprinde pe cei mai buni balcaniști din lume. Fără îndoială, primul loc în studiile zonei sud-est europene revine savanților balcanici și, în primul rînd, lor le datorăm congresul succesul său.

Între specialiștii albanezi și români — a adăugat prof. Stefanaq Pollo — există o strînsă colaborare. Datorită contactelor dintre cercetătorii noștri, citi și schimbului de publicații științifice dintre țările noastre, am ajuns să ne cunoaștem mai bine uniți pe ceilalți și rezultatele obținute de popoarele noastre în toate domeniile. Reprezentanții români au constituit o prezență masivă la lucrările Congresului, aducîndu-și o preioasă contribuție. Aș dori să subliniez, cu deosebită satisfacție, că ei au tratat problemele albaneze la un înalt nivel științific, ceea ce este o mărturie a seriozității lor și a adevăratului lor respect pentru poporul nostru.

— Prof. dr. NORBERT REITER, director al Institutului de balcanologie de la Universitatea liberă din Berlin, ne-a împărtășit cîteva din opiniile sale în legătură cu modul în care vede abordarea problemelor legate de istoria sud-estului european: România, care a organizat Congresul într-un chip alături de reușit, și-a adus deja contribuția la dezvoltarea unor cercetări pluridisciplinare, prin inițiativa de a înțemeia AIESEE. Această organizație mijlocește colaborarea tuturor

¹ Vezi primele părți ale acestui interviu colectiv în Magazin Istoric, nr. 2 și 3/1975.

cercetărilor problemelor sud-est europene. La Congres a reieșit, într-o și mai mare măsură, necesitatea cooperării interdisciplinare, care are o însemnătate considerabilă tocmai pentru spațiul sud-est european. Europa de Sud-Est, acest vechi țărâm cultural al Europei, cu substanțială sa istorie, este foarte potrivită ca element de comparație pentru Europa de Vest cu complet diferită et dezvolare.

— HENRYK BATOWSKI, profesor de Istorie modernă și contemporană la Universitatea din Cracovia (Polonia) și-a exprimat, de asemenea, satisfacția pentru dezvoltarea pe care o cunosc cercările sud-estului european: — Nu încap nici o îndoială că studiile privind sud-estul Europei au marcat de la primul Congres consacrat acestor studii, ținut la Sofia, în 1966, și de la cel de-al doilea, de la Atena, în 1970 — o continuă dezvoltare, prezentându-se la actualul Congres îmbogățite din diverse puncte de vedere.

— Prof. PETER F. SUGAR, conducătorul Programului de Istorie a Rusiei și Europei de Răsărit la Universitatea din Washington (S.U.A.), a înmărmărit, în cadrul discuției, o gamă mai largă de teme: Ca veteran al reuniunilor științifice deosebite, la care participă de peste două decenii, tot spune că reuniunile internaționale, cum este acest al III-lea Congres internațional, organizat de AIESEE, au redus mult diferențele dintre diversele școli istorice.

În țara mea, a continuat profesorul american, au crescut mult preocupările pentru studiile sud-est europene. Acum 20 ani, existau în S.U.A. foarte puțini istorici care să fie adevărați specialiști în Europa de Sud-Est. Cînd mi-am dat doctoratul la Princeton, eram singurul care se interesa de acest domeniu la universitatea respectivă. Astăzi îndrum, numai la universitatea mea, 20 absolvenți care se ocupă de istoria Europei de Sud-Est. Tinerii americani învață limbile Europei de Sud-Est, vizitează țările respective, unde sînt primiți bine și ajutați și ajung să înțeleagă și să iubească aceste țări și pe locuitorii lor.

Europa de Sud-Est nu ar fi ceea ce este astăzi dacă românii nu ar trăi în această parte a continentului. Toate celelalte popoare care trăiesc aici și-au lăsat, de asemenea, amprenta. Într-un moment sau altul, fiecare din ele a adus contribuții deosebit de importante la cîte un aspect al dezvoltării Europei de Sud-Est; toate au fost necesare pentru a menține în viață acest grup de popoare relativ mici și fundamental bine intenționate în ciuda intereselor marilor puteri, începînd cu Roma și Bizanțul, pînă în prezent. Poate că tenacitatea bazată pe propriile forțe, care este necesară pentru supraviețuire, constituie cea mai pregnantă caracteristică a tuturor acestor popoare în decursul istoriei lor istorii. Și, probabil, că în acest sens au contribuit românii mai mult nu numai la propria lor dezvoltare, ci și la dezvoltarea întregii regiuni.

Prețuirea de care se bucură România este ilustrată și de stăruința cu care cercetătorii din diferite țări se apleacă asupra unor momente din istoria țării noastre, fapt ilustrat și de temele ce au făcut obiectul unor comunicări prezentate la reünunea științifică de la București. Era firesc, deci, ca în cadrul dialogului purtat să figureze și o astfel de întrebare:

— Dv. personal ați adus contribuții prețioase la descifrarea istoriei românești.

— Da — ne-a răspuns prof. E. D. TAPPE, din Marea Britanie. De fapt, specialitatea mea e limba și literatura română. Dar sînd cercetător în diferite arhive și biblioteci, particulare sau de stat, am descoperit o serie de documente, manuscrise etc. referitoare la istoria românilor.

— Comunicarea dv. la Congres este o contribuție inedită!

— Da. E vorba de un căldor englez prin Muntenia, la 1794. Un prieten al scriitorului Walter

Scott, pe nume John Morritt, călătorea cu profesorul său spre Europa Răsăriteană. La Dresda, s-a întâlnit cu Randle Wilbraham, care s-a hotărît să-l însoțească pe cei doi pînă la Istanbul. Scrisorile lui Morritt, expediate de pe drum, erau cunoscute de acum 60 ani; eu am avut șansa să găsesc, în arhiva actualului urmaș al lui Wilbraham, o lungă scrisoare către mama sa și un jurnal de călătorie, în care se descrie trecerea prin Timișoara, Sibiu, Curtea de Argeș, Pitești, București.

Cîu privește proiectele de viitor, colegul meu, profesorul Pinto, pregătește o antologie consacrată renașterii literaturilor naționale într-o serie de țări ale sud-estului Europei; lucrarea va cuprinde extrase traduse din lucrările reprezentative. Partea privind România îmi revine mie.

O interesantă comunicare¹ despre relațiile epistolare ale lui Nicolae vodă Mavrocordat a prezentat la Congres istoricul canadian JACQUES BOUCHARD.

— Cum ați descoperit scrisorile prezentate în comunicare?

— Dintr-o carte am aflat că Leclerc avusese corespondență cu secretarul lui Nicolae Mavrocordat. La Amsterdam, am cercetat fondul Leclerc și am citit și scrisorile și toate documentele adiacente. Bănuiam că și la Oxford voi găsi ceva; în adevăr, am găsit și acolo scrisori ale lui Mavrocordat pe care biblioteca nu le cunoștea, nefiind descifrate încă. Pregătesc o ediție a romanului lui N. Mavrocordat Răgazurile lui Filoteu, pentru care am consultat multe manuscrise, în diferite țări. Recent, am fost la muntele Athos în același scop. Tîn să mulțumesc Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, care mi-a trimis microfilme de pe alte 4 manuscrise.

Docentul GUSTAV JONASSON, de la Universitatea Uppsala (Suedia), a prezentat, de asemenea, o comunicare cu referiri la țara noastră:

— În comunicarea mea am tratat aspectul legăturilor dintre Carol XII și Francisc Rákóczi II². În primii ani după revolta sa împotriva Habsburgilor, Rákóczi a făcut încercări repetate pentru a realiza anumite acorduri cu Carol XII. Ultimul a respins, însă, orice propunere în acest sens, fapt care nu l-a împiedicat pe Rákóczi să-și reînnoiască propunerile.

Octogenarul academician profesor VASA CUBILOVIC, decanul neoficial, dar recunoscut al cercetătorilor prezenți la Congres, a adus discuția pe un teren mai larg, oprindu-se asupra adnelor și solidelor afinități istorice româno-lugoslave:

— Ele au început de mult, în zorii existenței noastre naționale, și au continuat prin luptele fără sfîrșit duse împotriva dominatilor străine. Popoarele României și Iugoslaviei au urmat în ultima sută de ani un proces de renaștere și de afirmare de asemenea analog în multe privințe. Și, de-a lungul acestui proces, nu puține au fost momentele de ajutorare reciprocă. De peste 110 ani există relații diplomatice între țările noastre. Din 1918, Iugoslavia și România și-au desvoltat unitatea națională. De trei decenii, popoarele noastre pășesc pe calea socialistă a istoriei, ceea ce determină unul din interesele majore pentru studiarea istoriei sud-estului european.

În concluzie, aș dori să subliniez cu tîrse permanența legăturilor de prietenie dintre popoarele României și Iugoslaviei. Nimic, nici o vrăjmășie, nu ne-a separat vreodată, iar totul a căpătat un nou conținut de o deosebită dezvoltare în ultimele trei decenii.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 9/1974.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1973.

Dintre toate delegațiile de peste hotare, prezente la Congres, cea mai numeroasă — după cum a precizat acad. **VLADIMIR I. GEORGIEV** din R. P. Bulgaria — a fost cea bulgară:

— Și nu întâmplător. Prezența masivă a oamenilor de știință bulgari demonstrează cele mai frățești sentimente ale noastre față de poporul român. În ceea ce mă privește, întrețin strănase legături cu remarcabili savanți români Alexandru Rosetti, Iorgu Iordan, Alexandru Graur și cu mulți alții. Aș mai adăuga că la Sofia, sub conducerea mea, și-au luat doctoratul doi profesori ai de. și că mai mulți studenți români au învâțat la Universitatea din Sofia.

Remarcând că aici, la al III-lea Congres de studii sud-est europene, și-au dat întâlnire cei mai buni specialiști, ea și un mare număr de cercetători calificați în mai multe specialități, **MANOLIS CHATZIDAKIS**, inspector general al Antichităților, director al Muzeului Bizantin din Atena (Grecia) ne-a spus:

— Aportul savanților români, așa cum a rezultat din lucrările Congresului, este de prim ordin. Aș spune chiar că prezența lor la diferitele secții a accentuat nivelul ridicat al științelor de lucru. Am fost plăcut impresionat de numărul mare de tineri preocupăți de probleme de istorie.

— Prieteniești și multilaterale. În acest fel a definit **V. N. VINOGRADOV**, director adjunct al Institutului de slavistică și balcanistică de pe lângă Academia de Științe a U.R.S.S. relațiile pe care le are cu oamenii de știință români: Mă refer aici la relațiile mele personale, cît și la cele din cadrul comitetelor de istorici U.R.S.S. — România și ale AIESEE, în care am cîștigat de a reprezenta lumea științifică sovietică.

Etnografa MARIANNE MESSIL, din Belgia, și-a făcut specializarea în probleme de etnografie și folclor la București:

— Am început să studiez folclorul românesc, ne informează domnia-sa, pornind de la cele văzute în satul Tudora, din nordul Moldovei, apoi mi-am extins cercetarea asupra unor zone mai întinse, alegîndu-le pe acelea cu manifestări folclorice mai bogate. România oferă un excepțional teren pentru studiile de etnografie și folclor intrucît aici vechea civilizație rurală s-a păstrat — în unele zone — intactă, mult mai mult decît în alte țări. De aceea mi s-a părut mai interesant să fac o lucrare bazată pe cercetări de teren. Iubesc România, în a cărei istorie am găsit multe asemănări cu țara mea.

Consemnăm în concluziile gîndurile cercetătorului principal **VLAD GEORGESCU** de la Institutul de studii sud-est europene din București și ale profesorului **MIHAI BERZA**, directorul Institutului, președintele comitetului care s-a ocupat de organizarea Congresului:

— Vlad Georgescu: Nu încap de îndoaială că, prin variația temelor-cadru și prin mulțimea comunicărilor, Congresul nostru a însemnat un bun cîștig, nu de fiecare știință în parte — istorie, drept, literatură — ci de cunoașterea sud-est europeană în genere. Cu toate acestea, există încă multe lucruri care, puse în aplicare, ar face aceste întâlniri și mai izbitoare. Mă gîndesc în primul rînd la micșorarea volumului de comunicări și la creșterea numărului de intervenții pe marginea rapoartelor sau corapoartelor. Aceasta ar stimula discuția și ar evita riscul unor prelegeri cu ecou slab în asistență. De asemenea, ar trebui lărgită experiența meselor rotunde, parțial încercată și la Congresul nostru. Mă întreb, de asemenea, dacă împărțirea pe discipline: istorie, lingvistică, artă, folclor, drept, nu merge împotriva dorinței noastre de a trata zona ca pe un întreg; ar fi, cred, de

mare utilitate alegerea unor teme în care reprezentanții diferitelor științe să-și comunice rezultatele altături și nu în secții separate.

— **Prof. Mihai Berza**: Prima funcțiune a celui de-al III-lea Congres internațional de studii sud-est europene a fost aceea de a consolida o tradiție încă recentă: tradiția marilor reuniuni periodice ale specialiștilor din diferitele discipline care constituie domeniul unor ațări studii. Aceste reuniuni, începînd de la Sofia în 1966 și continuînd la Atena în 1970, reprezintă afirmarea autonomiei obținute de însuși domeniul de cercetare ca ansamblu de preocupări și exprimă, totodată, solidaritatea dintre disciplinele componente. Astfel se explică caracterul pluridisciplinar al Congresului, eforturile de abordare interdisciplinară a unor teme și tratarea comparativă a subiectelor, care se impune ca o necesitate firească de propria natură a studiilor sud-est europene.

Tematica Congresului a cuprins o largă gamă de probleme fundamentale ale dezvoltării societăților din Europa de Sud-Est și a culturilor lor. Rapoartele generale pe teme și corapoartele care le-au însoțit de cele mai multe ori au format osatura de bază a lucrărilor Congresului. În jurul lor s-au grupat cele peste 600 comunicări prezentate de orizonții diferite și, de aceea, de un interes futur, dar care, luate la un loc, au adus o masă importantă de fapte și de interpretări noi, deschizînd cercetării rodnice perspective. Desigur, acest număr neobșnuit de mare de comunicări, care a constituit o manifestare a interesului trezit de reuniunea de la București și, în același timp, o formă de participare activă pentru tot alți specialiști, deci un lucru foarte pozitiv, nu a fost lipsit de anumite inconveniente: fragmentarea dezbaterilor în prea multe sesiune paralele, reducerea timpului afectat expunerilor și, mai ales, a celui destinat discuției, interesul inegal al problemelor ataccate etc. E de presupus că la congresele viitoare se va lăsa o margine tot mai redusă comunicărilor — fie ele și legate, așa cum se practică, de o tematică prestabilă — și se va da un rol tot mai însemnat sistemului de rapoarte și discuții acestora de către experți judicioși aleși, cu și fără votunde — cîștigă azi foarte organizat și în cadrul acestui Congres — în care un număr limitat de specialiști să întreprindă dezbaterile în adincime a unei probleme net definite.

Unul din aspectele de mare interes ale Congresului a fost locul deosebit de larg acordat problemelor lumii contemporane. Dacă studiile sud-est europene îmbrățișează manifestările societăților omenești din această regiune, pornind din cele mai vechi timpuri, ele sînt, totodată, datorate să transforme în obiect de cercetare societățile actuale cu antecedentele lor imediate, adică să se aplice cu tot mai multă strălucire asupra a ceea ce numim perioada contemporană. Înțelegerea acestui imperativ a fost tocmai dovădă de reuniunea de la București.

Un alt punct de interes — și în același timp de profundă satisfacție — pentru cine a urmărit în ultimul deceniu numeroasele manifestări internaționale legate de acest domeniu — stă în formarea, deosebi în țările sud-est europene și, firește, la noi în țară, a unei generații de tineri specialiști, cu o temeinică înțelegere în problematica generală a domeniului de studii și în metodele moderne de cercetare.

Dar poate că principalul motiv de satisfacție pentru toți cei ce au participat la Congresul de la București trebuie căutat în faptul că, în ciuda gravelor evenimente petrecute în Mediterana Răsăriteană în vara anului 1974, reuniunea proiectată a putut să se țină cu o largă participare a tuturor țărilor sud-est europene și, mai ales, că ea s-a ținut într-o atmosferă de fructuoasă cooperare științifică. Este un drum pe care oamenii de știință au datorat de a merge înainte înăuntru, conștinșînd prin munca lor strălucitoare, la acel cîștig de colaborare între popoare care se dovedește tot mai mult drept o necesitate de neînlăturat pentru întreaga omenire.

Consemnări de: Cristian POPIȘTEANU, Domnica ZAVOICINSCHI, Ioana URSU, Vasile ȘIMANDAN, Ștefan Sorin GOROVEI și Valeriu BUDURU

„Numeroși oameni politici democrați și reprezentanți ai intelectualității progresiste își manifestă neliniștea față de activizarea legionarilor și de pericolul înfeudării țării imperialismului fascist german. O serie de oameni politici ca Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga, Grigore Iunian, Virgil Madgearu, Dem Dobrescu, Grigore Filipescu și alții iau atitudine contra expansiunii agresive a Germaniei naziste, demască activitatea fascistă din interior, militează pentru dezvoltarea colaborării cu alte state și întărirea securității țării”.

NICOLAE CEAUȘESCU

(Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 ani de la crearea Partidului Comunist Român)

PORTRETE POLITICE DIN ANII INTERBELICI

CONSTANTIN XENĂ

Deceniul patru al secolului nostru se caracterizează prin profunde frământări sociale și politice, printr-o înfruntare aspră între forțele democratice și progresiste și statele care, urmând Germania nazistă, doreau revizuirea, prin forța armelor, a sistemului de la Versailles și a statu-quo-ului postbelic. România se afla și ea între obiectivele vizate de expansiunea hitleristă și revizionistă. În aceste împrejurări, clasa muncitoare în frunte cu Partidul Comunist Român a chemat întreaga națiune la luptă împotriva războiului, a apărării independenței și suveranității țării, împotriva politicii reacționare a virturilor de extremă dreaptă a claselor guvernante.

Pe poziții potrivnice tendințelor expansioniste ale Germaniei hitleriste și activizării fascismului s-au situat și unele cercuri ale burgheziei naționale. Din rândurile acestora au făcut parte și dr. Nicolae Lupu, Grigore Filipescu și Grigore Iunian asupra cărora s-a oprit, în semnările sale, și Constantin Xenă.

Dr. NICOLAE LUPU (1876-1947), medic și om politic român, s-a născut în comuna Arsura, județul Vaslui. Între anii 1907-1918 a făcut parte din Partidul Național-Liberal. În perioada 1924-1926 a deținut președinția Partidului Țărănesc, iar din 1926 pe aceea de vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc.

A militat împotriva pericolului fascist, situându-se pe poziții democratice, pacifiste, în toate problemele esențiale ale luptei poporului român. Cu prilejul aniversării, la 1 decembrie 1933, a împlinirii a 15 ani de la desăvârșirea formării statului național unitar român, dr. N. Lupu spunea: „Unirea cea mare a însemnat împlinirea unui act de dreptate istorică, nu numai prin focul evenimentelor, ci și prin voința maselor”. În campania electorală din februarie 1936, alături de alte personalități ale vremii, dr. Nicolae Lupu, în cuvântările sale, a demascat pericolul grav ce rezulta pentru România din ascensiunea fascismului german și italian.

Semnătura dr.-ului Nicolae Lupu s-a aflat, împreună cu ale altor eminienți intelectuali patrioți, pe memoriul prin care profesorii universitari au luat atitudine deschisă, în aprilie 1944, împotriva dictaturii militaro-fasciste, pentru ieșirea imediată a României din război și alăturarea țării luptei Națiunilor Unite.

În 1946 s-a desprins din P.N.T. cu o parte din amicii săi politici, formînd Partidul Țărănesc-Democrat.

Despre doctorul Nicolae Lupu, C. Xenii lăsat câteva notații, pe cât de scurte, pe atât de dense. Evident, autorul exagerează în unele din afirmațiile sale. N. Lupu rămânând, prin concepțiile sale politice, un burghez-democrat și pacifist convins.

„Iată pe doctorul Lupu, scrie Xenii cel mai de stînga dintre toți [național-fărăniștii — n.r.]. Viu, neastîmpărat, clocotitor, gata oricînd de atac. Cînd nu te așteptai sărea la tribună și repede, plin de vervă, ataca cu violență și de multe ori cu succes. Vorbea de cîte două-trei ori pe zi. Îndrăznește și fără odihnă, acest temperament născut pentru luptă, a frămîntat tribuna și întrunirile publice, cu pieptul întotdeauna deschis. Un adevărat element de luptă. Da loviturii implacabile, dar și primea. Făcea parte ca și Iunian din ramura fărănișă, dar și cu o înclinăciune vădită spre socialism revoluționar pe care-l masca cu destulă abilitate”.

GRIGORE FILIPESCU (1886-1938) s-a născut la București. A fost fiul lui Nicolae Filipescu, fondatorul ziarului *Epoca*, unul dintre fruntașii Partidului Conservator. În deceniul patru, Grigore Filipescu s-a alăturat forțelor politice democratice care s-au opus activității cercurilor fasciste din interior și politiciii statelor fasciste care țineau revizuirea granițelor. *Gazeta românească*, editată de către emigranții români antifasciști la Paris în 1935, scria într-un articol publicat în numărul său din 17 decembrie, sub semnătura lui Valter Roman, și prin care lua poziție intransigentă în apărarea integrității teritoriale a României amenințată de uneltirile revanșarde ale Germaniei hitleriste: „Ne bucurăm că glasuri atât de autorizate ca cele ale d-lor Grigore Filipescu și Nicolae Iorga s-au ridicat pentru a sprijini această politică”.

Succinte sînt însemnările lui Xenii și despre Grigore Filipescu, „fiul neuitatului naționalist Nicu Filipescu, fiu de boier, dar înclinat spre idealurile democratice, figură dispărută prea curînd, figură plină de atracție prin însușirile sufletești ce nu se înfîlesc ușor. Scriitor zilnic în *Epoca*, ziarul tatălui său, el trata cu vervă, sub semnătura întregă, subiectul zilei într-un articol scurt, cu frază lapidară. Fără nici o ezitare, acest cavaler al cuvîntului scris și al scrisului, care avea din naștere simțul onoarei, își spunea verde și la tribună toată părerea, indiferent de consecințe. Într-un mediu în care lăsațea era așa de răspîndită, în care aproape nimeni nu spunea din ceea ce crede decît atît cît nu-i putea păgubi — curajul moral al lui Grigore Filipescu era fermecător și impunea respect”.

Lui **GRIGORE IUNIAN (1882-1939)**, autorul însemnărilor i-a acordat un spațiu mai larg. Născut la Tirgu-Jiu, Iunian a fost un reputat avocat și om politic. A deținut în mai multe guverne diferite portofolii ministeriale. Din anul 1926, pînă în anul 1932, a făcut parte din P.N.T. Fiind în divergență cu liderii acestui partid, s-a hotărît să-l părăsească și a înfîlțat împreună cu partizanii săi politici, Partidul Radical-Tărănesc, în cadrul căruia a militat pe plan extern pentru pace, iar în viața politică internă pentru statornicirea unor principii general-democratice. În februarie 1933, partidului lui Grigore Iunian i s-a raliat și gruparea condusă de Constantin Stere, care pînă la acea dată a purtat denumirea de Partid Tărănesc-Democrat.

Adept al democratismului și parlamentarismului burghez, Grigore Iunian a luat deseori atitudine potrivnică politiciii desfășurate de cercurile de extremă dreaptă. Alături de alte grupări politice, și partidul lui Grigore Iunian s-a opus coaliției reacționare Goga-Cuza. În ianuarie, 1938, el declara: „Sîntem datori să pornim lupta electorală susținînd regimul democrat parlamentar contra adversarilor săi, între care se numără, desigur, și partidul național-creștin”.

Vasile ARIMIA,
Vasile ȘIMANDAN

C. Xenii îl prezintă astfel pe Iunian:

„Iată, în vîltoarea luptelor parlamentare, pe Grigore Iunian, poate inteligența cea mai vie din partid. Mic, foarte mic și slab, jumătate din serioasa lui figură era doi ochi mari negri, pătrunzători și febrili. Peste ei trona neîncetat o pereche de ochelari gri, cu ramă și brațe negre, sub care uscăciunea sîu obraz devenea un lucru secundar. Nervos, sensibil, concentrat, se irita ușor și atunci mijloacele sale polemice erau în elementul lor. Avocat în Tirgu-Jiu, orașul său de origine, însușirile sale îi deschid repede cîmpul ascensiunilor politice și, înscris în partidul liberal, intră în Parlament. Era făcut pentru asta. De o neastîmpărată inteligență, era doritor de a ști și a citi orice. Om și de guvern, nu numai de opoziție, spiritul său serios, dublat de o mare

activitate îi cuceri repede o reputație meritată. Era cel mai strălucit polemist al tribunei. Nimeni nu minuia logica și ironia ca el. Înarmat cu curajul de a spune ce crede, era o încîntare să vezi timp de ceasuri întregi cum, din acest corp plînd, sforțarea voinței și puterea argumentării copleșeau sub spirituala sa ironie slăbiciunile adversarului.

Dintre cei mai tineri, dar plecat prea de timpuriu dintre noi, Gr. Iunian a avut zece ani de celebritate în avocatură. El a onorat baroul și amintirea lui merită să trăiască. Printre contemporanii săi, între 1925 și 1938, desigur, că au fost și alți avocați de seamă, unii mai străluciți decît el. Dar Iunian nu era numai avocat, nu era numai jurist stîngitor în studierea dosarului și conștiințios în expunere. El era și un om cult, un om politic inimos și onest, un luptător

cald și un om de inimă cum erau puțini.

El a debutat la Tirgu-Jiu, micul orașel din munții Gorjului, unde și tatăl său fusese avocat. N-a studiat decît la București, iar cariera lui politică i-a deschis și porțile cele aurite ale baroului, contrar de ceea ce se întîmplă de obicei. S-a înscris în Partidul Liberal. Patima politică l-a prins numaidecît cu putere, căci tot ce făcea Grigoriță, făcea cu pasiune.

Daruri fizice n-avea. Foarte mic și slab, fizionomie concentrată cu o aparență maldăvită, Iunian n-avea nici un farmec exterior. Dar ochii lui erau mari, profunzi, expresivi, pe care nelipsiții săi ochelari, cu cercurile lor mari, negre, îi făceau și mai mari și dominau toată figura, gura aceea mică și palidă. Avea în el ceva febril. Cine nu l-ar fi cunoscut ar fi bănuț cu greu că

această plăpândă siluetă cu mari ochelari, siluetă de profesor de liceu, ascunde o energie și un temperament vulcanic de luptător înăscut.

În Camera liberală s-a afirmat numaidecât. Iar când, după celălalt război, ne-am reîntors cu toții la București, el s-a entuziasmat de idealurile democratice ale noului curent fărmist și a părăsit pe liberali unde personalitatea dictatorială a lui Ionel Brătianu se armoniza tot mai greu cu firea lui. O lungă opoziție parlamentară a pus în valoare ani de-a rândul însușirile lui politice. Numeroase intervenții în luptă, numeroase discursuri mari și mici îi cuceresc un loc de frunte printre luptătorii fărmisti și un loc tot mai apreciat printre oratorii Camerei deputaților. El nu era numai un «debater» un abil încrucișător de spații în duelul tribunei ci, în același timp, un studios examinator de proiecte de legi, un cercetător conștiințios de probleme po-

litice financiare și economice, pe care le expunea cu un egal talent.

Odată cu venirea la putere a partidului său, a devenit ministru al Justiției. Era la locul lui. Căpiva ani a stat acolo neclintit și, grație prestigiului ce dobândise în guvern, a putut face tot ce a dorit: orice legi, orice numiri, orice avansări. Dar această atotputernicie la departamentul cel mai solicitat de «hatîruri» i-a pus intransigența la gree încercare. Inamicii, gelozii s-au acumulat repede. Susceptibil cum era, își părăsește partidul care devenise «național-fărmesc» și era acum sub șefia lui Iuliu Maniu (pentru care nutrea o slabă simpatie). El formează un tînăr partid pe seama sa. Căluștește aproape tot ce câștiga, culeteră fără cu organizări și întruniri, unde propagă largi idealuri democratice, se istește și speră că va guverna. Independența lui intelectuală nu era însă nimănui pe plac.

Nici Ionel Brătianu, nici Maniu nu erau dispuși să-l ajute și nici Carol II, venit în țară pentru orice, afară pentru idealuri democratice. Și Iunian se ciocnește și de el și se macină zi cu zi într-o luptă fără țesire.

În ultimii ani, o activitate de bară, care era disproporționată cu puterile lui fizice, l-au zdruncinat adinc. Decepiile politice, tirania negală cu care nu se putea împăca, desființarea oricărei vieți parlamentare la care el ținea cu ardore, au acumulat în sufletul său extrem de sensibil și povara deceptiilor morale. Sănătatea lui a cedat. Timp de doi ani o leziune cerebrală, ce înainta încet, dar cu o tragică tenacitate, i-a alterat graiul, l-a fixat într-un fotoliu, apoi în pat și, în cele din urmă, n-a mai putut primi pe nimeni.

De abia împlinise 55 ani. Baroul a pierdut, în 1939, o vie inteligentă, un om de curaj, un talent remarcabil și ce e mai rar: o inimă caldă.

* * *

Considerăm că nu putem încheia mai bine publicarea acestor fragmente din însemnările memorialistice ale lui Constantin Xeni (decedat în 1963 la Montreux-Elveția), decît reproducînd din scrisorile primite de revista noastră din partea celui care a donat manuscrisul Arhivelor Statului din București, dl. C.L. Flavian, din Paris, doctor în drept al Facultății de drept din Paris, căpitan în rezervă, mare invalid al războiului antihitlerist purtat de Franța în anii 1939-1945, decorat pentru meritele sale militare cu Legiunea de Onoare, în gradul de comandor. În 1932-1935, C.L. Flavian a publicat la București trei volume: *Între democrație și dictatură*, 1934 și *Impresii din America*.

Într-o scrisoare pe care i-a trimis-o la 1 septembrie 1945, generalul Charles de Gaulle îi spunea printre altele lui C. L. Flavian: «Ați făcut parte din echipa voluntară a bunilor frați de arme care au păstrat țara noastră în luptă, salvîndu-i onoarea. Ați făcut parte dintre cei care în primele rînduri au permis Franței să repurtze victoria».

Din scrisorile trimise redacției noastre de C. L. Flavian spicuim:

„Domnule redactor,
În prealabil vă cer iertare dacă prezenta scrisoare are greșeli de stil, de ortografie sau sintaxă.

Am trăit aproape toată viața mea în Franța, dar limba copilăriei mele n-am uitat-o deși, foarte rar, am prilejul s-o vorbesc și, mai rar, încă, a o scrie.

Un vechi prieten din București mi-a trimis prin poșta Magazin istoric, nr. 1 și 2/1975, unde, cu mare emoție, am văzut și citit extrase din manuscrisul lui Constantin Xeni — tatăl meu «vitreg» («vitreg» mi se pare o calificare peiorativă: a fost al doilea soț al mamei mele și el m-a crescut) — manuscris pe care l-am donat Arhivelor Statului din București. Vă mărturisesc că aceste cetiri mă îndeamnă încă — dacă era nevoie — a-mi revedea țara.

Emoția mea este dublată de faptul că regretatul Constantin Xeni și mama mea au murit la Montreux în Elveția, fără să poată citi frumoasa d-voastră revistă. Sînt, deci, singurul «beneficiar», singurul descendent direct, care are această faoare. Spun «singurul descendent», dar am un fiu de 13 ani și o fiică de 14 ani, pe care-i

cresc cu povești și amintiri din țara mea de baștină.

Marea lor dorință și a soției mele este să cunoască într-o zi, într-o «vizită turistică» (scriu greu aceste cuvinte «vizită turistică» în locurile unde te-ai născut) țara pe care n-am încetat s-o iubesc din toată inima.

Constantin Xeni mi-a transmis din copilărie sentimente democratice: în familia noastră sînt descendentul acestei «epoci», unde erau «oameni de omenie», cari pricepeau nevoile oamenilor.

Vă rog să credeți, domnule redactor, în sentimentele mele de stimă recunoscătoare.

C.L. Flavian 14, Rue des Sablons 74116, Paris, France”.

Aventuroasa viață a lui Ștefan Bogdan

UN PRINCEPE MOLDOVEAN LA CURTEA REGELUI IACOB I STUART

PAUL CERNOVODEANU

Am prezentat în numărul trecut al revistei câteva episoade din aventuroasa viață a lui Ștefan Bogdan, pretendent la tronul Moldovei. În 1604, intrigile rivalilor săi au determinat autoritățile otomane să-l închidă în temnița fortăreței Anhalos, unde va sta până în 1606. Dar, să urmărim în continuare povestea neobișnutei vieți a acestui prinț pribeg.

Plîngerile lui Ștefan Bogdan n-au rămas, însă, fără vreun ecou în Anglia, deși reacția cercurilor oficiale s-a produs destul de târziu. Astfel, după mai multă vreme de la întemnițarea lui Bogdan, regele Iacob I a găsit cu cale să intervină pe lângă sultanul Ahmed, prin intermediul ambasadorului său Lello, nu numai pentru punerea în libertate a întemnițatului, dar chiar și pentru înscăunarea sa ca domn al Moldovei. Intervenția regelui Angliei — deși neluată în considerație de Poartă — a stîrnit însă violenta reacție a regelui Poloniei Sigismund III Wasa (1587-1632) care într-o scrisoare adresată suveranului britanic, la 23 mai 1606, protesta împotriva acestui act — nu numai pentru că îl aprecia ca fiind contrar drepturilor „legitime” ale lui Ieremia Movilă la scaunul Moldovei, dar și pentru faptul că Iacob I susținea pe Ștefan Bogdan, fiul unui domn socotit „rebel” și „necredincios” față de Polonia.

Ceea ce n-au reușit să facă intervențiile diplomatice sau „îndurarea” mai marilor de la Poartă, a izbutit-o însă temeritatea pretendentului. După cum mărturisea bailul serenissimei republici, în raportul înaintat dogelui la 9 iulie 1606, Ștefan Bogdan a evadat din temniță în iunie 1606, travestit în haine femeiești și s-a strecurat pe o corabie, fugind la Veneția. Minia turcilor s-a abătut asupra lui Lello, acuzat de a fi pus la cale evadarea. Oricare ar fi adevărul și deși în relațiile Lello—Ștefan Bogdan au existat desigur umbre, poziția diplomatului britanic la Poartă, cunoscut în trecut ca sprijinitor al pretendentului, a devenit foarte dificilă și de aceea cererea de a se înapoia în patrie i-a fost aprobată de re-

gele Iacob, care a trimis la Istanbul un nou reprezentant, în persoana lui Sir Thomas Glover (23 decembrie 1606). În orice caz, la 7 februarie 1607, Ștefan Bogdan se adresa din nou din Veneția lordului Salisbury, amintindu-i împrejurările evadării sale și cerind intervenția regelui pe lângă noul său emisar în Turcia.

Un popas la Praga...

Pentru pretendentul scăpat din temniță ca prin minune, după popasul făcut la Veneția, a urmat un alt șir de peregrinări prin Europa. La început, s-a îndreptat spre Muntenia, sperînd să capete ajutor de la Radu Șerban, dar o poruncă trimisă acestuia de Poartă spre a-l aresta și expedia în lanțuri la Istanbul l-a făcut să pribzească aiurea și să se îndrepte spre reședința împăratului Rudolf II de la Praga, trecînd în ascuns prin Polonia. Prezența sa în capitala Boemiei era semnalată la 30 aprilie 1607 de nuntii papei Giovanni Stefano Ferreri, în raportul înaintat cardinalului Scipione Borghese; el a venit la curtea lui Rudolf II, cu gândul să-i obțină sprijinul, oferindu-i în iunie 1607 himere proiecte de campanie împotriva turcilor. Experimentata diplomație habsburgică a privit cu un zîmbet indulgent propunerile fantastice ale pribegului și nu l-a învrednicit nici măcar cu un răspuns.

Departa de a se descuraja, Ștefan Bogdan a încercat să vîndă aceeași „marfă”, de astă dată regelui Spaniei, Filip III, cu care a luat legătura prin intermediul ambasadorului acestuia la Praga, Don Guillén de San Clemente. Diplomații spaniol raporta suveranului de la Escorial, la 5 iulie 1607, despre întîlnirea avută cu pretendentul Bogdan, care, între timp, își prezentase planurile sale și viceregelui Neapoleului, Don Juan Alfonso Pimentel de Herrera.

...și o exotica apariție la Londra

În așteptarea unui răspuns favorabil, Ștefan Bogdan s-a hotărît să întreprindă o a doua

călătorie în Anglia, spre a-și pleda cauza direct în fața regelui Iacob I. Făcînd caz de apartenența sa la religia evanghelică, ca fiu al unui domnitor protestant, în vara anului 1607, a solicitat concursul ducelui elector al Saxoniei, Christian II, spre a căpăta bani de drum și o scrisoare de recomandare către suveranul englez, în care se reaminteau serviciile aduse în slujba reginei Elisabeta. Sositrea sa a coincis cu aceea a unui emisar otoman, Mustafa-aga, stîrnind senzație la Londra, unde astfel de apariții exotice erau încă destul de rare. Primele știri despre prezența lui Ștefan Bogdan în Anglia le aflăm din raportul înaintat dogelui la 22 august 1607 de ambasadorul venețian la Londra, Zorzi Giustiniani. Peste cîteva zile, la 27 august, cunoscutul negustor John Sanderson, avînd legături cu Compania Levantului și călătorind de mai multe ori la Istanbul, scria la Poartă ambasadorului Glover, înștiințîndu-l de sositrea lui Ștefan Bogdan la Londra; își exprima speranța că „principele creștin mai sus amintit va avea parte de toate cele bune și de o primire amabilă din partea maiestății sale, neputînd să dea greș dacă va fi sprijinit de prieteni”.

Prin farmecul personal, inteligența, spiritul întreprinzător și cîștind mai multe limbi străine (latina, italiana și franceza în afară, bineînțeles de cea turcă și, poate, greaca), Ștefan Bogdan a izbutit să cîștige încrederea lui Iacob I. Acesta l-a primit în audiență, la 20 septembrie 1607, după cum informa a doua zi Sir Thomas Lake pe lordul Salisbury, principele moldovean înaintînd scrisorile de recomandare și alte acte ce le avea cu dînsul. Pretendentul a înmînat lui Iacob Stuart modelul unei scrisori pe care monarhul englez urma s-o remită sultanului prin intermediul ambasadorului său la Poartă, susținînd „drepturile legitime” ale fiului lui Iancu vodă Sasul la moștenirea scaunului părintesc; a cerut apoi regelui un împrumut de 1 000 lire sterline. Acesta i-a promis sprijinul și chiar a dat dispoziții să i se procure de la negustorii din oraș creanțe în valoare de

10 000 coroane. Lordul Salisbury i-a remis pe loc suma de 300 lire sterline pentru acoperirea cheltuielilor curente, iar Compania Levantului i-a avansat, la rîndul ei, 3 000 lire sterline. Fiind agreat în cercurile curții engleze, nu numai datorită simpatiei arătate de monarh și soția acestuia, regina Ana de Danemarca, Ștefan Bogdan a făcut cunoștință cu lady Arabella (sau Arbellia) Stuart (1575-1615), verișoara regelui și nepoata lui Sir Henry Cavendish — personaj influent de la curtea Angliei, care călătorise mult în Europa și fusese chiar primit la curtea din Iași a lui Petru Șchiopul în vara anului 1589. Atrasă de farmecul lui Ștefan Bogdan și de perspectivele unor investiții bănești fructuoase, ținînd seama și de părerile unchiului ei, lady Arabella a înmînat pretendentului o poliță în valoare de 4 000 ducizi, obținînd în schimb promisiunea acestuia că o va lua de soție dacă va ajunge domn al Moldovei. Nu se știe cît de serioase au fost planurile de căsătorie, dar se pare că regele Iacob n-a fost străin de toate acestea. Arabella, implicată într-un complot organizat în 1603 împotriva monarhului, era ținută oarecum sub observație, iar o căsătorie îndepărtată ar fi fost cît se poate de nimerită.

Între timp, introdus în cercurile înalte societăți londoneze, Ștefan Bogdan a luat legătura și cu ambasadorul regelui Spaniei la curtea Angliei, Don Pedro de Zúñiga, căruia amintindu-i propunerile înaintate colegului său de la Praga, a revenit asupra lor cu rugămîntea de a le susține în fața lui Filip III. Pretendentul se arăta dispus ca, în cazul în care i se puneau la dispoziție 10 000 soldați cu 20 000 spade, arcebuze și muschete, să debarce la Larissa și să cucerească Grecia, unde, numaidecît ar izbucni răscoale împotriva otomanilor. El arăta că avea acolo oamenii lui de legătură. Diplomatul spaniol, fără a-și lua nici un angajament, s-a mărginit doar să raporteze suveranului său în depeșa înaintată ceva mai tîrziu (20 noiembrie 1607), urmînd ca răspuns să parvină celui interesat la Veneția. Cu

Într-o scrisoare adresată regelui Iacob I, la 13 ianuarie 1610, Ștefan Bogdan îl informează pe rege despre situația din Moldova și despre relațiile cu Turcia. Textul este scris în limba latină și este o copie a originalului. În text se menționează că Ștefan Bogdan este un om de încredere al regelui și că el este în posesia unor informații importante despre situația din Moldova și despre relațiile cu Turcia. Textul este scris în limba latină și este o copie a originalului. În text se menționează că Ștefan Bogdan este un om de încredere al regelui și că el este în posesia unor informații importante despre situația din Moldova și despre relațiile cu Turcia.

Sacra Regia M. V. V.

*servus fidelissimus servus capitula
firmus;
Stephanus P^o*

Fragment din scrisoarea adresată de Ștefan Bogdan regelui Iacob I, la 13 ianuarie 1610

puțină vreme înainte, după ce la 24 octombrie, mai fusese încă odată primit în audiență de regele Iacob, Ștefan Bogdan plecase din Anglia. Împingând și mai departe favoarea acordată, suveranul englez a solicitat pentru pretendentul moldovean nu numai protecția ducelui Christian II al Saxoniei, dar și bunăvoința principelui elector de Brandenburg, Ioachim Friedrich de Hohenzollern. Printr-o scrisoare, datată 15 octombrie și înmănată spre remitere pribeagului, Iacob îl ruga pe electorul de Brandenburg să contribuie la cauza lui Ștefan Bogdan prin restituirea datoriei de 200 000 galbeni pe care o contractase în 1542 înaintașul electorului, principele Ioachim II față de bunicul lui Ștefan Bogdan, Petru vodă Rareș al Moldovei, banii urmînd a fi folosiți în vederea organizării unei expediții împotriva otomanilor.

În drum spre Veneția, o raită prin Berlin

Ștefan Bogdan a părăsit Anglia în cursul lunii noiembrie, îndreptîndu-se spre Veneția. El s-a oprit mai întâi la Berlin, pentru a încerca să recupereze ceva din vechea creanță a electorului de Brandenburg. Pribeagul moldovean a solicitat insistent achitarea datoriei, dar n-a obținut nici un rezultat: împrumutul făcut cu mai bine de o jumătate de veac în urmă fusese dat uitării, iar Ștefan Bogdan cu toate recomandările

regelui Angliei, nu s-a bucurat de nici un succes. A fost silit, așadar, să ia drumul Veneției, unde a ajuns la începutul anului 1608. Despre soarta lui se interesa și ambasadorul Glover în scrisoarea adresată în decembrie 1607 prietenului său comerciantul John Sanderson din Londra, exprimîndu-și nădejdea că protejatul lor „a obținut ceea ce a dorit de la regele nostru și așteptă să vadă urmarea”. Vești în legătură cu el aflăm și din scrisoarea ambasadorului Angliei la Veneția, Sir Henry Wotton, trimisă la 27 ianuarie 1608 în care se spunea că Ștefan Bogdan ajunsese în orașul lagunelor în timpul absenței sale, instalîndu-se la reședința lui „cu o valiză sau două”. Despre întîlnirea pe care au avut-o ulterior, Wotton relata, cu oarecare suspiciune, că pretendentul ar fi afirmat că era logodit cu lady Arabella Stuart, avînd o poliță pentru 4 000 ducați și scrisori de recomandare către ambasadorul regelui la Poartă. Rătăcitorul pretendent a mai zăbovit citiva vreme la Veneția, unde aștepta de altfel și un răspuns al propunerilor înaintate de el regelui Spaniei. Dar propunerile sale n-au găsit prea mare răsunset în rîndul miniștrilor spanioli, care au cerut reprezentantului lui Filip III la Veneția, Don Alonso de la Cueva, să întreprindă cerțări suplimentare și să aibă întrevederi cu Ștefan Bogdan, spre a raporta asupra seriozității planurilor înaintate de acesta. Documentele nu mai amintesc, însă, nimic în legătură cu această problemă.

Noi speranțe, noi eșecuri

Mizînd acum în mod sigur pe protecția engleză, Ștefan Bogdan îl ținea la curent pe lordul Salisbury cu evoluția situației din Moldova, care i se părea în acel moment favorabilă ocupării tronului. În scrisoarea trimisă din Veneția, la 21 februarie 1608, relatîndu-i amănunte în legătură cu certurile dintre Movilești pentru scaunul Moldovei, Ștefan Bogdan mărturisese ministrului englez că își punea mari speranțe în asistența lui Glover, care se bucura de un bun renume în rîndul dregătorilor otomani. Pribeagul moldovean (rămas singur acum — mama și surorile muriseră) s-a grăbit să ia din nou drumul Istanbulului. Tîlul pe care-l urmărea cu atîta stăruință de mai bine de un deceniu i se părea mai ușor ca niciodată de atins.

Lady Arabella Stuart n-a rămas indiferentă la proiectele de căsătorie cu Ștefan Bogdan

La 31 mai 1608, Sir Thomas Glover raporta lordului Salisbury despre sosirea pretendentului la 20 ale lunii în orașul de pe malurile Bosforului și — preciza el — „îl țin în foarte mare taină în casa mea, fără să știe nici creștinii, nici turcii”.

Spre a putea susține cu cit mai multe șanse candidatura lui Ștefan Bogdan, ambasaduror englez a cerut instrucțiuni lordului Salisbury, la 16 iunie 1608, privind avansarea sumei de 10 000 coroane în favoarea pretendentului. În aceeași zi, Ștefan Bogdan a adresat mai multe scrisori atît regelui Iacob I și soției sale, Ana de Danemarca, cit și lordului Salisbury, manifestându-și recunoștința pentru protecția acordată și solicitîndu-le, în continuare, sprijinul. Spre a-și da mai multă importanță, își semna scrisorile „Don Ștefan Bogdană Despot, Principe di Moldavia Transalpina, Marchese di Craiova, Barone libero di Janoviz” (!).

Spre a-și lărgi cercul susținătorilor, el s-a adresat, la 12 iulie 1608, și ducelui de Toscana, Ferdinando de Medici, asigurîndu-l de bunele sale intenții față de cauza creștină, iar în cazul dobîndirii tronului Moldovei, de participarea la o „cruciadă” împotriva otomanilor.

Oricum, soarta pretendentului depindea acum numai de demersurile ambasadurorului englez la Poartă. Acesta, de altfel, mărturisea comerciantului John Sanderson, la 17 august 1608, că „în prezent sînt ocupat cu o treabă serioasă și importantă, recomandată mie cu insistență prin înșăși scrisorile maiestății sale regelui, ale reginei, ale contelui de Salisbury și ale unor membri de vază ai Consiliului privat și ale altor favoriți ai maiestății sale, în sprijinul principelui Moldovei [...] Și acum, cu ajutorul lui Dumnezeu și zelul meu neostenit, după ce am înmînat scrisorile maiestății sale adresate înălțimii sale sultanului chiar cu mîinele mele, înălțimea sa sultanul m-a încredințat că va da curs solicitării [...], atunci cînd se va ivi prilejul...”. Sultanol Ahmed a făcut deci, promisiuni destul de vagi, care nu-l angajau cu nimic. De altfel, Glover ex-

plica ministrului Salisbury, la 2 septembrie 1608, că nu era oportună o acțiune pripită la Poartă în favoarea lui Ștefan Bogdan, întrucît sultanul nu se arăta dispus să facă, în acel moment, nici o schimbare de domni în țările române. Cu toate că și capucheia hanelui tătar din Crimeea, Selamet Ghirai I — din antipatie pentru Moveștii, susținuți de poloni — a înțeles să se asocieze eforturilor lui Glover, diplomaatul englez a continuat să fie sceptic.

La Praga, în august 1608, circula de-acuma zvonuri potrivit cărora și țarul Rusiei, Vasili Șuiski (1606-1610), din dușmănie față de poloni, ar intenționa să sprijine înscăunarea lui Ștefan Bogdan în Moldova. Practic, însă, nu s-a înfăptuit nimic și toată agitația diplomatică creată în jurul persoanei principelui moldovean s-a dovedit a fi lipsită de eficacitate.

Între timp, o solie de boieri moldoveni — nemulțumiți de cîrmuirea Moveștilor — venise la Constantinopol (în decembrie 1608) spre a se asocia eforturilor lui Glover. Dar marele vizir, Murad-pașa, bănuitor, la instigația paharnicului Caraiman — capucheia lui Constantin Movilă la Poartă — i-a întemnițat pe solicitanți. După îndelungi insistențe, în februarie 1609, Glover a reușit să obțină grațierea acestora, după ce întemnițării fuseseră constrînși să renunțe la orice legături cu pretendentul și susținătorii săi. De altfel, vizirul era atît de indignat de amestecul ambasadurorului englez în treburile Moldovei, încît l-a apostrofat în mod brutal, amenințîndu-l — fapt fără precedent — că „sultanul îl va trimite în Anglia, legat, la regele său, ca să-i taie capul”. Situația s-a complicat și mai mult după ce la 15 iulie 1609, trimisul regelui Poloniei la Poartă, Grzegorz Kochanski, i-a înmînat un protest lui Glover în care se pînea pentru faptul că susținea candidatura lui Ștefan Bogdan împotriva Moveștilor, aflați sub protecția suveranului său. Protestele diplomatului polon, repetate și în august 1609, nu i-au spulberat speranța lui Glover că va reuși pînă la urmă să înduplece pe Murad-pașa

să-l numească pe Ștefan Bogdan ca domn al Moldovei. Erau, însă, simple iluzii.

Ștefan Bogdan, a cărui situație se dovedea tot mai critică, n-a ezitat să recurgă chiar la suprimarea paharnicului Caraiman, dîrzul său adversar la Poartă. În urma urzelilor sale, la 6 decembrie 1609, paharnicul Caraiman a fost ucis prin focurile a două flinte. Asasinii n-au fost descoperiți, dar bănuielele marelui vizir s-au îndreptat în chip firesc împotriva lui Ștefan Bogdan, care n-a putut însă fi anchetat, deoarece era adăpostit, de peste un an și jumătate, în palatul ambasadurorului englez.

Mal aproape ca oricînd de țel

Constatănd că se afla atît de departe de reușită, la 13 ianuarie 1610, Ștefan Bogdan s-a adresat din nou ministrului Salisbury și regelui Iacob I, cu rugămintea ca suveranul Angliei să trimită direct o scrisoare sultanului Ahmed, în care să susțină numirea sa în scaunul Moldovei. Mai mult, spre a se lega printr-o cheazărie trinitică și a asigura pe englezi de fidelitatea sa, într-o nouă misivă adresată regelui, la 23 aprilie, el se arăta dispus — dacă va obține domnia — să-și reînnoiască cererea în căsătorie a verișoarei regelui pe care Iacob I se arăta atît de doritor s-o îndepărteze de la curtea sa. La rîndul său Glover a confirmat lordului Salisbury seriozitatea intențiilor pretendentului. Lady Arabella manifesta o anumită îngrijorare nu atît în privința viitoareii căsătorii, cît mai ales pentru banii investiți în susținerea pretendentului. Rumoare provocată de aceste tratative de căsătorie și de recuperarea sumelor investite la Constantinopol a fost înregistrată și de cercurile diplomaților străini din Londra. Astfel, atît ambasadurorul Franței, la Boderie, cit și cel al Spaniei, Zúñiga, dar mai ales cel al Veneției, Marc Antonio Corer, au transmis informații la curțile lor despre aceste evenimente. Ba chiar mai mult, cunoscutul dramaturg Ben Jonson (1573-1637) în piesa sa *Epicoene or the Silent Woman* (Epicoene sau femeia tăcută)

reprezentată la Londra în iarna 1609-1610 — a făcut aluzii la pretensele legături amoroase existente între lady Arabella și un „prînt al Moldovei”, fapt care a stîrnit protestul aristocratei jignite, în urma căruia piesa a fost interzisă.

În fapt, încercările lui Ștefan Bogdan din 1610 de a reactualiza promisiunile sale de căsătorie nu au constituit decît o manevră pentru a-și asigura pe mai departe bunăvoința lui Iacob I, căci situația sa la Istanbul ajunsesă să fie disperată. Demnitarii otomani, pierzîndu-și răbdarea, au hotărît să termine cu inoportunul fecior al lui Iancu vodă Sasul. În luna mai 1610, marele vizir a încercat să-l prindă și să-l execute, chemîndu-l la Bogdan Sarai (reședința reprezentanților Moldovei la Poartă), sub pretextul căftănirii sale ca domn al Moldovei. Șiretlicul era prea vădit și pretendentul n-a răspuns solicitărilor, rămînînd mai departe refugiat în reședința ambasadorului Angliei.

La 6 iunie, Glover a comunicat dezamăgit lui Salisbury, că la intervenția regelui Iacob, sultanul Ahmed n-a răspuns favorabil: sub pretext că era preocupat de tulburările ivite între tătari, după moartea hanului Selamet Ghirai I, a amînat numirea lui Ștefan Bogdan în scaunul Moldovei.

Totodată, la protestele regelui Sigismund III transmise suveranului englez prin ambasadorul Robert Cunningham, Iacob I a răspuns, la 24 iunie 1610, că susținea pe pretendent doar din simple considerente umanitare, fără să fi socotit că acest lucru ar fi putut da naștere unei crize în relațiile anglo-polone.

Spre a nu pierde sprijinul lui Iacob I, Ștefan Bogdan s-a adresat, la 14 iulie 1610, stathuderului Olandei, principelui Mauriciu de Orania, rugîndu-l să intervină în favoarea sa pe lângă regele Angliei, spre a-l menține pe mai departe sub protecția lui. Toate eforturile lui Ștefan Bogdan se dovedeau, însă, sortite eșecului, iar Glover, descurajat (promise între timp, avertizamente și de la Londra, de la prietenul său Sanderson să-l abandoneze pe nenorocosul pribeag), era nevoit, la 1 de-

cembrie 1610, să-și recunoască neputința. Acțiunile pretendentului intraseră, așadar, într-un impas total.

Dar tocmai atunci s-a produs un eveniment neprevăzut, care a dat iarăși speranțe nenorocosului. La sfîrșitul lunii decembrie 1610, ambițiosul principe al Transilvaniei, Gabriel Báthory a pornit o campanie împotriva domnului muntean Radu Șerban. Acesta, surprins de invazia neașteptată, s-a refugiat la curtea lui Constantin Movilă al Moldovei. Báthory făcea cunoscute aceste știri lui Ștefan Bogdan, la 7 ianuarie 1611, din Tirgoviște, prin capuchehaia transilvăneană la Poartă, Pál Keresztesy, asigurîndu-l totodată de sprijinul său pentru obținerea scaunului Moldovei, în locul lui Constantin Movilă ce se dovedise necredincios, adăpostind pe domnul muntean fugar.

În februarie 1611, Glover îl informa pe Salisbury despre schimbările survenite în Muntenia, revenind mai tîrziu cu știri privind dezaprobarea acțiunii lui Báthory de către Poartă, care numise ca domn în locul lui Radu Șerban pe Radu Mihnea, după ce principele Transilvaniei fusese silit să se retragă, în martie, peste Carpați. Totuși, Báthory îi asigura în continuare pe Ștefan Bogdan (prin diploma acordată din Sibiu la 12 mai 1611) că-i va susține drepturile la scaunul Moldovei. Într-adevăr, la 29 mai, principele ardelean se adresa marelui vizir Iusuf-pașa, rugîndu-l să încuviințeze numirea lui Ștefan Bogdan ca domn în Moldova, în locul lui Movilă, vrăjmaș al Porții. Evenimentele aveau să se precipite. În urma alianței cu imperialii, Radu Șerban a primit ajutor și s-a reîntors în Muntenia, alungîndu-l pe Radu Mihnea. Hotărît mai mult ca oricînd să-l ajute pe Ștefan Bogdan să obțină domnia Moldovei, Báthory a promis că, în caz de reușită, îi va da în căsătorie chiar pe sora sa, Ana. Dar înfrîngerea principelui Transilvaniei în bătălia de lângă Brașov, din 9 iulie 1611, de către oastea lui Radu Șerban, l-a privat pe nenorocosul preten-

dent moldovean de un protector prețios.

Situația lui Ștefan Bogdan se înrăutățise și mai mult. La 1 octombrie 1611, trimisul Poloniei la Poartă, Kochanski, continuînd să apere cauza Movileștilor, a încercat să obțină de la marele vizir arestarea pretendentului, adăpostit — după cum se știe — tot la reședința lui Glover. Inversurarea cu care ambasadorul englez susținuse drepturile lui Ștefan Bogdan l-a costat, pînă în cele din urmă, cariera. La rugămintile insistente ale Porții, regele Iacob I l-a rechemat pe Glover în patrie, la 17 septembrie 1611, înlocuindu-l cu Paul Pindar. În felul acesta, Ștefan Bogdan a pierdut pe ultimul — și cel mai devotat — susținător al său.

Soarta sa era de altfel pecetluită. Sărac, plin de datorii și fără nădejde și-a trăit ultimii ani ca dregător otoman în provinciile asiatice ale imperiului. În 1615 lumea a aflat cu stupeoare despre existența unei soții a lui Ștefan Bogdan — o oarecare Ursula — cu care a avut și un copil, pe nume Carol. Se aflau la Viena și obțineau o pensie din partea Camerei Aulice. Și astfel au dispărut de pe scena istoriei ultimii membri ai familiei lui Ștefan Bogdan, cu care s-a stins descendența acestei ramuri a „Mușatinilor”.

Aventuroasa viață a lui Ștefan Bogdan a constituit, desigur, un episod insolit al istoriei feudale românești. Figura sa pitorească a servit ca model de inspirație nu numai lui Ben Jonson — așa cum am amintit — dar și altor dramaturgi englezi contemporani, cum au fost, de pildă, Francis Beaumont (1584-1611) și John Fletcher (1579-1625), care în comedia lor *The Knight of the Burning Pestle* (Cavalerul pilgului arzător), reprezentată pentru prima oară la Londra în 1613, au introdus în piesă și un „rege” al Moldovei.

Prin toate caracteristicile sale, „episodul” Ștefan Bogdan constituie — înainte de toate — un curios capitol al relațiilor timpurii înfiripate între țările române și îndepărtata monarhie insulară din apusul bătrînului continent.

Zîmbete din cronic

■ Firească zavistie și mînie

Documentul pe care-l prezentăm cititorilor noștri nu are nevoie, credem, de prea multe lămuriri suplimentare. El ne relatează un fapt divers de la sfîrșitul sec. XVIII: un soț înșelat omoară un serdar pentru că „s-a legat de casa sa”. O „comisie” formată din cîțiva mari boieri cercetează cazul și-l înaintează concluziile domnitorului. Amuzant e modul în care acești dregători scot în evidență circumstanțele atenuante, încercînd să justifice fapta.

Transcriind această relatare, am păstrat particularitățile stilistice ale originalului, aflat la Arhivele Statului București, mss. nr. 7, f. 250-251.

M. CIUCĂ

Prea îndălate doamne,

Dumnealui, marele spătar, au adus înaintea noastră pe Mihalache Uescu, arătîndu-ne că este luminată porunca îndălmii tale ca să cercetăm fapta sa cea necuvincioasă ce au făcui [cu] uciderea răposatului sârdarului Ioniță Slătineanul, ca, ceia ce să va găsi cu cale pentru dînsul, cu plecta noastră anafora să înștiințăm mării tale.

Deci, după mai sus-zisa poruncă, am întreat pe numitul Uescu ce i-au fost pricina care l-au îndemnat a săvîrși cu altă grozime și răutate acest fel de faptă, să pricinuiască moarte cu mîinile sale la om și mai virtos la boier dregător. Ne-au răspuns că, după ce au mers ispravnic judefului Argeșului, răposatul sârdar Slătineanul numai decti s-ar fi legat de casa sa și ar fi îndrăgît pe soția lui, Frusina. Și, despre o parte, mergerea cea de-a pururea ce făcea sârdaru Slătineanul la casa Uescului; despre altă parte, vorbele ce se didese în publică [public] cum că mergiera Slătineanului ar fi pentru dragostea ce are cu soția Uescului, i-au dat multă pricină a intra în bănuială că poate fi așa. Unde și n-au lipsit înțli a face multe cercări. Că înțli, sculîndu-să

de la Pitești s-au dus la o moșie ce o are în judeful Vlașca, anume... [loc alb]... și n-au trecut multe zile la mijloc și îndată au mers Slătineanul la casa lui și au zezut zile... [loc alb]... Și vîsînd numitul Uescu că au venit și în alt judef după dînsul, au intrat în mai mare bănuială și sculîndu-se de acolo, s-au dus la altă moșie a sa, ce o are în judeful Vlcea, peste Olt, unde și acolo iarăși au venit sârdaru Slătineanul la dînsul. Și s-au sculat și de acoloia și au mers la o vie ce o are în judeful Muscel și au venit [Slătineanul] și acolo la casa lui.

Aceste dese și necontenite mergiri și, mai virtos, și afară din hotarele judefului întru care ispravnicea și din care n-avea voie să iasă fără de porunca domnească, ca un ispravnic ce era, tot adăuga și înmulțea bănuiala Uescului, altă încti mergînd la satul său, au vrut să facă cercare ca să vadă și în faptă această bănuială ce i se făcea din mergirile cele dese ale Slătineanului la casa lui, dar nu văzuse în faptă încă nici un lucru dintr-acele ce bănuia.

Deci, cu acest mijloc și cu acest fel de socoteli, mergînd la Pitești, la sârdaru Slătineanul și arătînd că va să vie

la București, [acesta] i-au făcut multă îndemnare, care și acestea i-au pricinuit bănuială. Și așa luîndu-și ziua bună de la sârdaru Slătineanul au mers pe ascuns la casa sa și vîrîndu-să supt pat au pîzit cu acest mijloc să vadă cu ochii săi, avînd și arme cu dînsul. Și, după cîtăva ceasuri, vîind sârdaru Slătineanul la dînsul acasă, i-au ieșit jupîneasa înainte și au început a face vorbe necuvinoase într-acea casă unde era el ascuns. Și zice că deosebit din vorbe și semne ce auzea blestemătești, arată că ar fi simțit și alte pricinuri de a se aprinde de firească zavistie și de mînie încti, nemaiputînd răbda, au ieșit de supt pat și au făcut uciderea.

L-am întreat de mai știa de jupîneasa lui vreo dată să cadă în vreo învinuire de a se aprinde de firească zavistie și de mînie încti, nemaiputînd răbda, au ieșit de supt pat și au făcut uciderea. L-am întreat de mai știa de jupîneasa lui vreo dată să cadă în vreo învinuire de a se aprinde de firească zavistie și de mînie încti, nemaiputînd răbda, au ieșit de supt pat și au făcut uciderea. L-am întreat de mai știa de jupîneasa lui vreo dată să cadă în vreo învinuire de a se aprinde de firească zavistie și de mînie încti, nemaiputînd răbda, au ieșit de supt pat și au făcut uciderea. L-am întreat de mai știa de jupîneasa lui vreo dată să cadă în vreo învinuire de a se aprinde de firească zavistie și de mînie încti, nemaiputînd răbda, au ieșit de supt pat și au făcut uciderea.

Preaîndălate doamne, mai sus-zisul Uescu măcar că se cwințează în obște că ar fi atinsu de alte ucidere trecute, care nu i se adeverează, dar iarăși desul este că și cwințează, nu putem zice, cu toate acestea, că n-au avut acest gînd cu ucidere cînd s-au vîrit supt pat, căci putea să se vîre fără de arme. Dar, iarăși, nu avem cuvînt de a-l întreba această, căci are două pricine de răspundere: că, în multe rînduri, și mai totdeauna, precum arată el, mergea la casa lui sârdaru Slătineanul, dar nu l-au pîzit cu arme, a doua că poate să ne arate că și de s-au vîrit cu arme, dar cînd nu ar fi văzut cu acest mijloc pe Slătineanul în casa

(Continuare în p. 60)

¹ Strămoșul viitorului om politic Ion C. Brătianu — n. r.

Byron la Missolonghi

VICTOR IONESCU, SERGIU IOSIPESCU

Supuse de veacuri apăsătoarei dominații otomane, popoarele balcanice s-au ridicat, la începutul secolului XIX, la luptă pentru recâștigarea independenței. Semnalul acestei mișcări de emancipare a fost dat în anul 1804 de sirbi. Apoi, în vremurile în care Tudor Vladimirescu înainta victorios asupra Bucureștiului, în februarie 1821, la capătul sudic al peninsulei Balcanice izbucneau flăcările insurecției naționale a poporului grec. De la bun început, semnificația evenimentului a fost sesizată de oamenii politici europeni de diferite convingeri. Până și prințul Metternich, cancelar al Austriei și dușman înverșunat al mișcărilor de eliberare, avertiza: „Luați bine aminte, iată începutul unei revoluții imense“.

Ghiulelele se infundau în noroi

Începută inițial în mod simultan în insule, în peninsula Peloponez, în estul Greciei continentale și, prin Eterie, în Moldova și Țara Românească, insurecția grecilor a avut un caracter spontan. În fiecare dintre regiunile răsculate s-au format administrații locale: Senatul Peloponezului, Senatul Greciei Occidentale, Areopagul Greciei Orientale,

Guvernământul insulelor, între ele existând doar legături sporadice.

În Grecia Occidentală, prima fortăreață care s-a alăturat insurecției a fost Missolonghi, oraș „situat între o cîmpie pe de o parte și apele lagunei pe de alta [...], poziție ușor de fortificat“, după descrierea lui Constantin Metaxas, un contemporan al evenimentelor. În prima zi a lui iunie 1821, o escadră formată din 12 nave aparținând insulelor Hydra și Spetsai a determinat retra-

gerea garnizoanei otomane din Missolonghi. La 5 iunie, locuitorii orașului au proclamat adeviziunea lor la lupta pentru independență.

În ianuarie 1822, frunzașii mișcării naționale grecești au reușit, nu fără dificultăți, să se întrunească în primul lor congres național, în localitatea Epidaur de pe țărmul oriental al Peloponezului. După solemnă declarare a independenței Greciei, au fost instituite organele centrale de conducere: un consiliu executiv, for-

Bătălia de la Missolonghi. Litografie aflată la Căminul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.

mat din 5 membri, prezidat de prințul Alexandru Mavrocordat, un guvern format din 7 miniștri și un corp legislativ (senat) ales anual și format din reprezentanți ai tuturor provinciilor.

Surprinsă inițial de amploarea mișcării, autoritățile otomane au ripostat curînd, dîndu-se la adevărate masacre ale populației grecești, mai întîi din insule, mai ales din Chios, în 1822. Apoi, trupele lui Kurșid-pașa au devastat Tesalia, Beotia, Atica. În iulie 1822, în bătăliile din jurul Pétei, grecii și luptătorii străini, filoelenii, copleșiți de un inamic prea numeros, au fost învinși și siliți să se retragă la Missolonghi.

Înconjurat de un șanț adînc de 2 metri și lat de 5, orașul era apărat de un zid scund de pămînt care adăpostea 600 luptători și 14 tunuri. Mari-

narii și o parte a populației civile au fost mobilizați pentru a-i completa fortificațiile, insuficiente.

La 6 noiembrie 1822, 10 000 turci conduși de Omer Vrioni și de Reșid-pașa Kintaghé au început asediul orașului Missolonghi, în timp ce navele lui Iusuf, pașa de Patras, efectuau blocada pe mare. Convinși că ar putea obține capitularea fortăreței fără luptă, Omer Vrioni a aminat asaltul general, în pofida insistențelor lui Reșid. Asediații, conduși de Alexandru Mavrocordat, au profitat de răgaz și au continuat să întărească fortificațiile și să-l hărțuiască pe dușman. Totodată, pentru a cîștiga timp, ei au răspuns încercărilor de a negocia ale lui Vrioni, inițiind în paralel tratative și cu Iusuf. Curînd însă s-au realizat speranțele

asediaților într-un ajutor: la 20 noiembrie, 7 bricuri din insula Hydra au sosit în apele de la Missolonghi și au silit escadra turcă să se retragă la bază. Trei zile mai apoi, au sosit în oraș încă 1 000 luptători greci din Moreea.

Omer Vrioni s-a văzut deci în fața a 2 500 greci bine înarmați, în timp ce în spatele liniilor sale se afla populația ostilă a Acarnaniei — țărani dirși ce îi atacau convoaiele și îi ucideau patrulele. Temîndu-se că nu numai victoria, ci și retragerea celor 8 000 oameni ai săi ar putea deveni problematică, Omer Vrioni s-a hotărît, în cele din urmă, să încerce un asalt final. Și astfel, în zorii zilei de 6 ianuarie 1823, otomanii, scotînd să surprindă pe greci în biserici, fiind zi de sărbătoare, au declanșat atacul. Preveniți de un compatriot pescar, asediații au

asteptat ascunși în spatele zidurilor sau masați, ca rezerve, în casele din apropiere. Pașa a trimis un corp de 800 voluntari, care trebuiau să atace pe latura răsăriteană a fortificațiilor, și o divizie care urma să ocolească zidul pe la extremitatea sa estică, prin apele puțin adânci ale lagunei. Executarea asaltului era asociată cu declanșarea focului pe întreaga linie a armatei lui Omer Vrioni.

Asediul au așteptat cu calm atacul și au lăsat pe dușmani să se apropie de zid până în bătaia pistoalelor. O salvă ucigătoare a decis soarta acțiunii: 200 turci au fost uciși pe loc sau și-au găsit moartea înecați în apele lagunei; ceilalți s-au retras în dezordine în tabără. Ghiulelele pașalei nu au provocat stricăciuni în orașul cu case joase, greu de țintit, cu străzi și curți nepavate, în noroiul căror proiectilele se infundau. După câteva ore de salve continue de o parte și de alta, de zadarnice încercări ale turcilor de a relua atacul, focul a încetat.

Șase zile mai târziu, Omer Vrioni a început retragerea spre Vrachori, de unde, după un scurt popas, s-a îndreptat spre Karvaserai.

Primul asediu de la Missolonghi fusese sfârșit.

Înainte de un an, insurgenții declaraseră Congresului Sfin-

tei Alianțe de la Verona¹ că „Grecii nu vor depune armele înainte de a fi cucerit sau obținut garanția unei existențe distincte, independente și naționale...”. La Missolonghi nu făcuseră altceva decât să-și țină promisiunea.

„Toți imi spun că pot fi de folos în Grecia“

Lupta eroică a poporului grec împotriva stăpînirii otomane a atras numeroase simpatii. Spunându-și filoenii, pe toți i-a unit admirația față de moștenirea culturală lăsată de antica Eladă, credința în dreptatea luptei de eliberare națională.

După declanșarea luptelor din Grecia au plecat acolo ca voluntari englezii Gordon, Norman, Frank Abney-Hastings, apoi piemontezii Santa Rosa și Collegno, francezul Fabvier, mai târziu americanul Samuel Gridley Howe. Numai în anii 1821-1822 în Marsilia s-au imbarcat 8 convoaie cu filoenii, îndreptându-se spre Grecia. De asemenea, s-au format comitete de ajutorare a elenilor la Madrid, Stuttgart, München, Darmstadt, Zürich, Berna, Pa-

ris, Marsilia, Genova, New-York, Boston, Philadelphia. Comitetul din München s-a bucurat de sprijinul permanent al viitorului rege Ludovic I al Bavariei, iar la Paris „Societatea filantropică pentru ajutorarea grecilor” cuprindea, alături de La Fayette, Laffitte, Benjamin Constant, Georges Bailly, pe Chateaubriand, La Rochefoucauld, Fitz-James.

În Anglia, comitetul a fost creat în 1823, cu ocazia intrării la hanul „Crown and Anchor” din cartierul londoniez Strand a mai multor filoeni, între care J.C. Hobhouse și Sir John Bowring. Apelul lansat cu acest prilej chema pe englezi în sprijinul cauzei grecești; cum între membrii comitetului se afla Hobhouse, vechi și bun prieten al lordului Byron, chemarea a ajuns curînd la Genova, reședința poetului englez.

George Gordon lord Byron avea atunci 35 ani; era tânăr, frumos, generos, nestăpînit și mîndru, foarte bogat, degustat de țara sa și nu numai de ea. Dar era, mai presus de toate, unul dintre cei mai mari poeți ai lumii. În anii 1809-1811 vizitase îndelung Grecia și șederea sa acolo îi inspirase celebrele poeme² **Ghia-**

¹ Ținut în octombrie-decembrie 1822, Congresul de la Verona a decis intervenția franceză împotriva revoluției din Spania (Anglia împotrivîndu-se acestei măsuri, s-a retras din Sfînta Alianță).

² Cunoscut pentru prima dată publicului românesc grație mai ales traducerilor lui Ion Eliade Rădulescu: Din scrierile lui lord Byron, București, 1834.

Unul dintre soldații francezi veniți în Grecia pentru a-i instrui pe luptătorii greci în mînuirea armelor moderne

urui, Logodnica din Abydos, Lara, Corsarul.

În 1823, Byron se gindea să plece în Statele Unite. Dar mesajul filioleilor englezi l-a făcut să se răzgîndească și să scrie prietenului său, căpitanul Trelawny: „M-am hotărît în cele din urmă să merg în Grecia; este singurul loc în care am fost vreodată mulțumit [...] Toți îmi spun că pot fi de folos în Grecia. Eu nu știu cum, nici ei, dar la urma urmelor să lăsăm evenimentele să hotărască”.

Cuprins de o aprigă dorință de a porni mai repede la luptă, Byron și-a început cu febrilitate pregătirile. A închiriat bricul englez „Hercules”, comandat de căpitanul Scott, și la 13 iulie 1823 s-a îmbarcat, împreună cu Trelawny, Pietro Gamba, tânărul doctor Bruno, și mai mulți servitori. Au luat cu ei cai, arme, muniții, bani, medicamente pentru 1 000 oameni pe vreme de un an, două tunetele de pe goleta lui Byron, „Bolivar”. După o întârziere neprevăzută, pricinuită de o furtună, „Hercules” a ridicat ancora și peste cinci zile a ajuns la Livorno, de unde călătorii au cumpărat praf de pușcă și alte mărfuri trebuitoare. Acolo li s-a alăturat J. Hamilton-Brown, un filioel scoțian. La 23 iulie, părăsind Livorno, bricul s-a îndreptat spre Messina, navigând pe lângă insula Elba. Byron tocmai citea primul volum din *Memorialul de pe Sf. Elena* (consacrat de autor, istoricul Las Casas, exilului lui Napoleon I pe această insulă) așa că discuția s-a purtat în jurul persoanei fostului împărat al francezilor. „Byron se interesa mult de tot ce avea vreo legătură cu Napoleon”, spune Pietro Gamba, fratele Teresei Guiccioli, iubita poetului. Fără îndoială, gloria militară a celui ce atîta timp fusese îndrăgît de victorie aprindea imaginația poetului.

La 3 august 1823 „Hercules” a ancorat în portul Argostolon de pe insula Cefalonia (arhipelagul Ionian), aflat atunci sub stăpînire britanică.

Cele trei alternative

Byron și ai lui s-au instalat în satul Metaxata. Poetul a început de îndată o activitate neobosită, susținînd cu bani și cele trebuitoare familiile refugiaților din Chios, Patras și din alte regiuni și adunînd informații precise asupra evoluției situației politice și militare a Greciei.

Știrile nu erau încurajatoare, dezbinarea conducătorilor împinsese treptat țara, după adunarea națională de la Astros (februarie 1823), pe panta dezastruoasă a războiului civil. Căutînd să cunoască adevărata stare de lucruri și pe oamenii care luau parte la toate acestea, poetul a declarat răspicat: „Eu nu am venit aici pentru a mă alătura unei facțiuni, ci pentru a mă uni cu o națiune!” Mereu temător să nu treacă drept un aventurier, Byron s-a străduit să dea prezenței sale un caracter cit mai eficace, să-i sprijine efectiv pe greci.

Grecia de Vest avea, în adevăr, nevoie de acest sprijin: la Ohrida, Mutsai-paşa adunase o armată de 8 000 oameni, pregătită să atace spre sud. Orașul Missolonghi nu era gata pentru apărare; Mavrocordat plecase, lăsînd în locul unei conduceri unice, eficiente, un triumvirat. Trupele dușmane coborîseră pînă la Karpensis, avînd în frunte o divizie de 4 000 luptători.

În seara zilei de 21 august 1823, avangarda otomană a poposit pe valea rîului Karpensis. Turcii se credeau în siguranță, dar nu departe stăteau la pîndă 350 sulioți³ conduși de bravul căpitan Markos Botсарis. Înainte de a da atacul, el a scris marelui Veeron⁴, înștiințîndu-l că îl așteaptă și că în curînd „blestemații necredincioși” vor fi înfrînți, (Botсарis avea să cadă în lupta pentru Missolonghi, a cărei faimă s-a perpetuat de-a lungul întregului război de independență).

Scrisoarea lui Botсарis și sosirea colonelului Leicester

³ Nume dat unei comunități de albanezi stabiliți în sec. XVIII în munții Epirului, avînd ca centru fortăreața Soulli.

⁴ Pronunțarea neogreacă a numelui Byron.

Stanhope, reprezentant al comitetului filioleilor din Londra, au fost pentru Byron un nou îndemn la acțiune. „Dacă Grecia piere — a spus el — nu o dată — mă voi îngropa sub ruinele ei; dacă va ajunge să-și obțină independența, mă voi stabili pe pămîntul ei”.

În această perioadă, Byron s-a ocupat de două probleme de maximă importanță pentru cauza căreia se dedicase: obținerea unui împrumut la Londra pentru acoperirea cheltuielilor de război și imediata satisfacere a cererilor de bani ale flotei din Hydra și Spetsai. Pentru prima chestiune el a dat scrisori de recomandare și a intervenit în capitala britanică, pentru cea de-a doua, a avansat imediat 200 000 piaștri turcești. La 30 noiembrie 1823 a adresat guvernului grec o scrisoare oficială, prin care li cerea mai multă unitate în luptă, iar la 2 decembrie i-a expus lui Alexandru Mavrocordat situația țării: „Grecia se află acum în fața a trei alternative: să-și recîștige libertatea, să cadă sub dependența suveranilor Europei sau să redevină provincie turcească. Ea nu are de ales decît între aceste trei posibilități. Războiul civil nu poate duce decît la ultimele două...”.

Convinsă, se pare, de insistențele lui Byron, Adunarea națională grecească a trimis o delegație în Anglia pentru a discuta problema împrumutului. În același timp, Alexandru Mavrocordat s-a îndreptat cu flota spre Missolonghi.

La 28 decembrie 1823, Byron s-a îmbarcat pe un mic velier, „Mistic”, cu care, după multe peripeții, sub permanenta amenințare a navelor turcești ce patrulau, a reușit să ajungă la Missolonghi. Cum va fi apărut orașul în ochii poetului aflăm din descrierea contemporană a lui Metaxas: „Missolonghi este un oraș maritim [...] care comunică cu marea prin canale. El este înconjurat de un șanț larg și adînc, pe care laguna îl umple cu apă. Pe malul șanțului se înalță un zid de piatră și pămînt bătut. Pe zid sînt bateriile, avînd fiecare cite unul sau două tunuri. Zidul este mai solid și în stare mai bună către port, unde este așezată și marea

baterie. Populația numără 6 000 locuitori, în majoritate marinari și pescari. Aproximativ 1 000 sînt soldați”.

La 5 ianuarie 1824, acestor luptători avea să li se mai adauge unul: George Gordon, lord Byron. „Sosirea lordului Byron — spunea Gamba — a fost sârbătorită prin salve de artilerie, descărcări de puști și o muzică războinică ale cărei sunete erau cam sălbătice. O mulțime de soldați și de locuitori de toate rangurile și vîrstele se adunaseră pe mal pentru a-i arăta bucuria de a-l avea printre ei. Speranța și mulțumirea erau zugrăvite pe toate fețele”.

Împreună cu colonelul Stanhope, Byron a organizat o brigadă de artilerie, în care au intrat mai mulți filoeleni, și a înrolat 2 000 oameni, între care 500 sulioți, pentru a mări numărul celor cu care intenționa să atace Nauplion (Le-panto), fortăreață ocupată de turci. Timp de mai multe săptămîni, el și-a continuat munca pentru organizarea brigăzii de artilerie și a unui fel de gardă aleasă, socotind că este de cea mai mare importanță să angajeze cît mai mulți ofițeri, în scopul de a-i pregăti pentru instruirea soldaților

atunci cînd se va putea mări numărul trupelor. Cu emoție, contele Pietro Gamba, locotenent-colonel în acest corp de gardă, exclamă: „Eram o cruciadă în miniatură!”

La începutul lunii aprilie 1824, poetul era gata pentru întîlnirea de la Salona cu liderii unor autorități provinciale, urmînd să fie discutate posibilitățile de a micșora disensiunile și a curma războiul civil. Dar în ziua de 9 aprilie 1824, în timp ce se plimba prin pădurile de măsline, Byron a fost surprins de o ploaie violentă. Poetul nu a renunțat însă la drumul lui favorit și s-a întors, ca de obicei, pe mare, cu barca pe sub zidurile orașului. În zilele următoare o febră puternică l-a tîntuit la pat, dar, revenindu-și, și-a continuat plimbările. Brusc, la 15 aprilie starea sănătății i s-a înrăutățit și, în pofida eforturilor depuse de medici, la 19 aprilie 1824 ora 6 și 15 minute, marele Veeron s-a stins, murmurînd „Sărmană Grecie!”

Șederea lui Byron la Missolonghi a depășit cu puțin trei luni, „dar entuziasmul pe care l-a trezit a slujit Greciei mai mult decît ar fi putut să o facă acțiunile sale, dacă viața i s-ar fi prelungit”. Și, după

cum se exprima filoelenul britanic George Finlay, „deși el (Byron — n.n.) se arăta foarte capricios în comportament, în opinii se dovedea extrem de statornic”.

Poporul grec a prețuit întotdeauna memoria lui Byron, numele său fiind pronunțat în Grecia cu adînc respect. Un bătrîn soldat de la Missolonghi îi mărturisea cu emoție lui Pietro Gamba: „Grecii îl așteptau pe Byron ca rîndunelele pe mama lor; el a venit, ne-a dat sfatul său și viața sa, iar cînd a murit ne-am simțit precum omul lovit brusc de orbiră”.

Importanța acțiunii lui Byron în Grecia avea să se vadă abia mai tirziu și, mai ales, în minunata rezistență a orașului Missolonghi în al doilea asediu (29 aprilie 1825-22 aprilie 1826), considerată cea mai glorioasă operație militară a revoluției grecești. Aprecierile lui Byron asupra situației țării și-au dovedit, așadar, cu prisosință realismul. După cum remarcă scriitorul englez G.K. Chesterton, „În Grecia el a auzit strigătul realității [...] și a înțeles, deodată, chemarea acestei bucurii ascunse, care este în noi toți și care apare adesea, brusc, la vederea ierbii unei cîmpii sau a lănciilor inamicului.

FIREASCĂ ZAVISTIE ȘI MÎNIE

(Urmare din p. 55)

lui nu i-ar fi făcut cu armele nici un fel de lucrare. Această îndrăzneală pricinuitoare de ucidere, cînd ar fi făcut într-altă parte, s-ar osîndi jără de multă cercetare la moarte, ca un ucigaș, dar a o face în casa lui, după ce au arătat sărdaru-lui Slătineanu, de seara, că vine la București, nu rămîne și răposatul sărdar neînvino-vățit căci, după toate acestea, a merge în casa omului dă pricină de crezîmint la fieș-care că n-au fost neîmpărțai-șit de păcat.

Ci, dar, dintr-această pu-țină cercetare și din încredin-țarea ce am luat că și singur sărdaru ar fi mărturisit la moartea lui, [...] nu osîndește

sfînta pravilă spre moarte pe Uescu ca un ucigaș, dar, cu toate acestea, Uescu, avînd multe mijloace de a-și afla dreptatea, de a-și înfrîna soția și de a dezvăra pe sărdaru Slătineanu de casa lui, și necătînd-o sau prin mijloace priiatenești sau prin cercetări bisericesti sau prin jălbi către vreunul din cin-stiții dregătorii înălțimii tale, sau către preasfinția sa arhie-reul țării ce ne este duhovnicesc părinte de obște, sau și amesos [acuma] către înălțimea ta, [...] Ci, într-o țară în care putea găsi toate acestea, să îndrăznească să facă singur și judecată și răsplătire și încă răsplătire cu ucidere, este vrednic de mare pedeapsă, care face trebuință a

i să face și pentru ca să răsplătească uciderea și pentru ca să se facă pildă și la alții a urma după orînduială.

Drept aceia, ne și rugăm înălțimii tale ca pentru toate acestea să i se facă și lui căzuta pedeapsă, după cum să va găsi cu cale de către înălțimea ta, și soții lui, ce au fost pricina de toate acestea, care să fie luminată porunca înălțimii tale, a să aduce aicea.

Nouă așa ni se pare, iar hotărîrea rămîne a se face de către înălțimea ta.

Neculai Dudescu, ban; Bădea, mare vornic; Pană, vornic; Dumitrache, mare vornic; Gri-gore, mare logofăt;

1780, martie 1.

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.
— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necetăț, că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.
— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

CU LANȚURI DE 16 KG

Lt. col. tng. HORATIU C. CIUDIN ne trimite în completarea articolului Doftana — un simbol al demnității și curajului (nr. 12/1974), cîteva însemnări, din care reproducem: „Drumul în panta, duclnd „pre porțile închisorii, era neplăcut, noroioși și foarte greu de urcat. Condamnații și parcurgeau cu lanțuri la mîini și la picioare. Greutatea lanțurilor era de 16 kg pentru bărbați și de 8 kg pentru femei [...] Căruțele încărcate cu alimente erau trase de deținuți de la piciorul pantei pînă în interiorul închisorii. Cu toată paza și asprele măsuri de securitate luate de gardieni, adeseori în sacii de alimente erau ascunse multe materiale conspirative (corespondență, cărți, diferite lucrări ilegale) care, astfel, erau strecurate în închisoare, menținîndu-se și pe această cale, legătura dintre cei din afara zidurilor Doftanei și deținuți”.

37 SECERI DIN BRONZ

Profesorul PAUL ATH. PĂUNESCU, directorul Casei de cultură a orașului Uriași, ne relatează: „În luna iunie 1974, pe raza satului Străoști, comuna Iordăneanu, a fost descoperit un depozit de seceri din bronz (37 la număr, întregi și fragmente) care au intrat în patrimoniul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova. În publicația *Flamura Prahovei* din 20 iulie 1974, sub semnătura Corneliu Serban, a apărut un articol consacrat acestei descoperiri, în care se emite ipoteza existenței unui adevărat atelier de prelucrare a

„În anul 1940, guvernul francez a mai cedat României și o sabie a lui Constantin Brîncoveanu, așa după cum se arată în adresa trimisă ambasadorului României la Paris, la 13 mai 1940, de către ministrul Educației Naționale al Franței și al cărui text, în traducere, este următorul: „Domnule ambasador, ați binevoit a ne semnalna marele interes pe care guvernul [...] României îl are pentru a primi de la Franța, spre a fi expusă în Muzeul Național Român, sabia ornată cu încrustații de aur, care a aparținut marelui Constantin Brîncoveanu. Sînt fericit de a vă fi putut remite această armă istorică destul de repede, pentru ca ea să fie prezentată poporului român [...] Permiteți-mi, domnule ambasador, să consider această trimiterie simbolică drept o nouă expresie a legăturilor indisolubile ce leagă cele două țări ale noastre”.

LA CENTRUL CULTURAL ROMÂN LOUVAIN-BELGIA

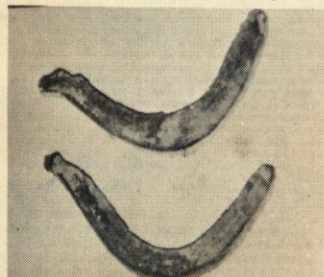
Din programul acestei primăveri al activităților desfășurate la Centrul cultural român condus de poetul de origine română Mihai Sierode, reținem conferința consacrată seiful de stat care au ilustrat cultura românească: președintele Nicolae Ceaușescu, Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab, Dimitrie Cantemir.

LUPTA CU FOCUL

MIHAI LANCUZOV, muzeograf la Muzeul de Istorie a Municipiului București, ne trimite un istoric al măsurilor de prevenire a incendiilor luate în București de-a lungul timpului, din care spicim: în decursul existenței sale multiseculare, orașul București, devenit capitala statorită a Munteniei în anul 1625, a avut de suferit și de pe urma incendiilor, provocate nu o dată de războaiele ce nu au ocotit aceste meleguri. Au rămas în istoria orașului incendiele din martie 1554 — după mazitarea lui Mircea Ciobanul — din 1595 și 1596 — în timpul luptelor pentru independență purtate de Mihai Viteazul — din 1658 — în vremea lui Mihnea III — din 1718 și 1739 — în perioada domniilor fanariote etc.

Au existat, bineînțeles și măsuri de stăvilire a focului prin organizarea unor formații de „tulumbagi” („pompi-ri”). Documentele pomenește de o „reorganizare” a acestora în vremea lui Mavrogheni (1786-1790). În 1801, sub domnia lui Alexandru Moruzi, existau deja 22 sleguri de foc, cuprinzînd 198 oameni, număr ce s-a dovedit insuficient, de vreme ce la scurt interval s-au mai adăugat alți 150. În același scop, a fost creat și un grup de 8 coșari, în 1796 vornicul Radu Goleșcu cerînd sporirea acestora la 12.

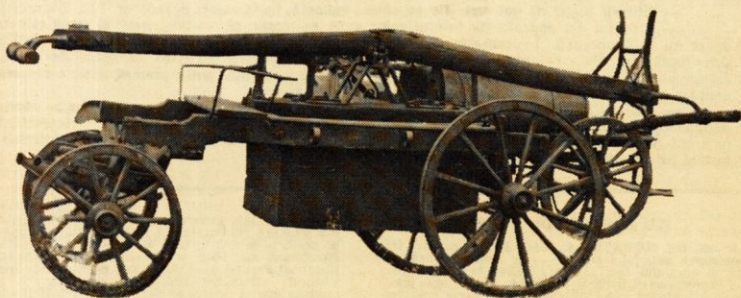
Toate acestea nu au putut împiedica, însă, extinderea unui incendiu izbucnit în 1804: „...La leat 1804 august 28 — spune cronicarul Ioan sin Dobre — duminică pe la prînz [...] au apucat focul tîrgul de la o spîțarie din Șelari și tîrgul atunci era învîltit cu samar și altă s-au aprins de groajăzinc înclt tot temeiul tîrgului au ars”. Alimentat de buioarele cu spirt, rachiu și undelemn — după cum relatează, la rîndul său, Dionisie Eciesiarhul — aflate în prădăliile din centru și întîrînit de un vînt puternic, incendiul s-a întins cu repeziciune, mistuînd case, hanuri și biserici. Au căzut prădă fîlcărilor bisericile Sf. Gheor-

bronzului pe acele meleguri. Socotind că importanța acestei descoperiri arheologice depășește granițele județului, vă trimitem aceste rînduri și fotografia a două din secerile descoperite”.
La rîndul nostru, semnalăm specialiștilor cele descoperite la Străoști.

SABIA LUI CONSTANTIN BRÎNCOVEANU

În completarea articolului Povestea unui steag (nr. 1/1975), profesorul emerit dr. CONSTANTIN SIMIONESCU din București, ne comunică următoarele:

Pompă folosită la stingerea incendiilor (model 1806)

ghe Nou, Bărdăia, Sf. Anton, Buna Vestire, Sf. Dumitru, hanurile Dudescu-Șuflu, Sf. Gheorghe Nou, Zamfir, Mihai vodă, Piper, Curtea veche, Tîrgul Cucului, Pușcăriu, Sădrăria veche. Abia a doua zi spre prînz, focul pierzîndu-și din tărie, oamenii au reușit să-l stingă. Merheliuș, consul austriac la București, martor ocular al evenimentelor, menționa, într-un raport trimis la Viena, că au ars 1 000 prădății și 200 case doteresti.

După cele înfîptate s-au luat măsuri de reconstruire a zonei devastate și de prevenire a altor incendii: s-au trasat străzi noi, proprietarii caselor arse fiind obligați să le refacă numai alinate în rînd cu celelalte, pentru a se atîna astfel și aspectul dezordonat al orașului. Cu timpul, prin ordine speciale, s-a interzis deșeurile de mari cantități de fin și praf de pucă în oraș; proprietarii de bînale și hangii au fost obligați să aibă în permanență în fața caselor putini cu apă, căngi, otgoane, necesare stingerii focului. În 1807, dîndu-se curs unei cereri mai vechi, Divanul a hotărît dublarea numărului coșurilor de la 12 la 24.

G. I. KOTOVSKI

La cererea cititorului nostru A. TELEFUS din com. Bolintin Vale, jud. Ilfov, prezentăm cîteva date din biografia eroului războiului civil (1918-1920) Grigori Ivanovici Kotovski, remarcabil organizator militar și comandant al unui corp de cavalerie al armatei roșii.

S-a născut în anul 1881 în mica localitate Gancești (azi Kotovșov) din Basarabia, în familia unui mecanic. În 1895 a absolvit școala populară, iar în 1900 pe cea agricolă. Pentru atîdninea sa, protestatînd împotriva moșierului din localitate, în decembrie 1902, a fost închis; după eliberare a lucrat ca argat și muncitor zilier. Din anul 1905 a devenit unul din conducătorii revolteilor țărănești cu caracter spontan. Au urmat arestări succesive (a fost închis și la Nercisnă, temniță celebră prin regimul deosebit de aspru) pînă în anul 1913, an după care a continuat, cu și mai multă îndrîjire, lupta cu moșierii și jandarmii. În octombrie 1916 a fost condamnat de Tribunalul fariet din Odesa la moarte prin spînzurătoare, dar în mai 1917, la cererea muncitorilor orașului, a fost eliberat. În luna august a aceluiași an a luat comanda Regimentului infanterie 136 Taganrog. A participat la eliberarea Odesei, fiind la conducerea Comitetului revoluționar ilegal din oraș și la instaurarea puterii sovietice. În calitate de comandant al Brigăzii 2 a Diviziei 45 infanterie, a învins unitățile albeilor de lîngă Kiev; în noiembrie 1919 a fost trimis pe frontul Petrograd. Întors în Ucraina, a format o brigadă separată de cavalerie pe lîngă Divizia 45, ocu-

pînd cu aceasta orașul Voznesensk, dînd lovitură necruțătoare armatelor lui Denikin, eliberînd Odesa și Tiraspolul. În noaptea de 6 august 1925, a fost ucis mîgește la 30 km de Odesa. A fost înmormîntat în orașul Bîrzula (astăzi Kotovsk).

U-BOOT-URI

MIRCEA MOCAN, elev în clasa VI-a la Școala generală nr. 4 din Baia Mare ne roagă să îi dăm:

1) cîteva detalii despre U-Boot-uri; 2) numele exact al fondatorului islamismului.

1) U-Boot este de fapt o prescurtare de la Unterseeboot (submarin, în limba germană). Germania a început construcția de submarine, încă din 1903, iar în 1914, la începutul primului război mondial, avea 25 U-Boot-uri. Performanțele tehnice înregistrate în construcția de submarine au permis germanilor folosirea lor ca armă subterană încă din 1915. Nave aliate cu un tonaj de 11 milioane tone au fost scufundate de 344 U-Boot-uri construite în timpul primului război mondial. În 1939, Hitler dispunea de aproape 90. Conștient de zădărnicierea superioritate pe mare a aliaților, el a urgentat producția de U-Boot-uri, care aveau misiunea de a paraliza traficul maritim aliat. Cu toate acestea, grație aparatelor de detectare bazate pe folosirea ultrasunetelor și intervențiilor conjuncte ale escortoarelor și avioanelor, bătălia Atlanticului a fost câștigată de aliați. Pînă în 1945, marina Reichului a construit 1 098 U-Boot-uri, din care, au fost scosede din luptă 780, după ce scufundaseră îned 14 milioane tone de nave aliate.

Date suplimentare despre U-Boot-uri pot fi găsite în Marea conflagrație a secolului XX, lucrare apărută recent, în a 2-a ediție, la Ed. Politică, București.

2) În ceea ce privește modul cum se scrie numele fondatorului islamismului, toate sursele consultate de noi (Dicționarul enciclopedic român, vol. III, București, 1965, Micul dicționar enciclopedic, București, 1972, Istoria lumii în date, București, 1969 - elaborată sub conducerea acad. prof. Andrei Ojetea) sînt la unison: Mahomed (în arabă Mohammed, „Cel lăudat”, de unde și varianta Mohamed în limba română). Originar din Mecca, Mahomed (c. 570-632), care făcea parte din tribul kureșitilor, și-a început activitatea de predicator în jurul anului 610. Nereușind să câștige destui adepți la Mecca, s-a mutat în 622 la Medina (oraș în vestul Arabiei). Marea Moschee din acest oraș îi adăpostește mormîntul. „Hegira” (Strămutarea) marchează începutul erei musulmane.

FOCUL DIN 1847

Ing. pensionar GEORGE OVIDIU LĂSCĂRESCU din București, ne trimite câteva însemnări privind focul din 1847, care a mistuit atunci o bună parte din Capitală.

„În acea vreme — ne scrie corespondentul nostru — tatăl bunicii mele locuia în mahalaua Vergului, înclătinându-se cu cărușla. În noaptea respectivă, acasă se aflau doar cei doi copii; unul din ei a dispărut în aceeași noapte, celălalt, Iancu Lăscărescu, bunicii meu, a supraviețuit ulterior ajungând actor al Teatrului Național din București. De la el am aflat cum a izbucnit incendiul. Există pe atunci obiceiul, spunea el, ca la unele sărbători, noaptea, să se tragă focuri de pușcă. Armeele se încăreau cu sărbătoare de pușcă, iar apoi erau sfidate pe cliți de cinepă. Aprinși de la praful de pușcă, cliții erau proiectați, lăsând în urmă o jerbă jumoasă. În noaptea aceea, s-au tras destule focuri de armă. Majoritatea caselor erau acoperite cu șindrilă sau cu stuf și a fost de ajuns ca un singur șomolog aprins să cadă pe vreun acoperiș, pentru a izbucni incendiul. Așa se explică, cred, de ce focul s-a pornit concomitent din mai multe locuri”.

AVEȚI DREPTATE

N. KOSLINSKI din București, ne scrie că articolul Nume codificate în cel de-al doilea război mondial (nr. 11/1974) conține o inexactitate. Nu „Întreaga flotă italiană” a reușit să se solveze după 8 septembrie 1943 (vezi explicația denumirii codificate ACHSE): nava amiral, cuirasatul „Roma”, a fost incendiată și s-a scufundat. Autorul articolului mulțumește pentru precizare.

CURSA DE LA MARATON

IOAN BIBU, din Sibiu, ne roagă să-i comunicăm: „1. Care a fost distanța parcursă de Fidippiide, soldatul de la Maraton, care le-a vestit atenienilor victoria grecilor asupra persilor, în anul 490 î.e.n. 2. Dacă oastea lui Darius, care a trecut și prin părțile sudice ale Daciei, număra un milion de oameni, așa cum am găsit consemnat în unele lucrări”.

1. Distanța dintre locul bătăliei de la Maraton și Atena este de aproximativ 42 km. În atletism, în amintirea epi-

odului respectiv, a fost instituită o probă competițională pentru bărbai, care constă în alergarea pe o distanță de 42,195 km. 2. Termenul de milion era folosit în antichitate pentru a desemna o mulțime foarte mare. În acest sens trebuie luată aprecierea numerică a oastei lui Darius.

MULȚUMIRI

Din corespondența noastră în ultimul timp pe adresa redacției, am reținut completările, sugestiile, informațiile și propunerile cuprinse în scrisorile urmadilor cititori, cărora le mulțumim: IULIAN PETRE din Vaslui; MARIN NISTOR din Cluj-Napoca; TEODOR OREHOV din Petroșani; NICU POPESCU din București; PETRE CHIRILĂ din Sighisoara; ȘTEFAN TRIFU din Păuliș-Barațu, jud. Arad; E. VICTOR din Craiova; MIRCEA M. COTEANU din București; NICOLAE POPESCU din com. Căpreni, jud. Gorj.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

MUZEUL DE ISTORIE din Alba Iulia, str. Mihai Viteazul, nr. 12-14, tel. 1.18.53, solicită nr. 7.8.9.11, 12/1974. VASILE DRAGOMIR din Platr Neamț, b-dul Dacia, nr. 6, bl. E 1, et. 2, ap. 39, oferă: nr. 2, 4/1969; 1, 2, 6, 7-9, 11, 12/1970; 4/1971; 1-10, 12/1972; 1, 2, 6-12/1974.

ELENA PATURCĂ din București, tel. 35.05.68, solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 9/1968; nr. 8/1970.

ZENA STOICEVICI din Oravița, str. 13 Decembrie, nr. 1, ap. 1, jud. Caraș-Severin, solicită: nr. 10, 11/1974.

VASILE MELINTE din Bacău, b-dul 6 Martie, nr. 69, solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 8/1967; 1, 5, 6/1968; 10-12/1969; 7/1971.

GH. FLORIN din București, str. Covaci, nr. 3, sector IV, tel. 15.52.80, solicită: nr. 1-5, 11/1968; 7, 8, 11/1970; 7/1972; 1/1973; oferă: 10/1968; 5, 6/1969; 10/1974.

ILARION SOFRONIU din Sibiu, Cartier Hipodrom, bloc 9, ap. 16, solicită: nr. 1, 4-7/1967; 9/1968; oferă: 3/1967; 4, 6, 12/1968; 1, 7-12/1969; 3, 2/1970; 10, 12/1971.

VASILE ROB din com. Băita de sub Codru, nr. 76, jud. Maramureș, solicită colecția completă pe anii 1967-1968; nr. 7/1974; oferă: nr. 7-12/1973.

MIRCEA FLORESCU din București, str. Crișana, nr. 23, sector VII, oferă colecția completă.

Prof. dr. NASS ANDREI din str. Doniște Lupu, nr. 74, București, tel. 16.15.84, solicită: nr. 2/1976.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● MIHAI VITEAZUL : întiul domn al tuturor românilor; De același neam cu supușii; Baba Novac și minunații săi haiduci; Mileniile de istorie ale orașului Alba Iulia ● 30 ANI DE LA VICTORIA ASUPRA GERMANIEI HITLERISTE : România în războiul antifascist; 2 mai 1945: garnizoana Berlinului capitulează în fața armatelor sovietice; 25 aprilie 1945: întinirea sovieto-americană de pe Elba; Un martor francez al agoniei Reichului nazist; Englezii în lupta cu V-1 și V-2; Cele cinci zile ale insurecției din Torino ● București, 9 mai 1877 : „Sintem independenți, sintem națiune de sine stătătoare ● Ilustrierte Zeitung din Leipzig : imagini mai puțin cunoscute ale revoluției muntene din 1848 ● Costache Negri — un ctitor al României moderne ● Cronici de familii : Văcăreștii ● „Masca de fier“, fratele geamă al regelui Soare ? ● Femeile române, un loc de mare cinstire în istorie

CONTENTS (Rumanian History) President Nicolae Ceaușescu Was Elected by the Entire Nation... 2 ● Ș. ȘTEFĂNESCU Voivode Alexander the Kind (1400-1432)... 4 ● R. VULPE Emperor Aurelian... 7 ● A. HILLGRUBER How I Wrote the Book *Hitler, King Carol and Marshal Antonescu*... 21 ● I. URSU 1917: A Japanese Sword for the Heroes of the Battle of Mărășești... 31 ● N. COPOIU The Union of the Romanian Principalities Is Debated in the Ad-hoc Assemblies... 33 ● Z. ORNEA The End of the Friendship of Two Politicians: Titu Maiorescu and P.P. Carp... 38 ● Bucharest, September 1974 — The Congress of South-East European Studies... 44 ● C. XENI Political Portraits of the Inter-War Period... 47 ● P. CERNOVODEANU A Moldavian Prince at the Court of Charles I Stuart... 50

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Le Président Nicolae Ceaușescu l'élu de toute la nation... 2 ● Ș. ȘTEFĂNESCU Le voivode Alexandre le Bon (1400-1432)... 4 ● R. VULPE L'empereur Aurélien... 7 ● A. HILLGRUBER Comment j'ai écrit le livre *Hitler, le roi Carol et le Maréchal Antonescu*... 21 ● I. URSU 1917: Une épée japonaise pour les héros de la bataille de Mărășești... 31 ● N. COPOIU Débats sur l'union des Principautés Roumaines aux Assemblées ad-hoc... 33 ● Z. ORNEA Fin de l'amitié de deux hommes politiques: Titu Maiorescu et P.P. Carp... 38 ● Bucarest, septembre 1974 — Le Congrès d'Etudes sud-est européennes... 44 ● C. XENI Portraits politiques de l'entre-deux guerres... 47 ● P. CERNOVODEANU Un prince moldave à la cour de Charles I Stuart... 50

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Председатель Николае Чаушеску, избранный всего народа... 2 ● Ш. ШТЕФАНЕСКУ Государь Александр Добрый (1400-1432)... 4 ● Р. ВУЛПЕ Император Аврелий... 7 ● А. ХИЛГРУБЕР Как я написал книгу *Гитлер, король Карол и маршал Антонеску*... 21 ● И. УРСУ 1917: японская сабля для героев битвы в Марешештах... 31 ● Н. КОПОЮ Воссоединение Румынских Княжеств и дебаты Собраний Ad-hoc... 33 ● З. ОРНЯ Конец дружбы двух политических деятелей: Титу Майореску и П. П. Карп... 38 ● Бухарест, сентябрь 1974 — Съезд по исследованию юго-востока Европы... 44 ● К. КСЕИ Политические портреты междувоенных лет... 47 ● П. ЧЕРНОВОДАНУ Молдавский принц при дворе Карла I-го Стюарта... 50

INHALT (Rumänische Geschichte) Präsident Nicolae Ceaușescu der Auserwählte der ganzen Nation... 2 ● Ș. ȘTEFĂNESCU Fürst Alexander der Gute (1400-1432)... 4 ● R. VULPE Kaiser Aurelian... 7 ● A. HILLGRUBER Wie ich das Buch: *Hitler, König Karl und Marshall Antonescu* schrieb... 21 ● I. URSU 1917 — Ein japanisches Schwert für die Helden der Schlacht von Mărășești... 31 ● N. COPOIU Debatten der Ad-hoc — Versammlungen, mit Bezug auf die Vereinigung der rumänischen Fürstentümer... 33 ● Z. ORNEA Das Ende einer Freundschaft zweier Politiker: Titu Maiorescu und P.P. Carp... 38 ● Bukarest im September 1974 — Der Kongress der Südosteuropäischen Studien... 44 ● C. XENI Politische Bildnisse der Zwischenkriegsjahre... 47 ● P. CERNOVODEANU Ein moldauischer Fürst am Hofe Karls I. Stuart... 50

SUMARIO (Historia rumana) El presidente Nicolae Ceaușescu, el elegido de la entera nación... 2 ● Ș. ȘTEFĂNESCU El príncipe Alejandro el Bueno (1400-1432)... 4 ● R. VULPE El imperador Aurelian... 7 ● A. HILLGRUBER Como he escrito el libro *Hitler, el rey Carol y el mariscal Antonescu*... 21 ● I. URSU 1917 — una sable japonesa para los héroes de la batalla de Mărășești... 31 ● N. COPOIU La unión de los Principados Rumanos en los debates de las Asambleas ad-hoc... 33 ● Z. ORNEA El fin de la amistad entre dos hombres políticos: Titu Maiorescu y P. P. Carp... 38 ● Bucarest, septiembre de 1974 — El Congreso de estudios sureste europeos... 44 ● C. XENI Retratos políticos entre las dos guerras mundiales... 47 ● P. CERNOVODEANU Un príncipe moldavo a la corte de Carol I Stuart... 50

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Casa șa poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

